

A jellemileg hibásan fejlett gyermek.

A november 11-én tartott nyilvános gyermektanulmányi értekezleten előadta: **Dósainé Révész Margit dr.**, a Gyógypedagógiai Gyermekszanatórium igazgató főorvosa.

A gyermekkori szellemi rendellenességek között gyakori, társadalmi szempontból a legfontosabb elváltozás a jellemhibában szenvedő gyermek kialakulása, mert e hibásság olyan természetű, mely előbb a szűkebb környezetnek, később a tágabb értelemben vett társadalomnak is lényeges megkárosításával jár.

Tisztán természettudományi szempontból nézve e kóros elváltozást, ezt is a többi szellemi abnormitások közé sorozhatjuk. Ennek is megvannak a maga előidéző okai, a kiváltó, segítő körülményei, a törvényszerű fejlődése. És mégis az erkölcsbe, a jellembé vágó dolgokat egészen másképpen, mondjuk ki nyíltan, — szigorubban, sőt elfogultan ítéljük meg, mint egyéb szellemi gyengeséget.

Éppen az orvostudomány, jelesül a modern elmekörtan feladata, hogy a magasabb természettudományi felfogást belevigye e probléma megoldásába, s a pedagógussal ezen összekötő hidon találkozáva, ezentul közösen haladjanak a probléma nehezebb részének, a gyógyító nevelésnek megoldása felé.

A baj lényege még nincs egészen felderítve. Maguk az orvosok sincsenek még egy véleményen, hogy tudniillik miben is gyökeredzik ezen hibás jellemi fejlettség, erkölcsi fogyatkozás. Sokan egészen önálló, magában levő elszigetelt fogyatkozásnak ítélik, mások pedig, még pedig az elmeorvosok túlnyomó része, azon a véleményen vannak, hogy az erkölcsi hiba sohasem jár egyedül, mindig kíséri szellemi gyengeség is. A gondolkodásnak nem a formális része, ami hiányos; mert hiszen ők igen gyakran ügyesen beszélnek, folyékonyan társalognak, felületes ismereteik is vannak, sőt egyik-másik irányban meg vannak áldva tehetséggel is, hanem képtelenek fel-

fogni a társadalmi követelményeket és benne saját helyzetüket. *Lényegileg nem erkölcsi érzésük, hanem értelmiségük hiányos, ítéletük fejletlen.* Cselekedeteik reflex módjára, ösztönyszerűen mennek végbe; az érzést, indulatot rögtön követi a cselekedet, anélkül, hogy az agyi középpont szerepe gátlólag közbe lépne. Amit a cselekvési motívumok játékanak, a körülmények egybevetésének hívunk, az náluk egészen hiányzik. Példával illusztrálom. Egy gyermek ismételten kisebb-nagyobb lopásokat követ el, bár többször intették, büntették. Ez a körülmény nem mindig azt jelenti, hogy a gyermeknek különös hajlama van a rosszra, hanem ez a tény úgy is magyarázható, hogy hiszen más gyermekben is felébred a vágy a megfelelő alkalom adtával, hogy lopjon s a megszerzett pénz révén kellemes érzésekre tegyen szert, cukrot, cigarettát vásároljon. Igen ám, de egyuttal eszébe jut a másik eshetőség, hogy ha rájönnek, megtudják a lopást, akkor viszont kellemetlen érzések várnak rá, elverik, becsukják. Az ugynevezett erkölcsileg gyengéknél már ezen ellenmotívumok nem jutnak öntudatra, vagy legalább is nem elég erősen, ők csak az egyik eshetőséget, a közelebb fekvőt látják meg; cukrot előbb vehet, de a verés esetleg csak azután jön. Ezért ismételten elkövetik a hibákat. Látnivaló, hogy a baj tisztára értelmi alapon is magyarázható, ami annál is fontosabb, mert a jellemi hibáság megjavítására törekvő kísérleteinket, ha ebből az alaphól indulunk ki, van mire építenünk.

Okai között megtaláljuk mindazon tényezőket, melyek az általános elfajulás, degeneráció létrejöttében szerepelnek. Ilyenek a szülők, rokonok ideg- és elmebetegségei, alkoholizmusa, öröklött bujakór stb.; mint szerzett okok koraszülés, zsenge korban elszenvedett fejsérülések, rossz tápláltsági viszonyok a csecsemőkorban, angolkór stb. Igen gyakran kísérik testi elfajulási jelek, melyek jelentőségét azonban nem szabad túlbecsülnünk. Rendellenes fejalkat, rendetlen fogazat, a fülkagyló, orrsövény abnormitásai, eltérések a nemi szervekben stb.; gyakoriak a mozgások körüli zavarok, balogság, tükrözés, beszédhibák. Ezek közül rendszerint több szokott előfordulni ugyanegy egyénnél, de megítélésük nem a mennyiségük szerint történik, hanem súlyosságuk foka szerint.

Pszichikus szempontból a tisztán értelmi részen is találunk elváltozásokat; ezek azonban a finomabb megfigyelé-

sekre, a komplikáltabb részekre vonatkoznak. A szülők azt mondják a gyermekre, hogy milyen okos, figyelmes, hiszen minden kis dolgot észrevesz, megjegyez. S éppen itt van a bökkenő. A belső koncentráló képesség tökéletlen, az érdeklődés érzelme hiányos; ami avval jár, hogy a figyelem igen könnyen elterelődik, jelentéktelen mellékkörülményekre irányul. Ugyanevvel, a figyelem csapongásával függ össze, hogy *igen hajlamosak tévedésekre, illuziókra már a felfogáskor is.*

Magamnak is volt alkalmam pontosabb megfigyeléseket, kísérleteket tenni nagyobb számú, jellemileg abnormális gyermekeken az Országos Gyermekvédő Liga rákoskeresztúri fiú nevelő-intézetében, valamint a budapesti gyermekmenhely megfigyelőjében elhelyezett, összesen kb. 100 gyermekben. Eredményeimről röviden a következőkben számolhatok be az erkölcsileg fejletlenek már az 1–10-ig való *számkörben* is rosszabb eredményeket mutatnak fel, mint a velük egykoru normálisok közül akár a leggyengébbek. *Szóemlékezet* terén, melyek a Ranschburg-féle szópármódszerrel történtek, szintén gyengébbeknek mutatkoztak, mint normális társaik. Különösen jellemző rájuk nézve, hogy ha valamelyik szópárra nem emlékeznek, nem azt mondják, hogy «nem tudom, nem emlékszem», hanem egy már előbb használt szóval felelnek, vagy egyszerűen kiegészítik saját, máshonnan vett emlékezeti képeikkel. Szellemi kisebbségük minőségére még inkább jellemzők azok a körülmények, melyeket a *felfogottak bemondása terén* tapasztalunk. E kísérletek *Stern* boroszlói egy. tanár módszere szerint úgy mennek végbe, hogy a gyermeknek egy egyszerűbb, de egységes tárgyú képet mutatunk, jelen esetben egy parasztszobát s azután a képet félretéve a gyermeket felszólítjuk, hogy mondja el, mit látott; majd mi is intézünk hozzá rendszeres kérdéseket. E módon többféle részét vizsgálhatjuk a gyermek értelmének: mennyit és mit figyelt meg, milyen formában adja elő a látottakat, milyen előadásának a megbízhatósága, azaz hogy mennyire egészíti ki a saját egyéni emlékeivel a most észrevetteket, mennyire tud a szuggesztív kérdéseknek, melyek a képen nem létező dolgokra vonatkoznak, ellentállani stb. Ezen kísérleteknél is azon eredményre jutottam, hogy az erkölcsileg gyenge gyermekek ezen a téren is jóval hátrább állanak normális társaiknál, s hogy — igen jellem-

zően — különösen a megbízhatóság és szuggesztibilitás tekintetében mutatnak lényeges visszamaradottságot.

Érzelmi világuk is tökéletlenül, egyoldaluan fejlett, majdnem *valamennyi érzelmük saját énjükre* irányul, mérhetetlenül önzők. Bár sokszor elsajájtítják a szeretet kifejezésének külső jeleit, de ezeket legtöbbször nem kíséri igaz érzés. Ez irányú kérdésekre gyakran felelnek betanult, morális hangzású frázisokkal, mások megint egészen nyíltan, cinikusan említik viselt dolgaikat. Pl. egy 14 éves fiú, ki ismételten kisebb-nagyobb lopásokat követett el, arra a kérdésre, hogy miért nem szabad lopni, komoly arccal felelt, mert Isten megbüntetére. Míg egy 15 éves fiú, ki apja fiókját feltörte, s az onnan elcsent pénzt még aznap este egy kávéházi leánnyal elmulatta, azon kérdésre, hogy kit szeret legjobban, egész büszkén vágja ki: «A szeretőmet, mert az szép leány.» Vannak közöttük, kik apró ingerek, gyöngye kellemetlenségek iránt is *igen érzékenyek*, hangulatuk könnyen válik kellemetlenné; máskor egy-egy *kényszergondolat* gyötri őket, s ettől akarván szabadulni, nem riadnak vissza semmilyen eszköztől sem. Volt pl. a Liga intézetében egy fiú, kiváló értelmiségű, többszörösen megszökött onnan, okául azt adva, hogy ő azelőtt hajón utazott sokat apjával, s nem bírja el a bezártságot, s újból tengerre akar menni. Többszöri sikertelen kísérlete után, miután egyéb tekintetben kifogástalanul viselkedett, megigérték neki, hogy egy bizonyos idő múlva az intézet fog gondoskodni egy neki megfelelő helyről. Az év végén csakugyan elhelyezték hajósinasnak Fiumében. A fiú egy ideig ott jól viselkedett, mignem egy napon eltűnt onnan, miután tanítójának megírta volt, hogy nem tudja már ott sem kitartani tovább, szökik. Ezen eset illusztrálja, hogy némelykor viszont komplikált lelki tényezők azok, melyek a rendellenes cselekedeteket kiváltják.

Ezen fejtegetéseink mindig azon esetekre vonatkoztak, midőn az erkölcsi gyengeséget *belső okokra* kell visszavezetnünk. Más megítélés alá esnek a gyermekek azon jellemhibái, melyek a *környezet hatása folytán* magyarázhatók.

Mert bár az esetben, midőn pl. egy csavargó, tolvaj stb. gyermeke szintén ugyanezen társadalomellenes dolgokat követi el, nehéz ugyan megmondani, hogy ez öröklés következménye-e, vagy pedig a szokás, a tapasztalat hatása folytán

jött létre, avagy mindkettő közös eredménye, de viszont vannak egészen tiszta esetek, melyek csak a rossz környezet eredményei; mit azzal bizonyíthatunk, hogy a gyermeket egyszerűen jobb környezetbe helyezve, rövidesen elmaradnak a hibák. Körülbelül olyanok itt is a körülmények, mint egyéb élettani vagy kórtani jelenségnél pl. a tüdővészre való hajlamoságnál: *a belső faktor előkészíti a lehetőséget, de egyuttal fönmarad még egy szereplő tényező, a külső faktor szükség-szerű szereplése, ami a lehetőséget valósággá változtatja*, s minőségében, részleteiben meghatározza. Többször fordulhat tehát elő e hibásság rossz környezetben, hol már a kisebb hajlamoságot is könnyebben felszínre hozza a neki megfelelő, gyakori alkalom. Mint ahogy pl. két, egyformán tüdővészre hajló egyén között a rosszabb viszonyok között élőnél fog hamarabb, erősebben kitörni a betegség, ellenben ha a jobb körülmények között is felszínre jut a baj, ez esetben már határozottan több esik a hajlam rovására. Vagyis: *a nehéz társadalmi viszonyok között élő gyermekekben gyakrabban akadunk jellemhibákra*, erkölcsi abnormitásokra, mint ahogy egyéb betegségek is sűrűbben fordulnak elő közöttük; de hogy mégsem minden nyomorgó, büntetett stb. ember gyermeke válik szintén azzá, mutatja, hogy kell a baj kifejlődésénél még egy másik tényezőnek, a belső hajlamnak is szerepelnie. Az orvost, a pszichológust éppen ezen belső tényező érdekli, ennek a hatásának módját vizsgálja, ez a tulajdonképeni probléma reánk nézve; a másik, a társadalmi, a szociológus, a jogász hatáskörébe tartozik, s így annak tárgyalásába nem is bocsájtkoztam.

Mindezek után felmerül a probléma másik, fogósabb része, hogy már most mit is kezdjen a szülő jellemhibás gyermekével? Az elvitázhatatlan körülmény, hogy egy ilyen gyermek nevelése igen nagy nehézséggel jár, s az otthon körében semmi esetre sem vezethet eredményre. Azon esetben, midőn kedvezőtlenek az otthoni viszonyok, ez magától értetődőnek, nyilvánvalónak látszik; de még akkor is, midőn látszólag kedvezőek az otthoni körülmények, még sem tanácsos az ilyen gyermeket otthon tartani. A családi élet sokkal inkább a felnőttek igényei szerint van berendezve, semhogy abban egy sok nehézséggel járó, szaktudást igénylő gyermeknevelést sikerrel lehetne elvégezni. Sokkal ajánlatosabb a gyer-

meket a családi házon kívül nevelni. Egyesek igen ajánlják, hogy ilyen gyermek falun tanítónál, papnál, esetleg orvosnál helyeztessék el, hol eléggé szakszerűen és megfelelő ideig foglalkoznak velük. A magam részéről helyesebbnek tartom a kis méretekben épült intézetekben való elhelyezést, hol 25—30 gyermeknél több ne legyen együtt. Kevésbé alkalmasak erre a célra a takarékosági szempontból nagyobb méretűek, 1—200 gyermekre berendezett internátusok, ez a kaszárnyaszerűség sokat levon az intézetek értékéből. Külföldön, de már hazánkban is, az Országos Gyermekvédő Liga intézetei között vannak újabban kisebb méretű, modern szellemben vezetett intézetek, melyekben a most vázolandó orvos-pedagógiai elvek érvényesülnek.

A fentebbi feltevéseinket véve alapul, hogy a hibás jellemű gyermekben nemcsak az erkölcsi, érzelmi, de a tisztán értelembeli tulajdonságok is gyengébbeknek mondhatók, a nevelés is ezek javítására irányul. Természetesen olyan esetben, midőn határozott testi okokat és elváltozásokat észlelünk, akkor ezek megfelelő orvosi kezelése kell, hogy megelőzze a nevelő munkáját. De az orvosnak egyéb, még pedig pszichológiai szerepe is van ezen gyermekek nevelésében. Hiszen már a normális gyermekek nevelése körül is mindnagyobb jelentősége van az orvos működésének, mert ő veszi először észre azokat a károkat, amelyeket a hibás otthoni vagy iskolai nevelés okozott; még inkább résen kell tehát lennie, hogy ezen abnormis gyermekeknél, kik amugy is kisebb szellemi tőkével rendelkeznek, a meglévő erők minél jobban, minél gazdaságosabban használtassanak fel. Mert új agyat, új képességeket nem adhatunk neki, de a meglévők közül az előnyöset, a jót kiválasztva, növeljük, gyarapítjuk a hibásak javára. Meg kell őket tanítanunk a morális cselekvések technikájára, meg kell mutatnunk, hogy kellemes érzésekre tehet szert olyan utakon is, mely nem ütközik az erkölcsi rendbe. Mert azt, hogy a gyermek ne vágyakozzék örömök után, nem irthatjuk ki belőle, de ez nem is lehet célunk. *Alkalmazkodnunk kell tehát, legalább ideiglenesen, az ő szellemi és érzelmi színvonalához, s a megtalálható erők variálásával, erősítésével igyekszünk kitűzött célunkhoz közelebb jutni.*

A csökevényesen fejlett figyelem gyakorlására igen célszerűek az elvont tanítás mellett a különböző *játékok*, gya-

korlatok, hol egy adott jelre bizonyos mozgással kell reagálni, vagy a kereséssel, kitalálással járó játékok. Rendszeres tornázás is igen hasznos; a főgond *nem annyira az izmok egyoldalú erősítésére irányuljon, hanem a mozgások szabatos kivételére, hogy a gyermek megtanulja a mozgásai felett való uralkodást.* Ez egyuttal már azt a célt is szolgálja, hogy a gyermek cselekedeteiben az érzés és mozgás közé beiktassuk az intellektus szerepét, hogy evvel az ösztönszerű cselekedetekről fölemeljük a tudatos cselekvésekhez. Olyan helyzetekbe kell hozni, hogy meggondolásra, választásra legyen rákényszerülve s hogy arról számot is tudjon adni.

A szorosabb értelemben vett *etikai nevelés* avval kezdődjék, hogy a gyermeknek állandó felügyelet folytán, ne legyen alkalma, ne is jusson hozzá, hogy valami rendellenes cselekedetet kövessen el. A hazudozás ellen legjobban úgy küzdhetünk, hogy *nem faggatjuk a gyermeket helytelen cselekedete bevallására vagy tagadására,* hanem direkte feltárjuk, részletezzük előtte a dolog lefolyását. *Büntetésektől hatást csak úgy várhatunk, ha azt rögtön a hibás tett elkövetése után alkalmazzuk* s ha a büntetés formája okozati összefüggésben van a hibáság minőségével, hogy ilyenképpen a kellemes és kellemetlen érzések egymás mellé kerüljenek, hogy a motívumok harca érezhetővé váljék. Pl. ha a gyermek szökésre hajlamos, szökési kísérletei után szabadságában korlátozni kell egyideig; ha haragkitörésekben, fékezhetetlenségben nyilvánul rendellenes viselkedése, több órai ágyban fekvést alkalmazunk egy-egy kitörése után. Az esetben, midőn kötelességei elvégzésében hanyag, utána járunk, *hogy mi az, ami elvonja azoktól* s a megismertek segélyével igyekszünk visszavezetni a munka szükségének belátásához. Van pl. intézetben egy 13 éves fiú, kinek ismeretei iskolázottsági fokán alul maradnak, ki nem szívesen tanul, de Kant axiomáit és Schopenhauer maximáit könyv nélkül fujja, sőt maga is értekezéseket ír a halhatatlan lélekről. Már most egyszerűen azt mondva a fiúnak, ez nem neked való, hagyd el és kezdj el nyelvtant tanulni, meg kamatszámítást próbálni, ellenszegül, nem teszi. De ha felhasználjuk elvont dolgok iránti, — bár koraérett, suta előszeretetét, — sokkal hamarabb célt érünk. Megszereztem neki kedvenc tudósai képét avval a feltétellel, hogy övéi lesznek, ha csinosan rámba foglalja

őket. S a fiu, ki eddig nem volt rábirható, hogy bármely kézi foglalkozást is gyakoroljon, most nagy kedvvel fogott hozzá a rámak elkészítéséhez. Majd egészen komolyan beszélni kezdtem vele u. n. saját filozófiájáról s eközben úgy vezettem a beszédet, hogy ő minduntalan érezze, hogy mennyire elégtelenek ehhez az ő reális ismeretei. Így meg van tehát teremtve a kapocs, mely őt kellemesen vezeti át a munka szükségyszerű birodalmába. Más esetekben persze nehezebben sikerül az átmenetet megtalálni, többfelé kell próbálkozni, hogy mely érzelemnél lehetne megfogni a gyermeket, mert hisz ez gyakran éppen a nagy érzelmi szegénység miatt nehéz. A nevelésnél is megnyilvánul tehát az elméleti elv, hogy az értelmiség segítségével, új érzelmek keltesével igyekezzünk a régi rosszak hatását csökkenteni.

A külföldi intézetek berendezése, melyek közül különösen az amerikaiak kiválók, szintén hasonló elvek alapján készült. Programjukban nagy szerepe van a testi foglalkoztatásnak, részben kertészeti, részben ipari munkák formájában, rendszeres testgyakorlatokat üznek, keveset tanulnak s ott is inkább a gyakorlati szükségleteket tartják szem előtt; állandó, szoros felügyelet alatt vannak.

Általában az a tapasztalat, hogy az ilyen erkölcsi foglalkozásban szenvedő gyermekkel jobb eredményt lehet elérni, ha így csupán külön ezen célra szolgáló intézetekben helyezik el. De nem azokkal együtt, kiket a rossz környezet tett azzá s kik idősebb koraúak. A javító intézetek gyenge eredményei részben ezen tényezőknek is tudhatók be. Jobbak még az olyan intézetek, hol kifejezett gyengetehetségű gyermekekkel vannak együtt, foglalkoztatásuk, a velük való bánásmód sok tekintetben közös s inkább csak a nyújtott ismeretek nivójában van különbség. Így pl. intézetemben is igen jól összeegyeztethető e kétféle elem egymással.

Végül összefoglalva fejtegetéseinket, kimondhatjuk, hogy az erkölcsi gyengeség létrejötté belső elfajulásos és külső társadalmi tényezők együttműködésének eredménye. Az elváltozás nem csupán az érzelmi élet terén mutatkozik, hanem az értelmi részben is megnyilvánul. Javításra törekvő kísérleteink is a környezet megváltoztatása mellett ezen belső tényezők harmonikus kifejlesztésében állanak.

Gyermektanulmány és történelem.

Írta: **Kallós Ede dr.** középiskolai tanár Budapesten.

Furdal néha a lelkiismeretem, hogy érdeklődésem, melylyel a gyermektanulmányozást kísérem, tulajdonképen árulás a nemes ügy iránt, mely ennek a nálunk oly örvendetesen felvirágzott tudománynak munkásait hevíti. A gyermeki lélek életének, szervezetének tanulmányozása *a maga egész terjedelmében* engem csak mint embert érdekel, ki szeretem a gyermeket, kit fájó érzéssel tölt el a végtelen tudatlanságnak, bárgyú nemtörődömségnek átka, mely alatt felvilágosulatlan szülőktől, nevelőktől zaklatva ezer meg ezer gyermek snylódik. *Tudományos érdeklődésemet* ellenben a gyermektanulmányozásnak csak azok az eredményei kötik le, melyeket művelődéstörténelmi tanulmányaimban értékesíthetek. Érdeklődésemnek ez exkluzív jellegét, melyet néha valóságos szentségtörésnek érzek, legfeljebb avval tudom menteni, hogy általa eleget tehetek azon tudományos törekvésnek, mely az egyes tudásterületek lehető egybekapcsolódásának jegyében áll. Azt az összekapcsolódást, melyet eredetileg, a kultúra hajnalkorában (mikor a tudós egy személyben lehetett költő, jó, orvos, pap stb.) naiv öntudatlanság okozott, ma a tudományosság tudatos törekvésének fel kell ujitania, természetesen a változott körülményeknek megfelelő módosítással s legfőképen anélkül, hogy ez által az egyes szakterületek művelésének intenzitása veszítsen. Azoknak a határterületeknek szeretetteljes ápolása, melyeken az egyes tudományágak egymásba torkolnak, nem áll ellentétben avval, hogy kiki a maga kiszabott területének lelkes munkása legyen. Sőt! Az államok kölcsönös érintkezésének emelése is az egyes államok benső életére csak hasznos lehet.

Ezért merészelek a gyermektanulmányozás szuverén területéről csatornákat vezetni a mi területünk, a historikusok, filológusok területére. Ez értelemben már néhány gyermeknyelvészeti észrevételt közöltem e lapban¹⁾ s más helyen²⁾, a gyermek nyelvhasználatának kialakulását összekapcsolva

¹⁾ 1908. évf. 106. és köv. lapok.

²⁾ Magyar Nyelv, 1906: 409. és köv. lapok.

az emberi nyelv kialakulásával. Most az ilyfajta vizsgálatoknak — tehát nem csak a nyelvre szorítóknak — jogosultságáról s módszertani alajjáról akarok egyetmást elmondani.

A *Gyermek* 1910. évfolyamának 49. lapján olvasható jegyzetből indulok ki.¹⁾ E jegyzet egy kis fiuról szól, ki a «tulajdon» fogalmát csak oly dologgal tudja összekapcsolni, melyet megfog, megérint. «Ebből a felfogásból kiindulva amit sajátjának tart, azt mindenhova magával is viszi, mert úgy gondolja, hogy amint az illető tárgyat más fogja meg, azonnal annak a tulajdona lesz.» E jelenségnek, melyet mindnyájunk tapasztalata megtoldhat hasonló esetekkel, az élet-lélektani magyarázata szembeszökő. Az emberi fejlődés legeslegsőbb fokától kezdve, sőt még előbb, már az állati lét fokán is a kéz, a kar a birtokbavétel organuma.²⁾ S így természetes, hogy az atavisztikus birtoklási ösztön legelső nyilatkozásakor e szervek jutnak mozgásba³⁾ s e mozgás sikerével (az illető tárgy elérésével, megfogásával) van azután a tulajdonjog fogalma összekapcsolva.

Ilykép tehát a fenti jegyzetben közölt megfigyelés s mindnyájunk tapasztalata a kézzel való megérintésnek és a tulajdon fogalmának kapcsolódásában közvetlenül megállapíthatja az egyéni tulajdonjog eszméjének az ember egyéni fejlődésén belül fellépő legelső étappe-ját. Ha már most az emberiség faji fejlődésében akarjuk a tulajdonjog fogalmának kialakulását a maga első kezdeteiben megismerni, vagyis azt szeretnők megállapítani, hogy az őskorban a kezdetleges ember lelkében mily alakban villant fel először az «enyém» képzete: az egyéni tulajdonjog fogalmának ez őselemi megnyilatkozását a primitív társadalmi berendezkedésekben, hol legelőször keressük, nem igen találjuk meg. Tudvalevő tény ugyanis, hogy az emberiség legselő fokán a társadalmi, közösségi kapcsolatok sokkal erősebbek az egyéni életnyilvánulásoknál s így ép a legprimitívebb népek a tulajdonjognak olyan formáját mutatják, melyből a személyes, egyéni

1) A Berliner Morgenpost-ból közölte Perényi Irén.

2) V. ö. Wundt, *Völkerpsychol.* (2. Aufl.) I. Bd. 1. Teil. 129. I.

3) Érdekes Wundt u. o.: „die hinweisende Gebärde ist genetisch betrachtet nichts anderes als die bis zur Andeutung abgeschwächte Greifbewegung.“

tulajdonjog intézményszerű alakulásként még nem igen bontakozik ki. De ha primitív intézmények nem állnak is rendelkezésünkre, hogy belőlük kiolvashassuk a kérdéses fogalomnak azt az őseredeti alakját, melyet a kezdetleges ember lelki világában mutatott, azt bizonyosnak tekinthetjük, hogy e társadalmilag megkötött lény lelke mélyén, «a tudat küszöbe alatt» élt már a csirája az egyéni tulajdonjog fogalmának, mely egyelőre csak közvetlen környezete, kiskörű magánélete tárgyaihoz homályos határozatlansággal kapcsolódott s mely később a lélek világosabb területére jutván, azaz tudatossá válván intézményekben is kifejezést keresett és nyert. Kiséreljük meg, hogy spekulatív, következtetés útján megkeressük a fogalom ez első csiráját a primitív gondolkodásban!

Eltekintve attól, hogy elfogulatlan elmélkedéssel *a priori* is csak arra a felfogásra juthatunk, hogy tulajdonának az «ősember» csak azt tekinthette, mit kezével megszerzett, mit kezeügyében birt,¹⁾ nyelvi residuumai és ösztönszerű mozgásokban, szimbolikus cselekedetekben nyilvánuló nyomai is vannak annak az állapotnak, mikor a szóban forgó fogalom ezt az alakulást mutatta. A régi görögök a kezdetleges jogállapotot «kezek jogának» nevezték.²⁾ A támadást, melynek pedig eredetileg mindig a birtokbavétel a célja, a birokra kelők szimbolikusán a legrégebb görög kortól fogva egymás kezéhez nyulással, kézre ütéssel jelezték, v. ö. németül *angreifen* (tulajdonképen *hozzányulni*) = megtámadni. A görög, ha szidott valakit (mit ő kimutathatólag támadásnak tekintett, hiszen a szidásnak kártevő erejében hitt), mindig hozzája nyult az illetőhöz; az apa a görögöknél az által fogadta be ujszülött gyermekét a maga hatalmába, hogy ünnepélyesen karjába fogadta; evvel összefüggően alattvalót «kezeügyében levő»-nek nevezett a görög,³⁾ *manumissio* (= «a kézről való elbocsátás») a latin jogi elnevezése a felszabadításnak, a magyarban is *valakinek kezébe kerülni* a. m. hatalmába jutni; «a hatalmat valakinek a kezébe adni» ma csak szókép, de eredetileg szimbolikus aktus volt, mely mint minden ily szimbolum, egy már letűnt kulturállapotnak élettell-

1) H. Spencer, Principles of Sociol. (1885.) I. 689.

2) χειρῶν νόμος, δικη.

3) ὑποχείριος.

jes s jelentőséggel bíró cselekedetét rejti magában. Még számtalan hasonló bizonyítékot lehetne felhozni bármely nép és nyelv területéről (tehát a nyelvi, népcsaládi elkülönülés határán túlemelkedő jelenséggel állunk itt szemben), melyek mind azt mutatnák, hogy a fentebb vázolt fiziopszichikai okokon alapulva a *birtokjog fogalmának összejtje az emberiség faji fejlődésében ugyanazon mag körül alakult ki, melyet az egyéni fejlődés elején, a gyermeklélekben, megfigyeltünk.*

Egy konkrét jelenség vizsgálata kapcsán ime, meglátjuk, milyen perspektíva nyílik a gyermeki lélek tanulmányozásából a történelem felé. Ámde az az egyezés, melyet most tárgyaltunk, nem magában álló jelenség. A gyermeki lélek számtalan egyéb nyilatkozásának a primitív ember lelkével való egybevetése alapján, melyet a tudományos irodalom felmutat, általánosabban is formulázhatjuk eredményünket: az egyén lelki életének kezdete, azaz a gyermeki lélek állapota, megegyezik a faj lelki életének kezdetével, azaz a primitív ember lelkének állapotával. S minthogy a fejlődés végén, a gyermeknek emberré s a primitív embernek civilizált emberré válásakor, a két eredmény természetesen megegyezik, tehát *az egyén lelki fejlődése a faj lelki fejlődésének rövidített mása.* Az ember önkénytelenül arra a természettudományi törvényre gondol itt, mely *Haeckel* nevéhez fűződve *biogenetikus alaptörvény* néven ismeretes s mely a testi fejlődés tekintetében állapítja meg a faj fejlődése (phylogenesis) és az egyén fejlődése (ontogenesis) közötti kapcsolatot. Nem csodálhatjuk tehát, hogy mindazok, kik a gyermeki lélek tanulmányában ilyirányú kutatásokat végeztek, *Haeckel* biogenetikus tételére támaszkodtak.¹⁾

A baj csak az volt, hogy helytelenül értelmezték a biogenetikus törvényt, amennyiben úgy fogták fel a dolgot, hogy az egyén fejlődése oly lelkiismeretes kivonatban adja a faj fejlődését, amelyet pl. a derék tanítvány készít mestere munkájából s ezt a pontos kivonatot erőnek erejével meg akarták találni. Pedig a biogenetikus törvény az ontogenesisben nemcsak megrövidülve, hanem megmásítva is találja a phylo-

¹⁾ *Ament*, Begriff u. Begriffe der Kindersprache (Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der paedag. Psychol. u. Physiol. V. Bd. 4. Heft) 79. s. k. lapjaira utalok, hol az előző irodalom is fel van sorolva.

genesisist. Megmásítva azért, mert a fajfejlődésben kialakult eredményeket az egyén kész dispozició alakjában kapja az átöröklés révén s azonkívül a környezet az egyén fejlődésében alkalmazkodó folyamatot teremt, mely a fajfejlődéstől teljesen disparat jelenségekre vezethet. A biogenetikus törvény érvényével szemben működő, a törvényt keresztező, korlátozó folyamatokat nem vették tudomásul azok, kik a gyermek-lélektanban e kérdéssel foglalkoztak. «Gyakran olvasuk: az őstörténelem azonos az egyesnek történetével, ez amannak ismétlése. Ezt a tételt vakon alkalmazzák az élettanra, esztetikára s Isten tudja, mire. Ha talál a tétel, akkor — éljent kiáltanak. Ha pedig nem talál, a minthogy ezer esetben nem talál, akkor — szidják Haeckelt» írja Bölsche, Haeckel életrajzában.¹⁾ Ép így történt a gyermek-lélektanban is. Azért a hatalmas súlyu eliteltetésért, mely a biogenetikus alaptörvénynek a gyermeklélektan terén való alkalmazását Wundt részéről érte,²⁾ azok felelősek, kik Steinhaltól Ametig (fent id. munk.) ugyszólván nyers felfogásban alkalmazták a törvényt, amennyiben *teljes azonosságról* beszéltek. A logika nyelvén úgy fejezhetjük ki a bajt, mely itt megesett, hogy a *synthesis* megelőzte az *analysis*-t. S ez sohasem vezet jóra. A darwinizmus hatalmas erejét sem azok juttatták diadalra, kik a mester nagy áttekintésű eredményeit *szűk tételbe* foglalva, ha török-szakad érvényt igyekeztek neki szerezni. Sőt ezek hátráltatták a tannak tudomány-megváltó érvényesülését, mert természetesen ferde eredményeikkel folyton tiltakozást keltettek az erre leső ellentáborban. Hanem azok a diadal katonái, kik Darwin eredményeit csak *általános irányelvnek* tekintve az egyes jelenségek exakt vizsgálatával bővítik, gazdagítják a nagy tanítást.³⁾ Így azok, kik a biogenetikus alaptörvényt a szellemi életre átvitték, nagy elismerést érdemelnek ugyan, csak hogy azt hitték, hogy a túlságos kategorikusan értelmezett törvény birtokában most már a részletek pontos kutatása alól fel vannak mentve, fel van-

1) W. Bölsche, Ernst Haeckel. Ein Lebensbild (Volksausgabe) 170. l. Ugyanitt a Haeckel *Generelle Morphologie*-jából kiinduló biogenetikus törvény kellő értelmezése is olvasható.

2) Völkerpsychol. I. 1 (2. kiadás) 301. l.

3) V. ö. Kropotkin Péter: A kölcsönös segítség mint természettörvény (Magy. ford. Budapest, 1908.) 15. s. k. lapjait.

nak mentve az alól, hogy megállapítsák a törvény érvényesülésének speciális módozatait s mindenekfelett *határait*. Már pedig ott, hol a természettudomány csak oly óvatosan formulázhatja a maga tételét, mint ahogy itt történt, a szellemi tudománynak, melynek annyi apró imponderabilia-val kell számolnia, kétszeresen óvatosnak kell lennie. Ki vonhatná kétségbe, hogy a gyermek szellemi fejlődésében vannak oly jelenségek is, még pedig nagy számban, melyekben nem szabad az emberiség fejlődésének képét látnunk, hanem melyek az egyéni fejlődésnek a környezet (a «milieu») meghatározta tünetei. S a részlet-kutatásnak, az egyes tények vagy megszabott kis területek vizsgálatának ép az a feladata, hogy megmutassa, miszerint ezek az irányelvek nem mondanak ellent egymásnak, sőt ép a két egymást keresztező törvényszerűségnek magasabb egységbe foglalódása adja meg mindkettőnek igazi jelentőségét.

Hogy a nagy összefoglalástól egyelőre tartozkodó s egyes tényeket vagy a tények kis területét szemügy alá vevő vizsgálat milyen értékkel bír, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy maga Wundt, ki a biogenetikus törvény alkalmazóinak túlzásai s hibái folytán, mint mondtam, az egész törvényszerűséget elvetni hajlandó, egyes területeken oly kétségtelen tényekkel kerül szembe, hogy *egyes kiszakított területeken kénytelen a faj és az egyén fejlődésének találkozását elismerni*. «A gyermeki hangok fejlődése megközelítően azonos az emberi hangok általános fejlődésével egészen azon időpontig, amikor a nyelv kezdődik.» (Völkerpsych. I. 1. 301.) «Ha van analogia a gyermek nyelve és a vademberek nyelve között, akkor az a szó- és mondatkapcsolás területén mutatkozik.» (U. o. 302. l.)¹⁾

Ime, a Wundt megjelölte területeken a gyermek és az emberiség fejlődése között az egyezések máris oly szembeszökőek s oly erélyesen követelik az elismerést, hogy miattuk Wundt megszakítani kénytelen a szellemi élet folytonosságát s szakadékokat teremt az egyes periodusok között. E

¹⁾ Persze ha ehhez hozzáteszi, hogy „[diese Analogien] lassen sich nicht aus einem „biogenetischen Grundgesetz“, wohl aber aus den allgemeinen Eigenschaften eines unentwickelten Bewusstseins ableiten“: ez minden elfogulatlan olvasó számára a nagy tudós dogmatikusan tagadó álláspontjának fogalmazással való megvédését jelenti.

szakadékokat a nagy összefüggést szem elől nem tévesztő szigorú részletkutatások munkájának kell betöltenie. A történelem tanuságainak szigorú megrostálása és kritikája egyrészt, az egyes gyermekfejlődéstani tünetekben az átöröklés és a környezet hatásának eliminálása másrészt: ez a két legfőbb követelmény, mely meg fogja hozni a «lélektani biogenetikus törvény» végleges fogalmazását s mely ily módon a kutatás ez irányát a gyermeklélektan számára ép oly gyümölcsözővé teheti, mint a történelem számára.

Persze egy nagyon jelentős feladatot nem szabad megemlítetlenül hagynunk. A biogenetikus törvény a maga eredeti alakjában természettudományi törvény, mely a testi módosulások, jobban mondva: a testi fejlődés egyik törvényszerűségét tárgyalja. Mi a lelki fejlődés folyamatában keressük az ennek megfelelő törvényszerűséget. Ezért ügyelnünk kell arra, hogy mikor lelki biogenetikus törvényszerűségről, azaz az emberiség lelki fejlődésének a gyermek lelki fejlődésében való tükröződéséről beszélünk, ez a transzpozíció ne tűnjék fel egyszerűen költői képnek, metaforának, mely talán egyes jelenségeket nagyobb egységbe foglal, hiszen minden metafora ezt teszi, de a valóságnak, a ténylegesnek exakt megismerésére mit sem nyújt. Tudvalevő, hogy mostanában, a természettudományok szédületes haladása következtében az emberi szellemnek az az általános hajlandósága, melyet nagyobb körbe beállítva ökonomikusnak szokás nevezni, nagyon gyakran érezteti hatását, hogy t. i. a természettudományi kutatások területén megtalálta a megtalálás diadalérzetében egyszerűen átvizik más területekre is. Így keletkezett az «organicistikus sociologia», mely a társadalom egészét élő organumnak s az egyes embereket alkotó sejteknek tekinti s így a sejttan eredményeit tetszetős képen alkalmazza a társadalmi jelenségek megmagyarázására. Ennek a képnek játszi továbbszövése a «socialis pathologia», mely a testi pathologia tüneteivel metaforizálja a társadalmi rendellenességeket. Ugyanígy keletkezett a nyelv életének allegoriája, mely a nyelv egészét élő lénynek, a szavakat alkotó sejteknek tekinti s egyrészt a szó alakjában, másrészt az értelmében megtalálja a testi és lelki élet dualizmusának képmását. Stb. stb. Mindezek a vélekedések exakt értékéről a komoly kritikának nem egyszer megnyilatkozott

a maga lekicsinylő ítélete.¹⁾ Közös hibájuk ez egyébként gyakran igen szellemes játékoknak, hogy elfelejtik azt a legfontosabb különbséget, a többiekről itt nem is szólva, mely szerint *a biologia a maga területén primér tünetekkel áll szemben*, melyeket a sejtten a maga autonóm területén belül maradvá magyarázhat meg, a *szociális vagy nyelvi tünetek ellenben csak okozati függvényei az emberi élet, a testi és szellemi élet egészének* s csak ennek jelenségeiből, szekondér módon magyarázhatók, nem pedig immanens módon, valamely szociális vagy nyelvi törvényszerűségből. Hogy a lélektani biogenetikus törvénynek exakt jelentősége lehessen, nem szabad ily metafórikus törvényként kezelnünk, hanem arra kell mint végcélra törekednünk, hogy az általunk részleteiben kutatott törvényszerűség *a testi «biogenesis» törvényszerűségének lelki életbeli paralleljeként* legyen felfogható. Más szóval azt kell keresnünk, hogy az ősember *testi fejlődésmenetének* a gyermek testi kifejlődésében való tükröződésével hogyan jár együtt a gyermek *lelki életének* hasonló meghatározottsága. Az így keresett párhuzamosság tehát ama nagy párhuzamosság részeként tűnik fel, mely az ember testi és szellemi életének egészét áthatja. Így a kérdés már belétorkollik az «ignorabimus» jelzetű területbe: de végcélként mindenesetre e magas cél felé kell törekednünk.

Hogy az ily nagy összefüggésbe beállított kérdés kutatásának eredményeiből mennyi haszon vár a történelemre, az majd csak akkor lesz egész terjedelmében áttekinthető, mikor majd fel tudjuk állítani a mindenesetre félelmesen bonyolult egyenletet, melyben az emberiség szellemi fejlődése és a gyermek szellemi fejlődése egybekapcsolódik. Hogy melyik tudásterület kapja majd akkor az egyes esetekben a tanulságot, azaz a történelem tényével vetünk-e majd világot a gyermeki életnek közvetlenül fel nem deríthető állapotára, vagy fordítva, vagy, matematikai nyelven szólva, a függvény alakjában adott egyenletet melyik «ismeretlen» irányában oldjuk meg: az mindig a speciális helyzettől függ. Legtöbbször, — sőt, úgy látszik, mindig — a gyermektanulmányi és

1) V. ö. többek között: az elsőről *Menger*, „A jövő állama“ (magy. ford. Budapest, 1908) első fejezetét, a másodikról *Hellpach*. Die geistigen Epidemien („Die Gesellschaft“ XI. Bd., Frankfurt a. Main) 7. sk. lapjait, a harmadikról *Wundt*, *Völkerpsychol.* I. Bd. 2. Teil 449. sk. 1.-jait.

történelmi érdeklődés egymást kölcsönösen támogatja majd a természettudomány pártfogása alatt. Lássunk példát! Wundt, *Völkerpsych.* I. 1. 273 a gyermeki beszéd hangjainak kifejlődését a gyermek fiziológiai fejlődésével (fogazat stb.) összefüggőnek mutatja; a biogenetikus törvény szellemében beállítva, ez a jelenség egyrészt az emberi faj fiziológiai kifejlődésének megismerésére adhat direktívát, másrészt perspektívát nyit az emberi beszéd hangjainak evvel párhuzamos kialakulásának irányában.

Végezetül néhány gyermektanulmányi megfigyelést akarok, szerény próba- s nem példaképen, a biogenetikus fejlődésmód szellemében feldolgozni.

1. A *Magyar Nyelv* 1906. évfolyamának 410. lapján feljegyeztem, hogy a gyermek nyelvében *okos* abban az értelemben is használtatik, hogy *ügyes*, vagyis hogy a gyermek lelkében a szellemi és testi rátermettség fogalma egybeesik. Ugyanezt a vague egységet alkotja a két fogalom a régi görög nyelvben: Homerosnak és még egynehány legrégebbi írónak egy szava van a bölcsesség és az ügyesség jelzésére.¹⁾ Ez az eredeti egység a fejlődés későbbi folyamán szétválik, mint ahogy egyáltalán a differenciálódást a fogalmi fejlődés általános vonásaként a nyelvészet jól ismeri.²⁾ Az emberi nyelv történelmi kialakulása tehát itt is tükröződik a gyermeknyelv kialakulásában. De hogy Laci öcsém nyelvében mért jelölte az észbeli kiválóság szava a kézi ügyességet is s nem megfordítva, arra már nem szabad parallelként felhozni és értékesíteni azt a jelenséget, hogy a régi görög nyelvben is ugyanígy áll a dolog s hogy mindkét fejlődési folyamatban utóbb az eredetileg mindkét értelemben használt szó a szellemi kiválóságnak lett megkülönböztetett jele. Eltekintve ugyanis attól, hogy a görög szó őseredeti képzettartalma még egyáltalán nincs tisztázva: a gyermek ezt a szót nyilván azért használta, mert a használhatóság, rátermettség kifejezésére környezetétől ezt hallotta először. A biogenetikus törvényt e tünetben csak a testi és szellemi jelenségnek a régi nyelvben és a gyermeknyelvben egyenlőképen fellépő egybefoglalódása igazolja.

1) σοφός, σοφία.

2) V. ö. H. Paul, *Prinzipien d. Sprachgeschichte* (3. Aufl.) 74. sk. 1.-jait.

2. A fogalmak spiritualizálódása az emberiség lelki fejlődésének egyik leggazdagabb fejezete. Az eredetileg érzéki jelenségekhez fűződő fogalmak mindinkább szellemi tartalmat kapnak. A gyermek lelki fejlődése ugyanilyen átalakulást mutat. E folyóirat 1908. évfolyamának 107. l.-jén közöltem, hogy mikor egyszer Laci öcsémnek azt mondtam, hogy *nem értem* az elbeszélését, ő azt tanácsolta, hogy «hozzam közelebb a fülemet» s egyben hangosabban kezdett beszélni. A hang fizikai percepciója az ő felfogása számára a megértés legfőbb, sőt egyetlen tényezője. Az emberi szellem régi korából állítanék e mellé parallel helyet, jeléül annak, hogy az emberi lélek ősi naiv felfogása, melyet e hely írója képvisel, itt is található a gyermeki észjárással. *I. Sam. 3:* a fiatal Sámuel háromszor felkelti álmából a templom trónusán székelő Isten hangja. Az ifju «még nem szokott vala az Úr szavához és még nem tudja vala az urnak beszédét» s ezért minden egyes szólításra a főpaphoz fut, azt hívén, hogy ő szólította. Ekkor Isten *leszáll a trónusáról, odaáll az ifjuhoz* s így szólítja. Most már megérti Sámuel, kit közben a főpap felvilágosított, s felel: «Szólj, mert jól hallja a te szolgád.»

3. Gyermeki nyelvhasználat: *a labda alatta van az asztalnál* = az asztal alatt van (Magy. Nyelv 1906. 410.). A gyermek a helyet ill. helyzetet először a maga általánosságában jelzi (*alatta*) s azután közelebbi meghatározásul hozzáteszi: *az asztalnál*. Anélkül, hogy itt a fejlődés képét, melynek végén a normális kifejezésmód áll, részleteiben meg lehetne szerkeszteni, csak arra akarok utalni, hogy ez a különös kifejezésmód megtalálja a maga analógiáját azon a nyelvfejlődési fokon, melyet az indogermán nyelvek praepositióinak használatában a nyelvtörténelmi kutatás szükségképen létezettnek tekint.¹⁾ Az indogermán nyelvcsaládban is a praepositió eredetileg általános meghatározást adott (pl. latin *sub* = alatta) s a praepositió mellett álló határozó csak közelebbi jelölést adott (*mensa* = az asztalnál) s csak később fejlődött a praepositiónak a főnévvel való oly szoros összetartozásának nyelvi képzete, melyet úgy fejezünk ki, hogy valamely praepositió bizonyos «esetet vonz».

4. Mikor a gyermek, kiről e folyóirat 1908. évf. 106.

¹⁾ V. ö. *Brugmann*, Griech. Gramm. (3. Aufl.) 434.

l.-ján volt szó, azt mondta, hogy *Kassai néninál* (azért, mert a Kassai néni kitételt egy szónak érezte), ugyanazt a fejlődési fokot képviselte melyet a népnyelv eredeti felfogása ma is mutat, hogy t. i. az értelmileg szorosán kapcsolódó szavakat (minők: jelző és jelzett szó, főnév és értelmezője stb.) *egy* szónak érzi a nyelvtudat.¹⁾ A gyermeknyelv tanulmányozásának kétségtelen haszna, hogy a nyelvtudományi konstrukciók mesterséges jellegének megismerésében elősegít. Az emberi beszéd — a tagolt beszéd — fejlődésének legelején nem *egyes szavak* álltak, melyekből azután kifejezések alakultak, (mint ahogy a grammatikai tanítás alapján az ember hinné), hanem a kifejezések az önálló szavakkal egyenlő korúak.

5. Gyakran tapasztaltam, hogy a gyermek könnyebben és szívesebben tanul meg a rendes, mindennapi beszéd-től eltérő stílusban írt dolgot, mint az olyat, melyet nagy nehezen természetessé, közönségesse egyszerűsítünk számára. Ez meglepő s bosszantó — s a tanításnak kötelessége is, hogy ellene dolgozzék, nem mint régebben tette, mikor e tapasztalat következtében a gyermek ilynemű hajlandóságát kihasználva nem is törekedett arra, hogy a gyermek képzeteket kapjon, hanem egyszerűen bemagoltatott vele különösnél különösebb dolgokat. Ámde mint lélektani tünet tanulmány tárgyát kell, hogy alkossa e jelenség. Magyarázata, azt hiszem, az, hogy a gyermeknek a tanulás komoly, ünnepélyes, rendkívüli valami, melynek szerinte a közönségestől mindenképen el kell ütnie; a közönséges beszédben előadottat nem veheti ily komoly ünnepélyes dolognak. A gyermek ily gondolkodásában is ősi képzet ismétlődik meg, melyet az emberiségnek a kultúra felé vezető útjában át kellett élnie, a gyermeknek is át kell tehát élnie. A primitív ember mikor hétköznapi munkájától pihenőre térve, társaival összegyűlt költőt hallgatni — a magasabb szellemi lét ilynemű emelkedett átérzésével, minővel a gyermek iskolakönyvét tartja kezében — megkívánta, hogy a költemény a rendes beszéd-től eltérő nyelven szóljon. A népköltészet nyelve ma is sokkalta távolabb áll a nép beszélt nyelvtől, mint a műköltészet nyelve a művelt ember társalgásának nyelvtől. Sőt tovább mehetünk! A parasztember, ha levelet ír, egész más fordulatokat használ, mint a maga

¹⁾ V. ö. H. Paul, Prinzipien d. Sprachgesch. (3. Aufl.) 110. sk. 1.-jait.

kedves, zamatos beszédében. Az irás, az magasabb valami! *Oskar Weise* közli¹⁾ a szerinte gyakori megfigyelést, hogy a nép fia, ki a maga hamisítatlan nyelvjárásán beszél, a telefonkagylóba kiabálva — mert természetesen kiabálni kell, hisz messzire szól — irodalmi nyelven («hochdeutsch») igyekszik magát megértetni. Ez az őseredeti érzés, a közönséges és az emelkedett beszédmódnak ez az áhítatos megkülönböztetése ismétlődik meg a biogenetikus törvény alapján a gyermekben, mikor a megtanulandó szövegben az ő rendes beszédétől eltérő stílust kíván, még ha a megértés szenved is alatta.

Gyermektanulmányi kérdések a VI-ik nemzetközi pszichológiai kongresszuson.

Irta: Várnai Sándor.

Az 1909. aug. 2-ától 7-éig Genfben tartott VI-ik nemzetközi pszichológiai kongresszus felolvasásainak, vita-kérdéseinek, valamint tárgyalásainak anyagát a kongresszus titkára *Claparède*, hatalmas kötetben bocsátotta most közre, melynek első, aránytalanul rövidebb része a tagok névsorát, a meghívót és programot általában a hivatalos anyagot foglalja magában, a második bővebb rész pedig az értekezéseket és a tanácskozások jegyzőkönyvét.²⁾ Hetvennégy önálló munkát foglaltatik e részben, három közülök, *Max Dessoir* berlini egyetemi tanár, *Pierre Janet* és az amerikai *Morton Prince* a tudalmatlan problémájával foglalkozik, míg a következő tárgycsoport a valláspszichológia kérdéseit tárgyalja *Höfding* és *Leuba* előadásai nyomán, mint az általános lélektan külön ágát. *Oswald Külpe*, a bonni egyetem tudós tanára és *Sollier* az érzetekről fejtik ki nézeteiket, míg *Bourdon* a test és a tagok helyzetészrevételéről közli tapasztalatait a függélyeshez viszonyítva, főleg *Goltz* kutatásai alapján, melyeket a fül-labyrinthus ivjáratairól tett, kiegészítve *William James* észleleteivel, melyek a süketeken tett megfigyeléseken alapulnak.

Csak érintve továbbá *Alrutz* egy új módszere ismertetését a pszicho-fiziológiai tünetmények vizsgálatáról, *Thauziès* érdekes

1) Polle-Weise, *Wie denkt das Volk über die Sprache?* (3. Aufl. Leipzig-Berlin, 1904.) 2. 1.

2) Ed. Claparède, *VI. Congrès international de Psychologie*. Genève, Libraire-Kündig. Corraterie 11. 1910.

tanulmányát a távolsági tájékozódásról, melynek adatait a postagalambok megfigyelései szolgáltatták, továbbá *Loeb*, *Jennings* és *Bohn* felolvasásait a tropismusok pszichológiai jelentőségéről, mint a gyermektanulmányok szempontjából minket különösebben érdeklő témákat kell külön kiemelnünk a belga *Decroly*, továbbá *Ferrari* és *Persigout* jeles munkálatait a hátramaradott tanulókról.

Decroly a rendellenes és különösen iskolai szempontból rendellenes gyermekek pszicho-pedagógiai osztályozását kísérli meg új alapokon, de főleg azokon a nyomokon, melyeket *Binet*, *Sollier* stb. vizsgálódásai szolgáltattak eddig, valamint a kórbonctan és pathologia adatai alapján. A hülyékre, gyöngelműjeükre és korlátolt felfogásukra (debile) való hagyományos felosztást persze ő sem tartja elégségesnek ma már, mert azonkívül a tulajdonságjelzőknek egész sorára mutat rá, amelyet különböző nyelveken használni szoktak azoknak a lelki anomáliáknak kifejezésére, melyeket az értelmi gyöngeség különböző fokaira alkalmazni szoktunk, mint p. o. krétin, hülye, degenerált, fejlődésben visszamaradt, anormális, dysgenesikus (*Chambard*), meiopsychikus (*Toulouse*), vagy oly állapotokra mint idegesség, nevropathia, asthenia, phrenasthenia, psychasthenia, nem is említve a népies terminusok nagy számát, mint buta, bolond, kótya, bárgyú, eszelős stb. A nehézség abban áll, hogy a kazuisztika nem elegendő az analizálásra, nem rendelkezünk eszközökkel sem a diagnózisra, a leirt esetek száma pedig csekély.

Decroly az élettani és biológiai jelenségeket véve kiinduló pontul s figyelemmel lévén egyuttal a környezetre is, mint az anomáliák fő aetiológiai faktorára, a következő két főcsoportra való felosztást ajánlja u. m. *I. belső okok folytán rendellenesek*, *II. külső okok* (család, iskola, társadalmi környezet) *folytán rendellenesek*; amazokat ismét két alcsoportba sorozza aszerint, amint rendellenességök 1. a *vegetatív funkciókban*, 2. a *viszonyfunkciókban* találja eredetét. Az elsők közé tartoznak *a)* akik az ideg-izomrendszertől függetlenül mutatnak bizonyos difformitásokat és fizikai anomáliákat, mint torz-képződmények, atrophia, hypertrophia, bénaság stb. *b)* akik általános táplálkozási zavarok, vagy a vegetatív élet organumainak kronikus bántalmi következtében szenvednek (törpeség, óriásság, achondroplasia, myxoedema, albinismus, adenoid képződmények, szerzett vagy veleszületett légzési rendellenességek, emésztési, vérkeringési zavarok, a bőr, a haj idült bántalmi). A második alcsoportba: *a)* az érzékfogyatkozásokat (vakság, láttompulás, rövidlátás, astigmatismus, hályog, süketség, nehézhallás); *b)* a mozgási rendellenességeket (tic, rángatózás, görcsök, epilepsia, zsugorodások, para-

lysis, reszketegség, beszédbeli zavarok); c/ az elméleti rendellenességeket, azaz a lelki funkciók, emlékezet, ítélet, képzettársítás, akarat gyöngeségeit (hülyeség, gyöngelméjűség, hysteria, neurasthenia, psychasthenia, epilepsia, gyermeki téboly) s végül d/ a társadalmi vagy erkölcsi reakciókban megnyilatkozó *affektív rendellenességeket* sorozza, azaz az ösztönélet, a jellem, a kedély bizonyos betegségeit, amelyeket a romlott, gonosz hajlamu, vagy a németek szerint erkölcsi tébolyban szenvedő gyermekeknél tapasztalunk. Természetesen mind e csoportok és alcsoportok közt nagy számmal találhatók átmeneti vagy vegyes típusok.

Ami már a *külső okok* folytán előállt rendellenességek főcsoportját illeti, ezeknél Decroly szerint nem forog fenn személyes anomália, csak a környezet hatása, bár az természetesen kihathat az első főcsoportba tartozó formákra is. Ezeknél a környezet megváltoztatása, elszigetelése vagy *Thulié* kifejezése szerint az erkölcsi és lelki ortopedia a próbakövei a megismerésnek.

Ezt a szisztematikus schémát előre bocsájtva, melyet már a lüttichi kongresszuson is kifejtett *Decroly*, ezuttal bővebben terjeszkedik ki annak egyes részleteire. A *vegetatív funkciók rendellenességeit* két alosztályánál behatóan foglalkozik azoknak egyes típusaival, a szörny- és torzszülöttektől egész azokig, akik bőrük rendellenesszine, szokatlan szörzetük, vagy más hasonló látható anomáliák miatt nevetség vagy undor tárgyai s azért nem látogathatják az iskolát. (Péld. borjufej, farkas-száj, váz-ember vagy bőrkérgesedés, kopasz-ság stb.) Ide sorolja a törpéket, óriásokat, elhízottakat, az achondroplasiának, vagy a fejlődésbeli visszamaradottság más okainak áldozatait, az idült szív-, tüdő- vagy vesebajosokat, azokat, akik helyi okokból vizeletöket vagy széköket képtelenek visszatartani stb. E sorozatra nézve jellemző, hogy egy brüsszeli gyermekkórházban konstatálni lehetett, hogy azok közül a gyermekek közül, akik a kórházat elhagyták, 33 nem mehetett nyilvános iskolába s külön intézetben való elhelyezést igényelt volna.

Gazdag dokumentumokban a *viszonyfunkciók rendellenességeit* tárgyzó fejezet különösen a vakok és süketek szimptomatológiájával. Azonkívül különös fontosság illeti itt meg a kinesthetikus vagy izomérzékenység, továbbá a bőrérzékenység (hő-, súly- és fájdalom-érzés) fogyatékoságait, mert ezek hiánya, ami különösen a tabetikusoknál, *syringomyelia*, vagy szervi hemianesthesia eseteiben gyakori, jelentékenyen befolyásolhatja a gyermek fogalomkörének kialakulását. Különösen a bőrérzékenység, melynek fogékonysága csökkenését Lombroso a született bűnösöknél tapasztalta, az első fogalmak megszerzésére fontosabbnak tekinthető még a látásnál is, eltekintve attól, hogy ezen érzékenységi formák elégtelensége már

magában is előidézője lehet bizonyos értelmi gyöngeségnek, mint ahogy *Stern* szerint például a vakság, ha speciális nevelés nem pótolja a látás hiányát, az idiotasággal rokon állapotot teremthet.

Különösen felhívja *Decroly* a figyelmet a sensorialis zavaroknál azokra a részleges állapotokra, melyek iskolákban gyakran előfordulnak, ahol éppen a visszamaradottak közt sok a félvak vagy félsüket. Ezeknél a gyermekeknél, ha hibájuk észrevétlenül marad, a látás gyöngesége többnyire csak figyelmetlenségben nyilvánul, mely azonban nem egyéb a figyelem rohamos kimerülésénél, minél fogva az ily gyermekek sokszor hátramaradnak oly tanulmányokban, melyeknél a látás különös szerepet játszik, mint írás, olvasás, rajz. Az ilyenek aztán gyakran fegyelmezetlenek is lesznek, vagy iskolakerülők, büntetéseket, dorgálásokat kénytelenek elszenvedni. S ugyanez áll a nagyot hallókra is, akiknél, ha a baj komoly, az első sorban a beszédre hat vissza. A gyermek nem hallja eléggé a szót, tehát nem gyűjthet magának elegendő szóanyagot sem, ami természetesen társasági viszonyaiban is alárendelt helyzetbe kényszeríti s főleg ha félnék és kissé álmos kinézésű, az ilyen könnyen alkalmat adhat arra, hogy rendellenesnek tartsuk. Ide tartoznak aztán az oly érzéklési fogyatékoságok is, amelyek, ha kevésbé fontosak is, de kihathatnak a gyermek jövő életpályájára, mint a daltonismus, a színvakság, a zenei hallás hiánya. Végül az érzékszervek rendellenességeire vezethetők vissza az oly jelenségek, mint p. o. az éhség, a szomj, a jöllakás, a fáradság, és a nemi ingerek körüli anomáliák. Mindezek az érzelmek túlhajthatók, eltompíthatók vagy természetellenes irányba terelhetők, nevezetesen az éhségérzet helyet adhat különböző nem tápláló anyagok iránti étváagnak, egészen elmaradhat vagy megfordítva az evés folytonos és ellenállhatatlan szükségérzeteig fokozódhatik. Természetesen, disztingválunk kell itt más hasonló tünetektől, mint p. o. a melanccholikusok enni vonakodása, a lázbeteg étvágytalansága, a tabetikusok sexuális anesthesiája, amelyek más lapra tartoznak. Legfontosabb jelenségek azonban ebben a kategóriában a nemi életre vonatkozók, amelyek itt közvetlenül a nemző szerveket illetik, s amelyekre nézve *Decroly* utal *Moll* és *Havelock Ellis* tapasztalataira a «detumescencia» és «contrectatio» közti lényeges különbség tárgyában, ami megmagyarázza, hogy már 3—5 éves gyermek is képes lehet erectióra s ebben találja az onanismus kiinduló pontját.

A mozgásbeli rendellenességek közé számítja aztán *Decroly* az izom- megbetegedések közt a *Thomsen-féle* betegséget, a paramyoclonus multiplexet az izomsorvadást, atrophiaikat, az idegdúcok kóralakjai közt az ideggyuladást, polynevitist s a facialis hűdést, az

arc trophonevrosisát stb., melyek mind komoly következményekkel járhatnak a gyermek normális fejlődésére. Végre a gerincagyvelő megbetegedései közt a Friedrich-féle betegséget, a sklerosist, syringomyeliát, Landry-féle kórt, különböző medullaris eredetű amyotrophiákat, hematomyeliát, gerincvérzést és különösen a gyermeki hűdést. Azután az agyhártyalobot, a különböző, részben járványos és fertőző meningitiseket, vérrögképződést, agydaganatokat és vérzéseket, agysklerozist, vízfejűséget, agy-túltengést stb.

Áttérve aztán a tulajdonképeni *lelki rendellenességekre*, a nehézségek még fokozódnak, mert ez a csoport az tulajdonkép, melyre célunk, mikor általánosságban fejlődésükben visszamaradt gyermekekről beszélünk s mert itt részben endogén, részben exogén okok játszván szerepet, nehéz megkülönböztetni, hogy a kétnemű rendellenességek miként hatnak különösen egymásra, s aszerint amint a gyermeket pszichiatra, pszichológ vagy pedagógus vizsgálja, az eredmény is különböző lesz.

Itt merül fel mindjárt a franciák által használt osztályozása a gyermekeknek nehéz felfogásuakra (débile), gyöngelműjűkre (imbécile) és hülyékre (idiot). Miben különböznek ezek egymás közt, nehéz meghatározni. *Sollier* például a gyöngelműjűek közé egész sor oly tipust foglal, kiknek leírása egészen más képet ad. Vizsgálódásainak végeredménye az, hogy a hülye és a gyöngelműjű közötti különbségnek lényeges kritériuma egyfelől, hogy amaz figyelni képtelen (inattentif), emez pedig állandótlan figyelmű (instable de l'attention), s hogy amaz extraszociális, emez antiszociális lény.

Bármily szellemesek legyenek ezek a megkülönböztetések, a tárgy megvilágítására még sem elegendők, azért *Boulanger* és *Hermant* a hülyének a gyöngelműjűtől való megkülönböztetését inkább az associatiók természetében keresik. De egyszerűbb megoldásra jutottak *Binet* és *Simon*, mikor pszichogenetikai alapon hasonlították össze az értelmileg tökéletlent egy bizonyos korú gyermekkel, fönn tartva köztük mindenesetre azt a lényeges különbséget, hogy az értelmileg tökéletlen többé-kevésbé egy helyben marad, míg a normális gyermek folyton fejlődik. Szerintök az idiota a két éves gyermek értelmi fokán marad vissza, a gyöngelműjű a gyermek fejlődésének 2 évestől 7 éves korig való szakát tükrözi vissza, a nehéz felfogásu pedig a 7 éves gyermekkel hasonlítható össze.

Ezek szerint idiota minden gyermek, ki nem tudja kifejezni szóval gondolatát, sem megérteni másnak szavakban kifejezett gondolatát, bár sem hallási, sem fonetikai zavarok nem indokolják ezt a pseudo-aphasiát, hanem az egyesegyedül értelmi fogyatékosagra vihető vissza. Viszont gyöngelműjű minden gyermek, ki írásban nem képes érintkezni hasonlóival, azaz sem

írásban nem tudja kifejezni gondolatát, sem az írott vagy nyomtatott betűt olvasni vagy érteni nem képes, bár se látásbeli zavarok, se a kar motor-idegeinek bénulása nem magyarázzák meg e képessége elvesztését. Az a gyermek, aki két évi tanulás után nem tud olvasni, minden valószínűség szerint gyöngelméjű marad.

Végül nehéz felfogású az oly gyermek, aki szóban és írásban érintkezni tud hozzá hasonlóival, de tanulmányaiban két-három évi visszamaradást árul el, anélkül, hogy ennek oka az elégtelen tanulás volna.

Mindezeket a típusokat körülményesebben is leírja *Sanctis* (Su aleuni tipi di mentalita inferiore 1905), és pedig a következőleg: *Idiota típus*: tompult érzékek, gyenge sensorius érzéklés, általános pszichikai zsidbadság, bágyadt figyelem, észrevétel és emlékezet. Az inertia túlnyomó, képzelődés és találékonyság rendkívül kezdetlegesek, az általánosítás és elvonás hiányzik (a tér és idő fogalma nincs jelen), a logikus gondolkodás hiánya, valamint az affektív nyilvánulásoké. Kedély, testtartás, járás, magaviselet, kifejezés egyhangu, a nevetés ritka, kítőró, tökéletlen vagy stereotyp és jelentéstelen. Nyaláncodás, gyakran falánk hajlamok. Meglepő nyelvbéli fogyatékoság, kezdetleges szókincs, agrammatismus, az arc és a taglejtés mimikájának hiánya, semmi kedv a játékhoz s különösen a társas játékhoz. Valóságos magányos lény, amint a szó etymológiája is jelzi, semmi előmenetel, az idomítás csaknem mindig lehető.

Imbecilis típus: Az észrevételek gyorsak, de felületesek s a figyelem igen mozgékony, de bizonyos esetekben egy mederbe terelhető, észrevétel és emlékezet gyenge és részleges. Invenció csekély s gyakran bizonyos ingatagság akadályozza. Kritikai felfogása nincs s a logika kezdetleges. Abstrakció és általánosítás hiányzik vagy nagyon korlátolt (idő- és térfogalom tökéletlen). Hiszékenységi hajlam, gyakran túláradó kedély. Őszinte, nyilt, de változékony magaviselet. Szűk vagy perverz affektivitás, hiúság, hazudozás, erotismus (gyakori onanismus). Bizalmatlanság a játékhoz, kajtárkodás, immoralitás sőt kegyetlenség; oktalan nevetés, mely sokszor tökéletesen normális, olykor állandótlanság és hyperaktivitás, tartózkodás a fegyelmezett munkától, utánzásra való hajlam, gyakran collektionismus. Némi tökéletlenség az artikulált beszédben, sokszor hebegés, korlátoltság a tanulásban. Csaknem mindig fejleszhető.

Ziehen is magáéva teszi az általa ugynevezett kongenitális «Defekt-psycho-sisnak» felosztását idiótaságra, imbecillitásra és debilitásra, csak hogy szerinte egyedül az intellektus kell hogy alapját képezze a differenciálásnak.

Amint látjuk ezekből, meglehetősen távol vagyunk még a kielégítő terminológiától, az abnormális gyermekek értelmiségi fokának meghatározásában. Oly szellemi kánont, amelyhez mint közös pszichikai mértékhez mérhessük hozzá a gyermek szellemi visszamaradottságát, nem sikerült eddig találni. Sokan a beszédben hitték ezt megtalálni, de mint *Heller* helyesen jegyzi meg, a beszéd is oly funkció, mely bizonyos agytájak sértetlenségéhez van kötve, úgy hogy a beszédzavarok nem mindig az értelemzavarásra mutatnak vissza. *Heller* a lelki élet egy sokkal egyszerűbb tényéhez, a passiv figyelemhez próbálja viszonyítani az egyén intellektuális fejlődése kriteriumát s ehhez képest a gyöngelmű gyermekek egész nagy csoportját két kategóriára osztja föl: idomíthatókra és idomíthatatlanokra. A pedagógia semmiféle eljárása nem képes arra, hogy a gyermekeknél a passiv figyelmet felköltse. Ellenben a passiv figyelemnek aktiv figyelemmé való átváltoztatása lehetséges bizonyos gyakorlatok segítségével.

De az idomítható gyöngelműek közt is nagyon kevés *Heller* szerint az iskolaképes elem. Az iskolai oktatás már föltételezi az ítélő és következtető tehetséget, s hogy megmondhassuk, vajjon egy gyermek iskolaképes-e, vizsgálnunk szükséges, hogy asszociatív funkciói mellett hogyan fejlődtek ki apperceptív funkciói is.

Mindent összevéve, a II. pszichológiai kongresszus nagy lépéssel vitte előbbre a gyermektanulmányozás ügyét, ha módszerét nem oldotta is meg tökéletesen. Az összehasonlító pedagógia becses szempontokat talál a vita anyagában, mely *Heller*, *Joteyko* stb. felolvasásait kísérte, habár nem felesleges legutolsó sorban azt is kiemelni, amire *Persigout* rámutatott, hogy normális gyermek tulajdonképpen nem is létezik, az csak ideális állapot, mely összehasonlítás alapjául szolgál. Mindenütt vannak bizonyos pszichikai és fizikai fogyatékoságok, anélkül, hogy azért ezek a debilitas tünetei gyanánt volnának vehetők. A gyermek nem egy kicsinyített nagy s ezért a felnőttek karakterológiája nem is alkalmazható egyszerűen a gyermeki típusok általános klasszifikációjára. De bár azok a pszichopedagógiai eszmecserék, melyek a VI. kongresszuson lefolytak, megegyezésre nem vezettek is, de legalább előkészítették az anyagot a jövőnek. Az az egy bizonyos, hogy az imbecillicus pszichikai állapotról való ismereteink minél tovább haladnak, a gyöngelműek oktatásának eredményei is annál pozitívabban fognak érvényesülni, s e cél érdekében nem lehet elég sürgősen kívánnunk a gyógypedagógiai intézeteken pszichológiai laboratóriumok felállítását és segéd-tanerők kiképzését a pszichológiai megfigyelések módszerében.

KÖNYVISMERTETÉS

Gyermekirodalom.

Rovatvezető: Nógrády László dr.

Impresszionizmus a gyermekjátékban s irodalomban.

I.

Die Umschau december 10-iki füzetében érdekes cikk jelent meg. Érdeemesnek találtuk a cikket arra, hogy ismertessük főbb gondolatait.

A gyerekjátékban fontos szerepe van a művészetnek, de igen hibás az a felfogás, mely csupán a művészetnek akarja alárendelni a játékot. A játéknak elő kell készíteni a gyermeket az életre és ép ezért sokoldalúnak és minden pedagógiai egyoldaluságtól mentnek kell lennie.

Régi mondás az, hogy «művészetet a gyerekeknek»; ez a művészet fogalmának kibővítését jelentené. Ámbár ez a mozgalom minden téren kudarcot vallott és vall, mégis a gyerekek játékaiban haladást mutathat fel. Ezt minden játéküzlet kirakatában láthatjuk, hol művészi babák, állatok, házak és egész faluk vannak. A mai képekönyv képei szintén művészi munkák.

A modern művészet nagy hatása a játékra nem véletlenség, hanem könnyen magyarázható, ha megvizsgáljuk a művészet mozgalmait. A mi művészi, sőt kultur életünk jellemző vonásaként az impresszionizmust említhetjük fel. A festészetben is ez az irány uralkodik. Nemcsak a képzőművészetekben, hanem a muzsikában és az irodalomban is hasonló tendenciák az uralkodók. Mindenütt kerülnek az összefüggést és a töredékes, hiányos felétörekzenek.

Ezen irány hatása alatt a nagy tömeg az új irányzatnak megfelelően, csak a külső szemmel látható ismertető jeleket veszi észre. Izlése ezen iránynak hódol és nagyon természetes, hogy az izlés ezen irányának megfelelő uton halad a gyermekjátékkészítés és a gyermekirodalom is.

Nem véletlenség, hogy a közkedveltségű «Max und Moritz» szerzője, Busch Vilmos, egyike a legnagyobb impresszionistáknak. Mégis kérdéses, vajjon ez a könyv a régi «Struwelpeter»-nek elibe

helyezhető-e? Ha összehasonlítjuk a kettőt, megkapjuk az impresszionista művészt a pedagógus orvossal szemben.

Busch gyerekkönyvet akart szerkeszteni, de művészi alkotás lett belőle. Vannak modern játékok, melyeknek éppen az ellenkező a sorsuk. A modern játékszerek rendszerint valamely speciális pózba helyezik a tárgyat. Ez természetesen tetszik a felnőtteknek, azonban nem a legjobb a gyerekeknek, mivel csak pillanatnyi örömet okoz neki. A régi rendszerű baba nevetett, sirt, kiabált, csendben volt, mint a gyerek akarta; a modern baba mindig csak egyet csinál, a gyerek pedig nem tud vele úgy játszani, ahogy akar. Tehát a játékszer karakterizálása helytelen dolog.

Könnyen ki lehetne mutatni, hogy az impresszionizmus a gyerekjátékipar terén még egyéb befolyással is volt, pl. a minden tagjukat mozgatni képes babák és állatok ezen hatás alatt keletkeztek. Legnagyobb eredménye az, hogy a modern művészi játék nem nyújt téves fogalmat a szépről. Ez a legnagyobb érdeme a művészetnek a játékszerkészítés terén.

Hiábavaló kísérlet, hogy a gyermeket a játékszerével közelebb vigyük a művészet megértéséhez. Hogy ez a kísérlet megtörtént, az könnyen érthető alacsony művészi fogalmainknál fogva, de hogy komoly művészek is védik ezt az álláspontot, az megmagyarázhatatlan.

Gardé Sándor.

II.

A *Die Umschau* fenti cikkének gondolatait eggyel-mással még ki kell egészítenünk. Fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy *milyennek kell lenni a gyermeklélek szempontjából a jó játéknak, a jó képeskönyvnek s a jó gyermekirodalomnak.* Vegyük szemügyre ezeket a kérdéseket. Ha a gyermekjáték fejlődésén végig tekintünk, azt tapasztaljuk, hogy ez a fejlődés egyenest a technikai fejlődéssel kapcsolatos s egyáltalában nem ügyel a gyermek lelkére. A gyáripar azon szeretetnél fogva, mely a gyermeket a játékkal szemben jellemzi, tisztán üzleti szempontból fogva fel a játék-készítést, jó piacnak tekintette a gyermektársadalmat s mi természetesebb, mint az, hogy igyekezett ezt ki is használni. Mihelyt a technikai téren valami új termelt, a játékpiacon is megjelent ez az újdonság: vonat, hajó, automobil, léghajó s legutóbb a repülő gép. És ha nézzük ezen gyári játékokat, azt tapasztaljuk, hogy valamennyi játéktárgy igyekszik hűen utánozni az eredeti modellt. Sok apró részlettel készülnek a gépek, mint az eredetiek és a babák hű másai az élőknak haj, kalap, ruhában egyaránt. Az ilyenféle játék feltételezi azt, hogy a gyermek olyan szemmel nézi a játékesodát, mint a felnőtt, tehát, hogy észreveszi

rajta mindazt, ami ezen játékot élvezetes játékká teszi. Hogy pedig a gyermek ezt úgy nézhesse mint a felnőtt, nemde olyan ismeretkörének kell lennie, mint a felnőttnek. Ez világos, mert másképp mit tud majd ő látni egy sinen szaladó villamos kocsin, egy gőzgépen, egy teljesen a mai divat szerint öltöztetett, finoman varrott ruhás bábun, mely a szabóipar remeke — kicsiben. A felnőtt egy hatalmas atlantik mozdonyt nézve, elgondolja s áttekinti a tervező, alkotó hatalmas mérnöki zsenit, mely képes volt megalkotni ezt az erő-gép óriást; mely képes volt a száz és száz szerkezetet kigondolni tudással, leleménnyel s úgy összefüggeszteni, hogy működésük harmonikus összhangjából egy hatalmas erő resultatum legyen, mely százakat tud röpteni roppant gyorsasággal tovább. Ezen gondolatai közé szűrődik mindaz, ami az emberi fejlődéssel kapcsolatos: a technikai haladás, az emberi ész diadala, a mozdony-óriás jelentősége a legkülönbözőbb szempontból stb.

De vajjon képes-e arra a gyermek, hogy mindezek jelentőségét felfogja; képes-e arra, hogy elgondolja: nini hol áll már a technika, milyen csodás erő is van az emberi zsenialitásban, mely a természet erejét fel tudja használni.

Azaz ez dehogy kérdés: a gyermek egész egyszerűen mindezekből nem tud elképzelni semmit; ő nem törődik a technikával, természeti erővel, zsenialitással. A gyermek a játékkal törődik, ő játszani akar s nem technikai vagy divatcsodában gyönyörködni. Mi köze neki a gőzhöz, a villanyossághoz, a divat raffinéiáihoz? Neki játék kell; játék, mely semmi mással nem függ össze, csak az ő lelkével, mely semmi mást nem tételez föl, mint amennyit ő megkíván a játéktól. Ez pedig egészen más, mint az, amit neki a gyárijátékok adnak. A gyárijátékok mindazt adják, amit ő észre nem vesz, ami neki fölösleges: a szerkezetet. A gyermek a vonaton például a mozgást veszi észre s a gőz sustorgását, füttyülését, a szerkezetből a kerekeket. A fő azonban a mozgás és a gőz sustorgása. A gyerek vesz egy gyufaskatulyát, cérnát köt rá és huzza, közben utánozza a gőz sustorgását s füttyül. Ezt a mozdony-skatulyát ő fűti, ő a gőz, ő a füttyülő, ő a gépész, szóval minden ő. A lelket ő adja neki, míg a gyár-mozdony maga szalad, a gyermek csak nézi. A különbség tehát a gyermek skatulya-mozdonya s a másik között az, hogy emitt a mozdony a gyermek, amott a mozdony; emitt egy valóságtól szuggerált lelki állapot végez mindent a képzelet, az elképzelés, az utánzás, szóval a gyermek lelki munkájával; amott a *valóságos* gőz, a valóságos gép. Míg emitt tehát a gyermek maga is tevékeny részt vesz a munkában sőt maga végez mindent, addig amott ő passzív szerepre van szorítva: semmit se tesz. És épen ez az oka annak, hogy az a játék gyárimozdony

minden csodás volta mellett sem köti le a gyermeket, mert csak az *játék* a gyermeknek, ami az ő *egyéni tevékenysége*, ami az ő egyéni akaratának, erejének tevékenységét munkára szólítja, nem pedig tétlenségre kárhoztatja.

Mi szűkség van tehát a csodás gépekre, motorokra? A gyermek szempontjából semmi. Teremt ő magának gépet, motort. Mire valók a pompásan felszerszámozott lovak? Egy törött fazék füle, egy közönséges falovacska inkább ló a gyermek előtt, mint az igazinak teljesen hű mása. Minek a dáma-divat-bábúk, a csipke, túll s kalapóriásokba öltöztetett gyönyörűségek? Hogy a gyermek levetkeztesse csupaszra, szépen fésült haját szétbontsa elemeire, nagy kalapját felnyirja s maga csináljon belőle kis kalapkákat. A gyermeknek nem imponál semmi, csak önmaga, előtte csak az én a szuverén. Én és nem az atlantik csodamozdony, én és nem Edison, én és nem a luxus, a divat, a csodakalap.

Mi lesz tehát a jó, a gyermeknek megfelelő játék? Az, amely legtöbb teret enged a gyermek *én-jének*, egyéni munkásságának. Ez lesz a jó játék. És mivel az impresszionista művészet, mely egy-egy vonással, egy-egy jellemző mozdulat, helyzet megrögzítésével fejezi ki a kifejezendőt, csak sejteti az egészet, de aprólékos részleteket nem ad, jobban is megfelel annak, amit a gyermek kíván a játékban. S amennyiben az impresszionista művészet így befolyásolja a játék-ipart, mi ebben csak jót látunk.

Másik kérdésünk: milyennek kell lenni a jó képeskönyvnek?

A Die Umschau cikkének ismertetésében az van, hogy a gyermeket játékszere által közelebb vinni a művészethez lehetetlenség. A játékszernek nem is lehet elsősorban főcélja az, hogy a gyermeknek művészi nevelést adjon. Maga a gyermek fog tiltakozni természetes ösztönével minden ilyen kísérlet ellen. A gyermek egész egyszerűen nem érti, mi az a művészet és ha a gyermekkel művészetet akarunk megértetni, ismét abba a tévedésbe estünk, mint előbb az atlantik gép kicsi játék-formájánál. Ott azt akarjuk, hogy a technikához értő, emitt, hogy a művészi alkotást-megértő szemével nézzen. Amennyire lehetetlen az egyiket, ép olyan lehetetlen ez utóbbit kívánni, mert ennek meg- és átértéséhez is sok olyan oldalú elmemunka s ismeret kell, mellyel a gyermek még nem rendelkezik. Legföljebb arról lehet szó, hogy a művészihez hozzászoktassuk a gyermeket, hogy megszokja a gyermek a harmonikus színeket, a jó rajzot, az alakok térbe állítását, szóval bizonyos művészi külsőségeket, mely aztán később alapjává válhat az öntudatos művészi nevelésnek.

A gyermek első sorban csak külsőségeket lát s keres a képen s nem művészetet s épen azért, mivel ezt keresi, neki

kifejező, beszélő kép kell. Ha néhány vonásból áll is a kép, a fő az, hogy beszéljen. A gyermek efajta képélvezetét magam tapasztaltam. Kis gyermekeimnek egy alkalommal egy hamarjában komponált mesét mondtam el, de úgy, hogy a mesét rajzoltam is. Mindenhez inkább értek, mint a rajzoláshoz, tehát rajzom minden inkább volt, mint művészi rajz. Néhány vonással, gyarló alakokkal illusztráltam a mese tartalmát hevenyészve s azt tapasztaltam, hogy a gyerekek ezeket a gyarló rajzocskákat nagyszerűen élvezték. Pompásan mulattak, érdeklődve várták a hirtelen készülő újabb rajzot s harsány kacagással jutalmazták «művészetemet».

Ime a gyermek! Mi volt ennek az oka? Mindenesetre az, hogy az én gyarló rajzom, az én néhány vonásom eléggé beszélt, de csak annyit mondott, amennyi szükséges volt arra, hogy munkára serkentse lelkét, képzeletét, gondolatait. Ha én mindent megrajzoltam volna, ha részletesen kidolgozott képet adtam volna, akkor a gyermek tétlenségre lett volna kárhozthatva, akkor a gyermek nem tudott volna hozzá adni semmit, képzelete, gondolkozó értelme pihent volna. Csak passzív szemlélő lett volna, holott a gyermek aktív munkás akar lenni a kép szemléletében is.

Mivel a Busch «Max und Moritz» (Marcsi és Miska) képes könyve nagy hatásának is ez a titka, figyeljük meg, milyen hatást tesz a gyermekre ez a képeskönyv, mikor először lapozni kezd benne. A szöveget nem olvassa, csak a képet nézi — és *olvassa*. Rögtön beszélik a képet, szöveg ismerete nélkül elmondják a tartalmát. A «Max und Moritz» képei csak néhány vonásból, néhány alak részletből állanak és ez a néhány vonás, néhány részlet ép elég arra, hogy a gyermek képzeletét, gondolatait munkára serkentse.

Az ilyen képeskönyv a jó képeskönyv, ilyeneket kell a gyermek kezébe adni, nem részletes kidolgozású képeket. Kár, hogy a legtöbb képeskönyv nem ilyen. A legtöbb «pedagógus-orvosi» képet s nem gyermekművészeti képeket ad; a legtöbbben a pedagógus esetje fest s nem a gyermek lelkét megértő művész; a legtöbb a művészetre tanítást s nem a gyermek foglalkoztatását tüzte ki célul; a felnőttekből s nem a gyermekből indulnak ki. Így aztán hatást tévesztenek s nem oda lönek, ahová céloztak.

Feleljünk meg a harmadik kérdésre is: *milyennek kell lenni a jó gyermekirodalomnak?*

A gyermekirodalom ma határozottan széles mezőket ölel fel; ép úgy, mint a gyermekjáték. Mondhatni a gyermekirodalom is gyárilag csinálódik. Egy-egy író a gyáriparos. Vannak kis és nagy író-gyáriparosok, kik a gyermekeknek készítik könyveiket, regényeiket, meséiket. És ezek a gyermeknek készült könyvek

olyanok is aztán, mint a gyáripari termékek. A gyermek jó könyvpiác, a szülők szívesen veszik a széptáblás mindenféle könyveket. Ha drágák is, veszik, gondolják, örömet okoznak a gyermeknek. De ezen könyvek jó része, legnagyobb része atlantik mozdony: a gyermek nézi, a kezébe veszi, megnézi a tábláját, néha olvas is belőle, talán el is olvassa, de aztán legtöbbször csak a tábla hatása marad meg, a könyvből pedig nem jut a gyermekbe semmi. Miért?

Eszembe jutnak a Schmidt Kristóf ifjusági iratai s a jó, a nagy gyermekkönyvek. Schmidt Kristófot már nyugdíjba küldték teljesen, azt mondták érzélgössé teszi a gyermeket. Szegény Schmidt Kristóf pedig ő a gyermekeknek akart írni egészen. S ezt a célt úgy vélte megoldottnak, hogy tele csepegtette írását morális könyvekkel. Ő a gyermek érzelmére pályázott, ezt akarta tanulságos történetekkel nemesebbé tenni. Csupa morál, csupa igazság, csupa merő érzelem. Miben tévedett a jó Schmidt Kristóf? Csak abban, hogy azt hitte, hogy a gyermeket a könyvnek *tanítania* kell mindenáron s ezt csak azzal éri el, ha az érzésvilágát keveri fel. Milyen tévedés ez.

Először is tévedés, hogy a gyermeket annak a könyvnek is, ami tulajdonképpen gyönyörködtetésre van szánva, föltétlenül *tanítania* kell. Minden jó könyv tanít anélkül, hogy a morális igazság azt kiabálná benne: itt vagyok, olvassatok el, tanuljatok meg s e szerint cselekedjétek. Kell-e jobb könyv mint Thackeray *A hiúság vására*, az életnek ezen hatalmas mozija, ez a száz meg száz lapú tükör, melyben mindenki meglátja magát, lelkének még legkisebb foltocskáját is. De ez nem gyerekeknek való. És kell-e jobb könyv, mint *Robinson* vagy a *Gulliver utazása*. Ezeket a könyveket a gyermekek klasszikus könyveinek mondhatjuk, mert egy századot már túlhaladtak s bizonyos, hogy még többet is megélnék teljes friss egészségben. De ezeket a könyveket is át kellett írni, és a *Hiúság vásárát* talán nem lehetne gyermekeknek adni? Csak át kellene dolgozni.

Vajjon hány úgynevezett kedvelt ifjusági írónk könyve marad meg a gyermeknek, ha egyszer a kiadói reklám leveszi róluk a kezét? Oly sokan vannak kiváló ifjusági írók a mi kicsi irodalmunkban is, hogy igazán büszkéek lehetnénk, ha mind valóban kiváló volna, akit e névvel illetnek. De nem azok. A legtöbb egy bizonyos ifjusági recipe szerint írja a könyvét. Ez a recept körülbelül így szól: sok adag naivság, még több lehetetlenség a mesében, a lehető legtöbb morális igazság. A pedagógia össze van házasítva a hétféjú sárkánnyal s ezt ifjusági iratnak nevezik.

Mi kell hát az ifjusági iratba? Mi avatja a könyvet a gyer-

mek könyvévé? Megmondja Robinson, Gulliver és a Verne s a Jókai könyvek, és hogy egy páratlanul szép, igaz és igazán gyermeknek való magyar könyvet említsek, Molnár Ferenc *Pál-utcai fiúk* című műve. A gyermeknek mese kell, eleven, friss folyású mese, melyben a történetnek drámai gerince van s nem terpeszkedik szét epikai aprólékossággá. Szóval nagy vonásokban (drámai) mesét adok s mellőzöm az aprólékos rajtot; annyit adok, amennyi elég arra, hogy a gyermek lelkét a mese elképzelésének munkájába vonjam. Hogy aztán ez a mese az életből való-e, vagy a történelemből vagy fantasztikus, a reális világban marad-e vagy átcsap a mese világába, az már mellékes. El fogom hagyni az élet olyan helyzeteinek festését, melyek a gyermek morális tapasztalatkörének nem felelnek meg, vagy amelyek alkalmasak arra, hogy a gyermek téves következtetést vonjon le belőle. Ilyen mesét adni s úgy előadni, hogy minden helytelen következtetés ki legyen zárva, minden világos legyen s mégis legyen tere a gyermeklélek gondolkozó s elképzelő munkásságának, ez már az író művész dolga. Robinson történetével együtt él a gyermek: képzeletét hőségének rajza megragadja s gondolkozóba ejti. Elhagyatottságában vele él s dolgozik, hogy a veszedelmeket kikerülje; vele érez, aggódik s vele örül. A gyermek képzelete, értelme s érzelme egyaránt munkában van.

Itt a Busch könyve a két csinytevőről, kik a lehetetlenséggel határos csinyeket követik el s mindig ők a győztesek, de végre is rajta vesztenek; a tésztába bedagasztják, meg is sütik, de kirágják magukat, hanem végre is megőrlik a két pajkost s megeszik a kacsák. Ime a morális tanulság: addig jár a korsó a kútra, míg egyszer eltörik. Ki érzi e könyvben a csepegő morált s ki nem érzi a tanulságot?!

Én azt hiszem, sokkal jobb volna a nagy író művészek könyveit átdolgozni ifjusági iratokká, mint derűre-borúra gyártani az eredeti ifjusági könyveket, mert amazokból elhagyva azt, ami csak a felnőtteknek való, amit csak a felnőttek értelme bír meg, még mindig megmaradna a művészet, míg emezekben minden van, csak művészet nincs. Mennyi a lapos, gyarló vers és mennyi a művészietlen próza, melyekben se képzelet, se érzés nincs, csak a recipe szerinti kotyvalék.

Foglaljuk már most össze mondani valónkat. Mindannak, amit a gyermeknek adunk, legyen játékszer vagy képeskönyv, vagy irodalom, alkalmasnak kell lenni arra, hogy a gyermek lelki munkásságát felkeltse, mert a gyermek együtt akar dolgozni értelmével, képzeletével akár játék, akár kép, akár mese is az, amit neki szántak. Mindent, amit a gyermek tesz (ezen a játék-

szerű, önkénytes tevékenységet értve), a legszorosabb célszerűség jellemez. Ez a célszerűség azonban nem a gyermekén kívül fekvő motivumból fakad, mint a felnőtteknél, hanem a gyermekén belül lévőből. A cselekvés motivuma magában a gyermekben van, vagy más szóval a gyermek fejlődésével kapcsolatos. Ezen fejlődés szolgálatában áll minden játékszerű tevékenység. Ide tartozik a játék, a képeskönyv s a gyermekirodalom is. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy a gyermekre nézve más a játék, más a képeskönyv, s a gyermekirodalom, mint játék. Játék, de nem a felnőttek, hanem a gyermek szempontjából, tehát olyan «játék», mely a gyermek természetes fejlődését szolgálja. Így hibás minden olyan «játék» (a három fajt értve ezen elnevezés alatt), mely ezt a szempontot figyelmen kívül hagyja. Ahhoz, hogy a gyermeknek szánt játék valóban neki való legyen, nem technika, nem művészet kell pusztán, hanem a gyermek lelkének ismerete, megértése elsősorban, mert a gyermek elé sem technikai, sem művészi feladatot, sem technikai, sem művészi célt nem tűzhet a játék. A játék egyikért sincs, hanem magáért a gyermekért. S ha a Die Umschau cikkírója azt mondja: hogy a «művészetet a gyermeknek» elv haladást mutathat fel a gyermek játékaiban s képeskönyveiben, melyek művészi munkák, — mi nem ezt tartjuk fontosnak, hanem azt, hogy vajjon valóban megfelelők-e ezek a gyermeknek. Véleményünk szerint manapság még a legtöbb játék egyszerű technikai megoldás, a legtöbb képeskönyv csak rajzolás, művészet (vagy az sem), a legtöbb gyermekirodalom csak irodalom (vagy az sem), mert a gyermek ismerete nélkül készült. *Nógrády László dr.*

Az iskolák és tanulók orvosi vizsgálata.

(«*Medical examination of schools and scholars*».)¹

(Negyedik közlemény.)

Ismerteti **Edelmann Menyhért dr.**, gyermekmenhelyi igazgató-főorvos
Nagyváradon.

X. Szemvizsgálat s az iskolás gyermekek látása.

Erről *Foggin* szemorvos irt.

Uttörő e téren *Cohn* boroszlói orvostanár volt, aki már 1865-ben és 1866-ban tizezer iskolás gyermek szemét megvizsgálta s aki irányjelző könyvet irt a gyermekszem hygienéjéről. Tulajdonképpen ő volt az iskola-orvosi tudomány megeremtője.

Szerző kiemeli az iskolások szemvizsgálatának fontosságát, ismerteti az eredményeket, amelyekre e vizsgálatok alapján jutottak. A megvizsgált gyermekeknek mintegy 10%-a rosszul látott. Kimutatta, hogy egyes fogyatékoságai a látásnak mint változnak az egyes iskolák, osztályok szerint, felsorolja a látáshibákkal járó szembajokat, ezek fokozódását, amidőn a felsőbb osztályok nagyobb feladatai, nagyobb feladatot rónak a szemre is. A tanulóknak 10%-ánál, akiknek szeme fénytörési rendellenességet mutatott, az egyes rendellenességek a következő arányban fordultak elő: 4.5% távollátó volt, 2.5% hypermetropiás volt astigmatizmussal, 3% közellátó. Utóbbi a további, felsőbb osztályokban mind nagyobb számmal fordul elő, mert a közellátás fokozódik, amint az iskola többet követel a tanulótól.

Helyes érzékre vall, hogy az angol iskolákban az iskolai munka ártalmait játékokkal, sporttal igyekeznek ellensúlyozni. Az egyes nemzetekre jellemző, hogy míg Anglia iskoláiban a tanulók évi, tanulásban, szellemi munkában eltöltött óraszama 16500 óra, a játékorák száma 4500, addig Franciaországban e két szám 19000 és 1300, Németországban 20000 és 650. Jellemző mondás, hogy az etoni játékoknak is lényeges a szerepök a közellátás ellen folytatott küzdelemben.

A hypermetropiás astigmatizmus az iskolás gyermekeknél a leggyakoribb fénytörési rendellenesség. A tanulást lényegesen megnehezíti, emellett sok félreértésre ad alkalmat s ha fel nem

¹ London : P. S. King and Son, Orchard House Westminster, S. W. 1910.

ismerik, a tanulók elmaradását, szellemi fejlődésben való visszamaradását okozhatják.

Szerző ezután az *iskolai klinikákról* szól, amelyekben az iskolások szemvizsgálata történik, ahol gyógykezeltetnek, ismerteti továbbá az intézményeket is, amelyeknek célja az arra szoruló gyermekeknek megfelelő szemüvegekkel való ellátása. Részletesen kitér a külső szembajok ismertetésére is.

Aztán felsorolja a teendőket, amelyek a látászavarok és szembajok szempontjából a tanítóra várnak: 1. Gondoskodnia kell rendes padokról, hogy olvasás közben a tanuló rendesen tartsa magát, ügyelnie kell arra, hogy olvasás közben a könyvet ne tartsa közel szeméhez. Ha figyelmeztetése ellenére is teszi, gondoskodjék róla, hogy szeméit megvizsgálják. 2. Gondoskodnia kell a világosságról, megfelelő világításról; 3. arról, hogy a táblát, amelyekről a tanulóknak olvasniuk kell, tiszták legyenek s a betűk kellő nagyságúak. 4. Ha egyes tanulók rosszul türik a fényt, fejüket rendellenesen tartják, munka közben fejfájást kapnak, szemök kivörösödik, feltétlenül orvosi vizsgálatról kell gondoskodniuk. 5. Ha a szembéjak gyuladások, a szemben váladék látható, az iskolalátogatás megengedése orvosi vizsgálatról teendő függővé. 6. Gondoskodnia kell arról, hogy a szemüveget hordó tanulók szemüvegeiket tisztán tartsák, rendesen hordják. 7. Ha a tanuló írásában sok hibát talál, meg kell tudnia, nem valamely látási hiba vagy hallászavar oka-e a sok hibának. 8. Némileg értenie kell látási próba megejtéséhez s ahhoz, hogy balesetnél első segítyt nyujthasson, ha a szemet érte sérülés.

Amidőn a gyermek az iskolát elhagyja, érdeklődni kell aziránt, mily pályát választott s tanácsait a szemre való tekintettel is kell megadnia.

Figyelembe veendő körülmény az is, hogy szellemi fogyatékoságok gyakran járnak együtt más anomáliákkal. Ezek a degenerációra valló sztigmak. Ilyen pl. a szűk vagy ferde szemrés, a rendellenesen kicsiny szemgolyó (microphthalmus), veleszületett szürke hályog, kancsalság, albinizmus, stb.

Figyelmet érdemel az iskolás gyermekek vakága is. Iskolai szempontból az a gyermek is vaknak tekintendő, aki a közönséges könyv betűit nem tudja elolvasni. Nagyon fontos, hogy az ily gyermekek mielőbb megfelelő iskolába jussanak, mert a késedelem nehézségeket gördíthet az oktatás elé. Az iskolaorvosnak akkor is ily iskolát kell ajánlania, ha a gyermek nem teljesen vak, de látása igen hiányos s a látásnak még nagyobbfoku rosszabbodása várható. Szerző ezután azt fejtegeti, mikép volna a megvakulás elkerülhető. Utal Cohn-nak arra a megállapítására, hogy a vakok-

nak 40%-a meg lett volna menthető a szemet megtámadó betegség — legtöbbször az újszülöttek veleszületett blennorrhoeája — gyógyításával, kellő gondossággal, a tisztaság követelményeinek megtartásával, hozzáértéssel.

Hogy e megvakulások, amelyek elkerülhetők lettek volna, mily veszteséget jelentenek, eléggé mutatja az az egy adat, hogy pl. Amerikában az elkerülhető vaksággal megnyerhető munka $7\frac{1}{2}$ millió dollár értéket képviselhetne.

XI. Az iskolás gyermekek füle, orra és torka.

Irta: *Cheattle dr.*, a fülbészlet előadó tanára.

Ő is a tanulók orvosi vizsgálatának nagy fontosságát hangsúlyoztatja. E szervek, testrészek betegsége a gyermek testi és szellemi fejlődésére nagy befolyással van. Ha nem vétetnek kellő figyelembe, ha az ily bajokban szenvedő gyermekek gyógykezelésben nem részesülnek, evvel a jövő nemzedék életét tesszük értéktelenebbé.

A fülbajok nagy figyelmet érdemelnek s kivételes gonddal kell a süketséggel és süketnémaság eseteivel foglalkozni. Az ily gyermekek megfelelő iskolába küldendők, ahol a beszédet, olvasást megtanulhatják. Nagyon fontos, hogy e fogyatékossgot már korán, lehetőleg a gyermeknek ötéves kora előtt felismerjük.

A hallás rosszabbodása valamely fülbetegségnek a jele. A hallás rosszabbodása jelentékenyebb fokú s állandó is lehet, amely esetben a gyermeket a rendes iskola látogatására alkalmatlanná teszi. Az ily gyermekeknek külön iskola kell. Londonban kísérletet tettek arra, hogy az ily gyermekeket külön osztályba gyűjtötték, amelyben külön oktatásban részesültek, de az óráközti szüneteket többi társaikkal együtt töltötték.

A rossz hallás némely eseteit, az esetek 5%-ában, a tanító is meg tudja állapítani. Minden esetben betegség jele, leggyakrabban adenoidvegetációk, genyedő középfülgyulladás vagy felhalmozódott fülszir jelenlétének eredménye.

Részletesebben kell az adenoid-ról megemlékezni, amelynek jelenlétekor rendszerint a mandolák is túltengenek. Külső jelei közül megemlítendő, hogy az orrhát kiszélesedett. Süketséget s gyakran kiujuló középfüllobot okozhat. Gátolja az orrlégzést s szájon át való lélekzésre kényszerít. A szájon át belégzett levegő nem melegszik meg, nem szűrődik át, könnyebben okozhat fertőzést (meghülés, kanyaró, tüdőlob stb.). A gyermek arckifejezése tompa, buta, szája nyitott, fogai előreállók, mert a nyitott ajkaktól nem fedetnek, könnyebben válnak odvasokká. A kemény szájpap magasban boltozott, az orr vége keskeny, sővénye elgörbült, az orr

eldugult. A beszéd hangja rekedtes, orrhang, a mellkas is deformálódott, a gyermek alvása nyugtalan, erősen horkol, felijed, növéseben visszamarad, szellemi fejlődésében is. Emellett vérben szegény, nyaka telve túltengett mirigyekkel. Az ily gyermek szervezete alkalmas talaja a tuberkulózis kifejlődésének. Ezer gyermek közül 166-nak volt rossz a hallása s az utóbbiak közül 144-nél az adenoid volt oka a rossz hallásnak.

Amilyen kiváló és tökéletes az adenoidos gyermek állapotának leírása, oly tanulságosak a fejtegetések, amelyekben szerző egyéb idetartozó betegségekről, a középfülgyenedésről, a mandolák túltengéséről, a fülbejutott idegen testekről, az orrkagylók túltengéséről, az orrsövényelhajlásról stb. szól.

Végül az ily gyermekek vizsgálatának módját s rendszerét ismerteti s közli egy használatban levő vizsgálati lap szövegét, amelyben a fül, orr és torokra vonatkozó vizsgálati adatokat jegyzik.

XII. Az elemi iskolai gyermekek fogai.

A fejezet szerzője *Cunningham* dr., a cambridgei egyetemen a fogászati anatomia és sebészet előadója s a városi fogklinika igazgatója.

Az iskolás gyermekek fogainak rendszeres vizsgálata feltétlenül szükséges. Ezt főképp az teszi szükségessé, hogy fiatal gyermekeknél igen gyakori a fogszű. Az állandó fogak igen gondos vizsgálatot kívánnak, hogy a fog szuvasodásának már első kezdetét felfedezzék.

A cambridgei vizsgálatok azt mutatták, hogy teljesen egészséges fogazata a gyermekek 20%-ának van. Az ily viszonyok kiderítése is az iskolaorvos feladata. A vizsgálat egymaga azonban célhoz nem vezet, a felismert hibás fogakat gyógyítani is kell. Nagyon is számon kell tartani a még gyógyítható fogakat. A megvizsgált gyermekeket aszerint osztályozzák is a vizsgálatnál: megmenthető vagy már meg nem menthető fogakkal bírnak. A fogakra vonatkozólag is áll a tétel, hogy a megelőzés többet ér, mint a már kifejlődött baj gyógyítása.

A gyermekek általában három csoportba oszthatók: egészséges foghúsú gyermekek, gyuladt inyhúsúak s romlott fogúak, oly fogakkal bírók, hogy fogaiknak állapota miatt az egész szervezet szenved.

Vizsgálatok derítették ki, hogy 3000 megvizsgált gyermek közül ezernek geny van a szájában.

Részletesen szól szerző aztán a száj hygienéjéről, a fogkefe

használatának fontosságáról, arról, hogy mily feladatok várnak e szempontból a tanítóra, akinek állandóan oktatni kellene növendékeit a szájápolás módjaira s meggyőzni a szülőket is a szájápolás fontosságáról.

XIII. Szellemileg fogyatékos gyermekek.

E tárgy írója *Tredgold* dr., neves szakember s az ily gyermekek sorsával foglalkozó országos egyesületnek is vezető egyénisége.

Az iskolás gyermekek vizsgálatánál, amelyet törvény (*The Elementary Education Act, 1876.*) tett kötelezővé, nagyszámú szellemileg fogyatékos gyermeket találtak. Ezeknek nagy része a rendes iskolai oktatás mellett előmenetelt nem tehetett s egy erre a célra kiküldött bizottság megállapította, hogy az ily gyermekek részére külön iskolákat kell szervezni, esetleg csak külön osztályokat. Ezt egész sora az angol városoknak, London, Birmingham, Bradford, Brighton, Bristol, Leicester, Nottingham, Plymouth, meg is valószínűsítették.

1894-ben a londoni iskolai hatóság sürgette, hogy az ily gyermekekről külön törvény gondoskodjék. 1898-ban e törekvésnek is meg lett az eredménye, egy külön törvényt alkottak (*Defective and epileptic children Act*) az ily gyermekek érdekében, amely elrendeli, hogy a tanügyi hatóságok állapítsák meg, hogy körzetükben mely gyermekek sorolhatók az ily fogyatékosak közé, hogy gondoskodjanak külön, kiegészítő osztályokról vagy iskolákról, amelyekben ily gyermekeket oktathassanak s amennyiben ily osztályok vagy iskolák létesítettek, a szülőket kötelezzék arra, hogy fogyatékos gyermekeiket ezekbe járassák, végül megszabja, hogy ily gyermekeknek kötelező oktatása nem 14, hanem 16 éves korukig tartson.

Az említett törvény részletesen megállapítja, kik tekintendők szellemileg fogyatékos gyermekeknek. Nem imbecilisek, se nem buták, hanem csak annyiban fogyatékosak szellemi képességeik, hogy a rendes iskoláztatás rájuk nézve haszonnal nem lehet, ezekben előmenetelt nem tehetnek, de az ő céljaikra létesített külön, kiegészítő osztályokban kellő előmenetelt tehetnek. Számukat egy kiküldött bizottság az iskolás gyermekek 1%-ának állapította meg. Egy szakorvos, dr. *Warner Ferenc* egymaga százezer iskolás gyermeket vizsgált meg e szempontból. Anglia és Walesben megvizsgált 11 kerületből vett 436.833 elemi iskolás gyermeknek 0.83%-a volt szellemileg fogyatékos, egész Angliában és Walesben számszerint 50.665.

Némi viszony deríthető ki az elmebajosok és szellemileg

fogyatékosok közt. Ahol több az elmebajos, több a szellemi fogyatkozásban szenvedő is. Sűrűn népesített városok lakossága közt több található, mint a földműveléssel foglalkozó lakosság közt, fiuk közt több, mint a leányok közt.

Ezután részletesen ismerteti szerző a gyöngélméjűség kórtanát. Szerinte a defektusos elme együtt jár defektusos aggyal, létrejötté az agysejtek hiányos fejlődésével függ össze. E hiányos fejlődés örökölt vagy külső behatásoknak az eredménye. Nagyszámú vizsgálat azt mutatta, hogy a gyöngélméjűek családjában felmenőleg elmebeli fogyatékoság, elmebaj, epilepszia vagy más komoly idegrendszerbeli rendellenesség fordult elő (antecedentiák), továbbá tuberkulózis és alkoholizmus. Az előzmények közt azonban ritkán szerepelt csak egy ily ok, rendszerint több együttesen. Főképp az alkoholnak nagy a szerepe, mert tönkreteszi a csirasejt plazmáját. Nemcsak az agy szenved ily módon, hanem az egész szervezet, amely degenerációs jeleket mutat. Ahol öröklési tényezők nem szerepelnek, a szellemi fogyatékoság a környezet befolyásának eredménye. Az említett káros tényezők egyaránt befolyhatnak a születés előtt, a születés alatt s után. A környezet rovására irható behatások: az elégtelen táplálék, a tisztátlan levegő stb. Az ily viszonyok közt élők joggal nem számíthatók a gyöngélméjűek közé, nem szorulnak az említett külön iskolára, mert meggyógyíthatók, ha más viszonyok közé jutnak.

Szerző ezután részletesen leírja a jeleket, amelyekről az ily gyermekek felismerhetők. Felismerhetők a koponyaalkatról, a szájpad alkotásáról, a fülek és szemek alkotásáról, a fogazatról, az állás- és járásmódjáról, beszédbeli sajátságairól, a beszélőképesség késői kifejlődéséről s egyéb jelekről.

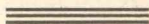
Az ily gyermekek egyharmadának hibás a beszédje, egyes mássalhangzók és szótagok kiejtése nehéz. Hallásbeli fogyatékoság az ily gyermekek 8%-ánál, látási zavar 15%-nál található. Szinvakoknak csak azért látszanak, mert figyelmetlenek s nem tudják a színeket megnevezni. Nem tudnak figyelni, nincs kitartásuk. Minden csekélység eltereli figyelmüket a munkától, tanulástól. Emlékezetük hiányos, bár ennek sokszor a hiányos megértés az oka. Tárgyakra jól emlékeznek. Nagy részöknek utánzóképeségük sincs. Cselekedeteiket a pillanat szüli, nem átgondoltság, megfontolás irányítja. Maguktól mitsem kezdenek. Érzelmüket csak kevéssé nyilvánítják. Fogyatékoságuk leginkább ítéleteikben, megfontolásuknál mutatkozik. Az ily gyermek 14—15 éves korában is gyermekes marad, tudás, tájékozottság, ítélet, összehasonlító képesség nélkül. Az életben boldogulni nem tud. Közülök a legtöbb nyugodt, derült, engedelmes, de néha a morális érzés hiányát

mutatják, zavart, bajt okoznak. Némelyek hazudnak, rossz viseletet tanúsítanak, megbánás jeleit nem mutatják. Van köztük ravasz, kis gyermekekkel kegyetlenkedő, vádaskodó, aki tanítóját, tanuló-társát alaptalanul vádolja.

Az ily gyermekek vizsgálatánál fontos a családi s a személyi történet ismerete. A vizsgálat nagy gondot kíván. Véleményt az intellektus felől is csak az egész szervezet alapos ismerete után alkothatunk. Esetleg feltalálhatók oly betegségek, amelyek szellem-beli, idegrendszerbeli zavarokat okoznak. Esetleg jellemző sztig mák is felismerhetők. Fontos a szem, orr, fül és torok vizsgálata is, mert ezeknek a baja keltheti azt a benyomást, mintha szellem-beli fogyatékos-ság volna jelen. A pszichológiai vizsgálat nagy gondos-ságot kíván, mert nehéz az amentia legkisebb fokát a legala-csonyabbrendű fiziológiai állapottól megkülönböztetni. A vizsgá-latnak ki kell terjednie a felfogóképességre, a figyelőképességre, emlékezőtehetségre, képzettársításra, akaratere, ítélőképességre, figyelembe véve a gyermek fejlődési történetét stb.

A kórisme megállapításánál tévedhetünk. A gyöngelméjűeket összetéveszthetjük oly gyermekekkel, akik csak korlátoltak, nehéz-kesek, buták (az iskolás gyermekeknek 5—20%-a), akik az iskolán kívül boldogulnak, olyanokkal, akiknek szellemi fejlődése nem gátolt, csak késedelmes, lassította azt a meg nem felelő környezet, elégtelen táplálék, elhanyagoltság; oly értelmileg tompákkal, akiknek ez állapotát valamely súlyos betegség okozta s akik ez okból gondos orvosi vizsgálatra szorulnak; összetéveszthetők a tulságos munka által kifárasztott, epilepsziás, elmebajos stb. gyermekekkel is, végül imbecilisekkel, akik még csekély szellemi munkára sem képesek.

1907-ben számuk 50.000 volt, ebből 9000 olyan, akiknél a nevelésnek eredménye lehet. Tanulmányát szerző e kijelentésekkel végzi: a tiszta igazság az, hogy a szellemileg defektusos gyermek gyógyíthatatlan; javítható ugyan állapotuk bizonyos speciális gyakorlással, de nincs mód, amellyel normálisakká tehetők, akik az életben megtalálják a helyöket. Mindig gyermekek maradnak. Érdekökben nem történik meg minden lehető s amidőn az iskola-köteles kort túllépi, érték mi sem történik, vezetés és ellenőrzés nélkül maradnak.

Principles and Methods of Moral Training, with Special Reference to School Discipline. *J. Welton and F. G. Blandford.* London, W. B. Clive, 1909. Ez a könyv is megint az «*Erkölcsei nevelés elveiről és módszereiről szól különös tekintettel az iskolai fegyelemre*». Egymás után jelennek meg az erkölcsnevelési munkák. E jelenség csak a kereslet nagy szükségletére mutat. Szükség van ily munkákra. *Spiller* itt ismertetett nagy munkája után, mely a tényleges állapotok rajza volt az erkölcsi nevelés terén az egyes államok iskoláiban, ez a munka itt *Welton* és *Blandford*-tól az erkölcsi nevelés *elméletét* akarja adni, *elveit* és *módszereit*, amint ez főleg az iskolai fegyelemben érvényesül, mert ez az állandó erkölcsi nevelés, az elméleti, erkölcsstani oktatással szemben, illetve mellette, kiegészítőleg. A munka egyes fejezetei az erkölcsi nevelés természetéről, a *szokásról* (hiszen már *Aristoteles* az erényt a jócselekvés megszokásából magyarázta több mint kétezer évvel ezelőtt, mint a gyakorlat által szerzett lelki készséget, megszokást), a kötelességről, az erényekről, a lelki ismeretről, az iskoláról, a községről, fegyelemgyakorlásról, iskolai szervezetről, az iskola és az otthon viszonyáról, az ösztönről és a kényszerről szólnak.

The Evolution of the Child Mind. *Mary Higgs,* London, The Froebel Society of Great Britain and Ireland, 1910.

Mary Higgs e könyvecskéje főleg az erkölcsi nevelésre vonatkozó összefoglalás. Az egyes fejezetek pedig az erkölcs nélkül való, az utánzó, az énlages (fejezzük ki így az önző, önös érzéseket), és az altruista korszakról szólnak. E felosztás maga is mindenestre eredeti és jellemző; mint ilyen, figyelmet érdemel. Végre még egy fejezet az otthon és iskoláról. Ime megint egy erkölcsnevelési munka s mily finom érzéssel, nagy tudással és nemes emberszeretettel megírva.

Über die Rechtshändigkeit des Menschen. *Irta E. Gaupp,* Jena. G. Fischer, 1909. *Gaupp* könyve az ember jobbkezűségéről a nevelőket, gyermekekkel foglalkozókat is közelről érdekli. A szerző szerint a jobbkezűség az ember sajátos jellemvonása. Nem a nevelésben, nem a szokásban, hanem az ember szervezetében rejlik az oka. Közvetetlen eredménye a *bal agyfélteke súlybeli túlfejlődésének* szemben a jobbal, aminek megint a *nagy vérerek asszimetriás fejlődése* az oka. A balogság most már agybeli transzpozíció eredménye, melynek oka megint a vérerek sajátos fejlődése. A jobbkezűsége s a balkezűsége való hajlandóság egyének szerint különböző. A nevelésnek van rá befolyása és pedig jelentős befolyása e hajlam fokozására és ha a morfológiai asszimetriák nem

nagyok, akkor még sikerülhet a nevelésnek egyik hajlamot a másikkal helyettesíteni s így balogból jobbkezűt nevelhet. Ime tehát nemcsak hogy nincs kizárva ez, hanem az esetek legnagyobb számában lehetséges is, mert a morfológiai asszimetriák nem oly nagyok fiatal korban s módosíthatók, erre való a fejlődés, amit a nevelés előmozdíthat.

Among School Gardens. Az iskolakertekről. Irta: *Greene Lujza*. New-York, Charities Publication Committee, 1910.

Greene Lujza az „Iskolakertekről“ irt ez értékes könyvében, melyet minden oktató örömmel olvashat, részletesen szól az amerikai iskolakertekről, céljukról, a legsikerültebb megvalósításairól, a gyermekekre ezekből háramló nagy haszonnól, az iskolakert-ügy fejlődéséről, felosztásáról, a talajról, a költségekről, az ültetésről, a kerti munkáról, a talajmegtanulásról, a gyomlálásról, a faültetésről, a fatisztításról, a „fák napja“-ról, ami tudvalevően igazi amerikai angol intézmény, a fák ünneplésére szánt himnusszal zárva a kötetet. A gazdag illusztrálás (130 kép) csak élvezhetőbbé és kedvesebbé teszi e kötetet, amilyen nálunk is ó de nagyon elkélne.

Pekri Pekár Károly dr.

A Gyermektanulmányi Társaság Könyvtára. A könyvkiadó-vállalat prospektusa megjelent s mire lapunkat tagtársaink olvasák, már ismerni is fogják. A postán szétküldött ismertetésből csak alábbiakat vesszük ki:

Könyvtárunkban: *olyan könyveket fogunk adni, melyekhez a gyermeket illető kérdésekben mindig bizalommal s haszonnal fordulhatnak a szülők, a jogászok, bírák, pedagógusok, szociológusok, orvosok, de mindazok, kiket a gyermek nagyfentosságú kérdése akár társadalmi, akár higienikus, nevelési, jogi vagy csak pusztán tudományos szempontból érdekel.*

Kiadványaink sorozatát háromévi ciklusra osztjuk; évenként 3—3 kötetet adunk csinos, könyvtári kötésben. E hároméves ciklus könyvsorozatának (9 kötet) előfizetési ára 45 korona, mely összegből évenként 15—15 korona fizetendő, illetőleg minden kötet átvételekor 5—5 korona.

Ezen könyvek könyvárusi ára jóval nagyobb lesz! E kedvezményes áron csak a háromévi ciklus megrendelői és a Gyermektanulmányi Társaság tagjai kapják.

Az 1912—14. évben a következő könyvek jelennek meg:

Binet A. *Modern ideák a gyermekről.* (Les idées modernes sur les enfants.)

Ranschburg Pál dr. *Tanulmányok.* A kiváló tudós azon tanulmányainak gyűjteményét foglaljuk egy kötetbe, melyek közül nem

egy nagy feltűnést keltett a külföldön eredeti gyermeklélektani fejtegetéseivel.

Nagy László. *A gyermek izlése. (A gyermek esztetikai adagyűjtése alapján.)*

Duprat. *A fiatalok bűnösök. (La criminalité dans l'adolescence.)*

Nógrády Laszló dr. *A gyermek és a játék.*

Vértés O. József dr. *A gyermek emlékezete.*

Grósz Gyula dr. *Gyermekegészségtan.*

Hervey E. *A modern gyermek. (The moderne child.)*

Schuyten: *A nő nevelése. (L'éducation de la femme.)*

Kérjük Társaságunk tagjainak szives érdeklődését kiadványaink iránt s kérjük könyveink megrendelését. Több oldalról azon kérdéssel fordultak hozzánk, hogy részvénytársaság lesz-e kiadvállalatunk. A kedves érdeklődésre válaszunk az, hogy könyvtárunk kiadványait mi magunk adjuk ki a magunk költségén. Így míg egyrészt tudományos szempontból kezünket az üzleti cél meg nem köti, másrészt olcsóbban is adhatjuk könyveinket. Igazán annyiért, amennyibe nekünk kerül. Vállalatunk nyereszke nélkül, de csak akkor indíthatjuk meg, ha annyi megrendelőnk lesz, hogy a kiadás költségeit fedezhetjük. Bizvást reméljük, hogy Társaságunk tagjai mellénk sorakoznak s érdekes és értékes könyveinket megrendelik. Csakis e támogatás a mi részvénytársaságunk és semmi más. Kérjük ez úton is újból könyveink megrendelését és a megküldött aláírási ívek visszaküldését.

A karácsonyi könyvpiacról. Tele vannak a könyvárusok kirakatai könyvekkel. A sok könyv között igen sok az ifjuságnak szánt könyv, de kevés a valóban gyermekkézbe való. Hihetetlen mértékben megnövekedett az ifjusági könyvpiac és csak sajnálni kell, hogy ez a könyvpiac kellő komoly kritikában nem részesül. A minap egynéhány lapban olvastunk ifjusági könyvekről kritikát s valamennyi kritika egyet mondott, mert a kiadóktól leadott reklámot egyszerűen lenyomatták. Mit szólnak ehhez azok, akik még törődnek azzal, hogy milyen könyv kerül gyermekeik kezébe? Hiszen nem mindenki szeret vaktában vásárolni és sokan szívesen vennék a kritika utbaigazítását. De hogy indulhassanak ez után, ha egyáltalában nem lehet a kritikában bizni. Véleményünk az, hogy a magyar ifjusági irodalom jó termékei megérdemelnék, hogy a kritika foglalkozzék velök komolyan, a selejtes rész pedig szintén megérdemelné, hogy a kritika ostorával végig paskoljon rajta.

Mi rovatunkban ígéretünkhöz képest komolyan foglalkozunk az ifjusági irodalom termékeivel gyermektanulmányi és a gyermeklélek szempontjából is. Azon könyveket, melyeket e rovatban fel-

említünk, bizvást a gyermek kezébe lehet adni, mert azok valóban nekik valók. Ime a karácsonyi könyvpiac termékei közül kiragadunk néhányat, a legjobbakat s ha irásunk a karácsonyfa gyujtása után érkezik is, nem baj, mert jó könyvet nemcsak karácsonyi ajándéknak kell vásárolni, hanem mindig. Egy jó könyv felér száz jó tanáccsal, a jó könyv jó cselekedet, s jó példa, s jó barát. A jó könyv minden pénzt megér.

A karácsonyi könyvpiacra tartalom s kiállítás dolgában ragyogóan jelent meg a Franklin-Társulat. Mint legjobb könyvet említjük fel a híres norvég ifjusági író *Bernt Lie* **Diáktörténetek** című könyvét. Érdekes kalandok a fjordok különös vidékein. Az apró történetek minden izgatás nélkül szórakoztatók s hősei Finn, Péter, Svend, Laurits pompásan megrajzolt alakok. Nagyon jó gyermekkönyv, magyar mása a német «Miska és Marci»-nak **Csutora Jancsi** kalandozásai című könyve *Sebők Zsigmond*nak. Csutora Jancsi már népszerű a gyermekek között s szívesen vennék, ha a Mackó könyvek helyébe végre is Csutora Jancsi kerülne. Ugyancsak *Sebőktől* való a **Dörmögő Dömötör** című könyv. Erről most csak annyit, hogy a könyv szép. Más alkalommal, mivel szándékunk a gyermekirodalmat revízió alá venni s ezen irodalom egész körére kiterjeszkedni — majd bővebben szólunk erről is. A Franklin könyvek között felemlítjük még *Sven Hedin* **Az éjszaki sarktól a déli sarkig**. A nagy utazóhoz méltó kiállításban jelent meg gyönyörű képekkel. Tanulságosabb könyvet alig adhatunk a nagyobb gyermek kezébe, mint ez. Az *Athenaeum* három szép könyvét kell kiemelnünk a könyvek áradatából: *Gaal Mózes* **Napoleon-ját**, *Benedek Elek* **Kék mesekönyvét** és *Serényi Gusztáv* **Repülőgépen a föld körül**. Gaal az ifjuságnak írta meg Napoleont s ez annyit jelent, hogy e nagy ember életéből kiemelte mindazt, ami szép és nemes, jellemképző hatással lehet az ifjuságra. Benedek sokfelül összeszedett meséi pompás változatosságukkal gyönyörködtetnek, Serényi pedig a legaktuálisabb témát, a repülést teszi szép, érdekes történet tárgyává.

A *Singer-Wolfner* könyvei közül megemlítjük a *Herceg Ferenc* **Mesekönyvét**. A kiváló író hébe-korba megjelent gyermektörténetei vannak egybegyűjtve. Meglátszik rajtuk, hogy ünnepi hangulatok termékei. A karácsonyi könyvpiac legkiválóbb könyve a második kiadásban megjelent **Pál-utcai fiuk**. *Molnár* remeke. Erről máskor bővebben.

LAPSZEMLE

A Gyermekvédelem Lapja. Az Országos Gyermekvédő Liga hivatalos közlönye. Főszerkesztő: Edelsheim-Gyulai Lipót gróf. (VII. évf. 10. szám.)

A szeretet munkásságának könyve címen ismerteti *Ruffy Pál dr.* a fiatakoruak támogatására hivatott jótékony célú intézményeink most megjelent almanachját.

A külföldi rendőrségek gyermekvédő munkája. *Irta Dorning H. dr.* Berlinben a rendőrség központjában irodát tart a Deutsche Zentrale für Jugendfürsorge, s ez gondoskodik a nagyvárosba tévedt kis csavargókról olyanformán, hogy vagy állást szerez nekik, vagy haza szállítja őket. Hollandiában és Belgiumban csak saját állampolgáraikra terjesztik ki ezt a védelmet, az idegent már csekély kihágásért a határra szállítják. Párisban a társadalom kezében van egészen a gyermekvédelem. Bécsben minden kerületi kapitányság intézkedik a gyerekek ügyében, s a központ bizonyos összeget kap arra a célra, hogy a fiatakorú csavargókon segítsen. Emellett egy hatalmas gyermekmenhely van a rendőrség mellett, ahol a rendőrségről kikerült gyermekek ellátásban részesülnek, míg intézkedés történik további sorsukról.

A berlini kongresszus. A drezdai kiállítás. Közli *Deutsch Ernő dr.* *A Gyermekvédő Liga intézetei.* Eddig három iparosinas otthona van a Ligának: a szegedi, kolozsvári, nagyváradi s nemsokára megnyílik a pozsonyi is. Ez otthonok tanulói mind műveltség, mind szakismeret tekintetében magasan állnak többi inastársaik fölött.

A gyermek tanuvalloása. *Dósainé Révész Margit dr.* előadása a brüsszeli gyermektanulmányi kongresszuson.

Az iskolásgyermekek táplálkozása. *Irta Szobolovszky István.* Az író rámutat a tanulás fiziológiai alapjára, amely szükségessé teszi a jó táplálkozást. A mindennapi tapasztalatok igen szomorúak ezen a téren, s az író a társadalom kötelességévé teszi ennek javítását.

A csecsemők halandósága. *Temme Gusztáv* könyve. *Túlélheti-e a gyermek a civilizációt?* *Irta Hutchinson Woods.* Iskolásgyermekek segítése Dániában. Kimutatás a magy. kir. áll. gyermekmenhelyek 1911. szept. havi forgalmáról.

A Gyermekvédelem Lapja. Az Országos Gyermekvédő Liga közlönye. Szerkesztő: Edelsheim Gyulai Lipót gróf. (VII. évf. 11. szám.) *Az egyéni tevékenység a patronázs munkájában.* *Irta Lázár Andor dr*

Ismerteti a patronázs munkát, mint a társadalom önvédelmét a bűn ellen. A történelemből hozott példákkal igazolja, hogy kiegyenlítődésekre mind vagyoni mind erkölcsi tekintetben szükség van. Kell, hogy a fölösleg leszűrődjék, mert különben olyan áthidalhatatlan rétegek lesznek a társadalomban, amelyek annak bukását idézik elő. Azután a nyomor és bűnnek egymáshoz való viszonyát ismerteti a francia forradalom és a mai materialisztikus kor felfogásában. Rátér azután a segítség munkájára, ahol az egyének munkája következik, mert az intézményekbe, az egyesületekbe ezek öntenek szívet. A bűn okait fel kell kutatni az egyes esetekben, megfigyelni a fiatalok környezetét, szóval lehetőleg még mielőtt vétkezne a gyerek, felkarolni azt. A kutatás az egyén dolga, a cselekvés már a hivatalé. A *Gyermekvédő Liga intézetei*. A soproni Széchenyi Otthon. 50 fiu lakója van az intézetnek, kik tanulásukat folytatják, emellett iparral és gazdálkodással is foglalkoznak, amiből tavaly is 3000 kor. bevételük volt. Magaviseletük is jó. E kiváló eredmény *László Károly* igazgató érdeme.

A *gyermekvédelem kérdései*. *Kertész Béla dr.* a szabadkai gyermekmenedékhely orvosa. Szükségesnek tartja a telepfelügyelőnök kiképeztetését az első segélynyújtásra, a gyermekvédelem tökéletesebbé tétele szempontjából.

Gyermekek gyermekvédő ligája. *Irta Sebestyén Ede*. Az angol Könyörületesség Ligája ez, tagjai 16 évnél fiatalabb gyermekek. Ismerteti az alapszabályait.

A *pozsonyi iparosinas otthon*. Ezt okt. 29-én avatták fel nagy ünnepséggel.

Gyermekvédő Liga péntekjei. Nov. 3-án 100 jelentkező között osztottak ki élelmiszert, cipőt, pénzt, nov 10-én 105-öt segítettek föl.

Bors Jolán.

Az egészséges iskolaterem és az iskolai munka főproblémáiról címen *Leo Burgerstein*, Dr. Phil. (bécsi tanár) elsőrangú szakember az iskolaegészségügy terén, igen fontos eddigi megfigyelések és eredmények tömör magvas foglalatát adja az amerikai «Pedagógiai Szeminárium»-ban.¹⁾ A gyermek napi munkásságának nagyobb részét az iskolában tölti s ezért nagyon fontos az iskolaterem egészséges volta. Az eddigi állapotok e tekintetben sehogyszem kielégítőek.

Cikkiró szerint *villágosság, levegő, helyes testtartás* a fő pontok az iskolaterem egészséges voltának kérdésében.

¹⁾ *Prof. Leo Burgerstein Dr. phil.* (Vienna, Austria): *The main problems of schoolroom sanitation and school work*. The Pedagogical Seminary, 1910. II.

Igy már az *iskolaépület tervezésénél* gondolni kell a főpon-
tokra.¹⁾ Az iskolaterem nagyságát illetőleg annál kedvezőbb a
levegő, mennél nagyobb a terem a tanulók számához képest.
Csakhogy a tanulók száma pénzkérdés. S mennél nagyobb a ta-
nulók száma, annál kevesebb lesz a tanárnak az egy tanulóra eső
figyelme s ez hátránya a nevelésnek. A tanulók szeme, füle sem
enged meg oly sok sort, meg tekintettel kell lennie a tanító, a
tanár idegrontó munkájára, mely a tanulók számával növekedik
s hangját is túlerölteti, hiszen idegesség és gégebaj a tanítók,
tanárok megbetegedéseinek statisztikájában nagyfokban mutatkozik.
Mind e szempontokat mérlegelve, az iskolaterem, azt tartja a
szerző, ne legyen hosszabb körülbelül 9 méternél. Szélességét főleg
a megvilágításra való tekintet határozza meg.

Az *ablakok* jobb ha délre nyílnak, mint északra. Egyrészt
több világosságot adnak, másrészt az iskolateremnek időnkint való
napfűrdőztetése igen fontos az egészségre a napsugár baktériumölő
hatásánál fogva. Cikkirónk röviden érinti az iskolapadok meg-
világításának mérésére vonatkozó kísérleteket, a fotométert, mellyel
az illető pad megvilágítását megmérhetjük, *Pleier R. W.* (Karls-
bad) térszögmérőjét (Raumwinkelmesser) e célra. A fő hány
«négyyszögfok» világosság esik a terembe az ablakon át, vagyis
mondjuk magyarul: mennyi eget látunk az illető helyről, ez az
illető hely, pad megvilágításfoka, ez adja a «térszögét» is.²⁾ *Bur-*
gerstein szerint 25 métergyertyát vagy 50 négyyszögfokot kell bizto-
sítani az iskolaterem számára az építésnél a megvilágítást illetőleg.
Elégtelen szokott a világítás lenni a földszinti termekben, azért
kell az iskolaépületet nagyobb távolságra építeni a szemben levő
háztól, vagy pedig e termeket más célra kell használni, nem
osztálytermeknek. Iskolateremnek jobb, ha nem az utcára néz,
hanem valami nagy udvarra, kertre, ahol kevesebb a zaj és a por
úgy, hogy nyáron az ablakok nyitva lehetnek a tanításórák alatt.
Részünkről is ezt vallottuk mindig, hogy napsugaras meleg időben
nyitva legyen az iskolaterem ablaka, a tanítás sokszorosán
gyümölcsözőbb.

«Mindenkor az erős fénynek balról kell jönnie, mert külön-
ben árnyékok esnek a testről a papírra, amelyen a tanuló ír.
A világosság ereje rohamosan fogy a padnak az ablaktól való
távolságával s így a világítás erőssége függ az ablak felsővonalá-

1) *Dr. Pekár Károly: A nürnbergi iskola-egészségügyi kongresszus.*
Dr. Liebermann Leo egyetemi tanár előszavával. Budapest, 1906. Lásd
az iskolaépületre, itt főleg az iskolaépület tájolására vonatkozó elő-
adásokat.

2) U. ott.

nak magasságától és így egyszersemind a szobának magasságától, amit jó volna 4 méternél alacsonyabbra nem építeni, ha a szoba 6 méter széles.»

Burgerstein szerint következésképpen az ablakoknak a mennyezetig kell érniök és felső részüket nem szabad függönnyel kevesbiteni, mikor ezek nem szükségesek. Az építészek nem mindig törődnek a gyakorlati szükségéggel. Így az ablak keresztfája vékony legyen, felső vonala vízszintes. A csúcsíves ablak sok világosságot elvon, épp úgy a diszes, vastag keresztfa. Előbb az iskola egészségügyi követelményeit kell kielégíteni, azután díszíteni. Az építész egyeztesse össze e kettőt.

A mesterséges világítás, noha az utolsó 25 év alatt e téren hatalmas haladást tettünk, túlhevíti a termet, ártalmas gázokkal tölti meg, árnyékokat vet. Az iskolateremnek pedig kitünően kell világítva lennie s ily mesterséges világításnál mély árnyékok jönnek létre a fejtől, a testtől. Csak alig hat százaléka marad meg a padra vetett fénynek a tanuló rendelkezésére. Ezért találta ki a párisi *Jaspar* 1881-ben a mesterséges szétszórót (diffúz) világítást, árnyékok nélkül. Ez igen jó, míg a lámpák erősek, tiszták, de ha por és korom fedi be a mennyezetet, az árnyékok nőnek, szaporodnak. Legelőbbre való manapság a mennyezetről történő villamos világítás több lámpával. Az árnyékok így nagyon mélyen esnek.

«Rossz világításnál *helytelen testtartás* kikerülhetetlen s ezzel kapcsolatos a légzés, a vérkeringés, az emésztés, és a látás károsodása.» Mesterséges világításnál épp ezért kerülni kell a rajzot.

A *levegő* mennyisége, minősége, úgyis sokkal kedvezőtlenebb az iskolateremben, mint magán szobában. Segít ezen, ha a szobát magasnak építik, de fűtése okoz nehézséget. A levegő romlását a légzés mérgező termékeinek felgyülemzése okozza. Az egészségtan atyja, *Pettenkoffer* a lélegzés és bőrlélegzés folytán felgyülemelő káros anyagokat főleg a szénsav felgyülemelésében látta s tartotta mérhetőnek. A levegő szénsvartartalma tehát alkalmas a levegő minőségének, jóságának megítélésére,¹⁾ mert a kilehelt levegő százszor több szénsvavat tartalmaz, mint a belehelt természetes levegő. A szénsav felgyülemelésével, már most az iskolateremben a belehelt levegő jósága lassacskán közeledik a kileheltnek minőségéhez s így mind csekélyebb hasznát vehetik a tüdők. De *Pettenkoffer* csak egy ezrelék szénsav maximumot enged meg az iskolateremben, mert a levegő bűzhödtnek szaglik az emberi testnek a szénsavval egyidejűleg felgyülemlett ismeretlen termékeitől. Burgerstein ezt

¹⁾ Erre nézve lásd angol orvosok újabb iskolai kísérleteit görbékét feltüntető ábrával a fennebb idézett könyvben: *A nürnbergi iskolaegészségügyi kongresszus*. Budapest, 1906.

inkább a testi tisztaság kérdésétől teszi függővé, de hiszen azért e bőrtermelte bűzös anyagok is nagyon megrontják a levegőt. Műveletlen, *piszkos* embereknél azonnal érezhető ez. Érdekes adatul említi fel Burgerstein, hogy a kilehelt levegőben mérgező anyagul találta *Weichardt* a kenotoxiát.

«Mindent el kell követni, hogy a *portól* lehetőleg menten tartsuk az iskolaterem levegőjét, első sorban nem szabad bevinnünk a port és másodsorban nem szabad port vernünk az iskolateremben.»

A *szellőzésre* nézve a lehető legjobbat meg kell tennünk. Az iskola ablakok tágasan és könnyen nyithatók legyenek. A tanulók maguk is kinyithassák. A nagyobb órák közben, ha 12 percig tart, még télen is bőségesen és gyorsan lehet szellőzni a mérsékelt égálg alatt. A levegő hőkapacitása igen kicsi, de a falak s a berendezés jól tartják a meleget s csak egy csekély töredékét veszítik hideg téli napi szellőzésnél is. «Mennél nagyobb a különbség az iskolaterem hőfoka és a külső levegő hőfoka közt, annál gyorsabban változik és megújul a levegő a szobában.» Állandó szellőzésül az angol úgynevezett «természetes rendszer»-t ajánlja: a külső levegő a kályha és köpenyege közt levő csatornán jön be s az iskolaterem falában egy nyílás a romlott levegőt kivezető csőbe juttatja, amelyen át a szabadba ér. A meleg és hideg levegő súly- és nyomáskülönbözete állandóan fenntartja e kiegyenlítő szellőzést, akár a folyadékok mozgása módjára a közlekedő edényekben. Csak-hogy, mivel a külső, belső levegő hőfokkülönbsége mozgatja ezt a szellőzést, így a fűtés csökkenésével a szellőzés hatása is fogy, pedig az iskolateremben állandóan egyforma szellőzésre volna szükség. Ezen kivezető cső melegítésével lehetne segíteni. A szelét felhasználó szellőzők hatása még inkább ki van téve a folytonos ingadozásnak.

A *fűtést* illetőleg iskolateremben középponti fűtés legyen, mert könnyen szabályozható. De ez nem elég. Minden ember hőtermelő test, melynek túl kell adni hősugárzás, párolgás és vezetés feleslegén s az iskolateremben az ily hőtermelő testek mellett vannak más hőtermelő testek, amelyeknek szintén túl kell adniok hőfeleslegükön. Ezért az iskolaterem levegője ne legyen túl meleg és túl nedves. *Flügge* kísérleteket végzett laboratóriumában kis üvegszobába zárt emberrel a hő, nedvesség és a levegőbeli szén-savszázalék különféle foka szerint. Hasonló kísérletek történtek tanulókkal az iskolateremben. Ha a szén-sav 10—16 ezelékre emelkedett, de a hőfok alacsony volt jóval alul sokszor 68° F-on (20° C) és a nedvessége nem volt több 42—72 százaléknál, az illető egészen jól érezte magát, noha a levegő chemiaailag romlott volt s a kísér-

let három-négy óráig tartott. De ha a hőfok 63—86° F-ra (20—30° C) emelkedett és a nedvesség 47—92 százalékra, már 10—13 percre a rosszullét tünetei léptek fel, noha a szénsav csak 13 ezrelék volt. Kerülni kell tehát a meleg visszatartását a tanulók testében az iskolateremben.

Az iskolapad fontos problémáját Burgerstein szerint Amerikában már 1838-ban józan felfogással pendíti meg *Barnard* a Connecticut Common School Journal-ban. Azóta amerikai és európai szerzők sokat foglalkoztak e problémával, így *Hartwell*, *Porter* és *Scudder* az Egyesült-Államokban. A jó iskolapad követelménye, hogy egészséges testtartásokat engedjen meg. A padnak helyes méretei legyenek és bizonyos mozgásbeli szabadságot engedjen meg, különben árt a legfőbb testi működéseknek, mint a lélegzés, vérkeringés és az emésztés és a gerincoszlop kóros ferduléseit okozhatja. Tisztán pedagógiai és gazdasági kérdések döntenek itt. Az Egyesült-Államokban, Angliában és Svédországban használatban levő egyes padok csökkentik a fertőzés veszélyeit és a pedagógiai nehézségeket. Az iskolapad mozgatható részekből álljon s alkalmazható legyen egyének szerint és ne akadályozza a palló tisztogatását, ezért vagy csak igen kevés ponton érik a pallót (először Franciaországban készítettek ilyeneket), vagy lefordíthatók (először Lausanneben 1887-ben), vagy pedig elgördíthetők (*Zollinger* rendszere Zürichben) s ez utóbbit tartja *Burgerstein* a legjobbnak.

Több gondot kell fordítani a helyes módon való *írastanulásra* a helyes testtartásra. A gyermek fáradtsága szerint szüneteket kell tartani az írásban. *Schubert* megfigyelései alapján az álló írást tartja előbbre valónak egészségügyi szempontból. Gyermekük hajlandók a tollat nagyon közel fogni a hegyéhez, ez rossz szokás. Az írás története is azt mutatja, hogy eredetileg álló volt, csak a XVI. századtól kezdődik az átmenet a kéziratokban a dőlt írásra, valószínűleg a gyorsabb írás szüksége idézte elő. Magasztalja az Egyesült-Államok elemi olvasó könyveinek (*primers*) nyomdai kiállítását. Efféle nyomtatványok gyűjtéséből becses kutatások folytak, így *Mc Keen Cattell*, *Sanford*, *Javal* részéről, melyek sok világot vetettek e tárgyra. A németeknél meg *Hermann Cohn* (nemrég halt meg) számos kísérletet végzett az iskolakönyvekkel¹.

¹) Ezekre a kísérletekre s egyáltalán az iskolaegészségügyi kérdésekre vonatkozólag egyetlen s alapos kézikönyv ép e cikk szerzőjétől és társától való: *Burgerstein und Netolitzky: Handbuch der Schulhygiene*. Jena, G. Fischer, 2. Aufl. 1902. Magyarban *Hermann Cohn* kísérleteiről s más iskolaegészségügyi kérdésekről a legrészletesebb munka a már idézett könyv: *A nürnbergi iskolaegészségügyi kongresszus*. Budapest, 1906.

A nyomtatás olvashatóságát illetőleg bizonyos minimális követelményekhez jutott a betűk magassága, vastagsága, a betűk, a sorok távolsága tekintetében. Egyszerű eszközt is szerkesztett annak gyors felismerésére: vajjon az illető nyomtatás megfelel-e az egészségügy követelményeinek. Kartonpapírból kivágott négyszög oldala 1 cm. hosszú, két szemben levő oldal félmilliméterekre van felosztva. Egyszerre csak két nyomtatott sor lehet a nyílásban, ha nyomtatásra tesszük. Csak hét betű egy sorban. Ez utasítások a kartonpapír hátán megtalálhatók.

Ime ilyen legyen szerinte az iskolaépület, iskolaterem, iskola-pad, iskolai könyv. Mindent meg kell tennünk, végzi találóan, «a nemzet egészséges nevelésének előmozdítására.»

Pekri Pekár Károly dr.

A mese hatása a gyermekekre. A „Zeitschrift für Pädagogische Psychologie“ ez évi 11-ik számában hirt ad arról a mozgalmról, amelyet a stettini tanítóegyesület indított meg, oly célból, hogy megállapítsák a mesének a gyermekekre való hatását. A kérdés eldöntése rendkívül nagy fontosságú, mert a gyermekek életében fontos szerep jut a meséknek. A tanítóegyesület ez ügyben kérdőívet bocsátott ki, a következő 4 kérdéssel: 1. Hogyan viselkedett ön a mesével szemben ifju korában? 2. Hogyan viselkedtek az ön által megfigyelt gyermekek a mesével szemben? 3. Ezek lelkének fejlődésére milyen hatással volt a mese? 4. Tapasztalta-e a meseolvasás káros hatását?

A begyűlt adatokból a mesének a lélek fejlődésére való hatását óhajtják végleg megoldani s egyszersmind neveléstani szabályokat levonni. Eddig a szülők, a gyakorlati pedagógusok s a tudósok közt is nagy a véleményeltérés a mese pedagógiai értékét illetőleg. Mig egyik részük a népmese egyszerű eseményeit, naiv felfogását, értékes nevelő eszköznek tartja, addig mások félnek egyrészt attól, hogy a gyermek erkölcsi felfogását helytelen irányba terelik a mesék, másrészt a bennök nyilvánuló csodák, természeti lehetetlenségek miatt tartják elvetendőnek. Ezt a bizonytalanságot megdönteni célja ennek a mozgalomnak.

Bors J.

Beteg gyermekek kezelése foglalkoztatással. Az *Adams Nervine* dajkaképző-intézetben (Jamaica Plain, Mass.), amint *Tracy* dajkafelügyelő erről érdekesen számol be az amerikai Pedagógiai Szemináriumban,¹⁾ igen jótékony hatású és nálunk is minden gyermekkel foglal-

1) S. E. Tracy: The occupation treatment for sick children. The Pedagogical Seminary, 1909, 4. (december).

kozó egyéntől megszivlelhető eljárás lépett életbe, hogy a beteg gyermekeknél nemcsak addig van az ápoló, amig okvetetlenül szükséges, hanem tovább is ott marad s az üdülő gyermeket megfelelő módon iparkodik *foglalkoztatni, játékkal szórakoztatni*. Ez a foglalkoztató játék üdülő beteg gyermeknél igen fontos és jótékony hatású az egészség visszaszerzésére. A játék a gyermek munkája s a munka, itt a játék az *egészség* forrása. Thayer dr. Portlandból (Maine) írja: „A legjobb játék munka és a legjobb munka játék és mindkettő gyógyító eljárásnak tekintendő.“

A növekedő gyermekek szoktatása a helyes tartásra. E címen *Goldthwait* az amerikai Pedagógiai Szemináriumban¹⁾ igen hasznos dolgozatot fejtet. Az emberi test finoman egyensúlyozott gép. Mikor a legnagyobb tevékenységet fejti ki, akkor a legkisebb energiavesztéssel kell dolgoznunk. S valóban, ha testünket helyesen tartjuk, az összes részek egyensúlyban vannak. Nincs helyén nem levő erőlködés, egyik izmot sem rontjuk és az egyensúly könnyen fenntartható minden fölösleges erőlködés nélkül. Nemcsak az izmok és szalagok használvák erőlködés nélkül, hanem a helyes testtartásban a zsigeri működések is a lehető legkönnyebben mennek végbe.

Ha *egyenesen állunk*, a mellkas magas, a mellcsont és a bordák felemelkednek úgy, hogy a legnagyobb szabad területet kapja a tüdő és a szív. E fennálló helyzetben a hasi szervek is úgy helyezkednek el, hogy semmi sem zavarja az őket ellátó vérkeringést és erőlködés nélkül megy végbe működésük. „Ha a testet arra kényszerítjük, hogy súlypontját lesúlytse, akkor jobban előre vetődik, mint rendesen és nemcsak a hátizmokat feszítjük meg rendkívüli mértékben, ami hátfáradtságot és gyöngeséget okoz, hanem e görnyedő helyzetben a mellkas belapul és így a hasi izmoknak meg kell lazulniok, a hasbeli zsigerek tartalása gyöngül. Ezzel mindezeknek a szerveknek működése is változik, gyöngülnek a hátizmok, a vérkeringés az izmokban kevésbé szabad, sőt minthogy a hátgerinc vérkeringése nagyban függ a gerincmenti izmok vérkeringésétől, még károsabb a hatás, mert hiszen a hátgerincben vannak azok az idegközpontok, amelyek az izmokat és a zsigereket kormányozzák.

Ennyire káros a görnyedő testtartás, ami pedig nálunk is az ifjúságnak sajnos, sokszor divatos rossz szokása. A helyes testtartás tehát nemcsak esztétikai szempontból kívánatos, hanem az egész test fejlődése, az egészséges testi, elméleti fejlődés érdekében is szükséges. Nem igaz, hogy fárasztó, mert a lehető legkisebb energiavesztéssel jár.

1) Joel E. Goldthwait, M. D.: The importance of training the growing child in correct postural habits. The Pedagogical Seminary, 1909 4 (december).

Az ifjuság nevelőinek erre figyelmeztetni kell az ifjuságot, hogy a helyes testtartások szokásosakká váljanak.

Nemcsak az álló helyzetről van itt szó, hanem az összes helyzetekről, amelyek mind a legkisebb energiaveszteséggel járnak. Különösen fontos az *ülő helyzet*. Ennél igen gyakori a rossz tartás, amely hátferdüléseket is okozhat. Aki gyermekekkel bánik az iskolában, annak erre nagyon kell figyelnie.

A helyes testtartáskor nincs semmi rendkívüli erőlködés. Leányoknak e tekintetben még a ruházatra is kell ügyelniök. A ruha egész súlyát szíjjakkal a vállra venni át helytelen. A váll mozgó része fáradt lesz és mozdulatlaná válik. Hát még a fűző? Az elől egyenes fűző még jobb, mint a lapos hátú fűző, amely a vállat előre veti, belapítja a gyomrot és a mellkast. Semmiféle olyan fűzőt, amely zavarja a test rendes görbéit, nem szabad használni.

Látjuk tehát, hogy a helyes testtartásra, mely a lehető legkisebb energiaveszteséggel jár, való szoktatása a gyermekeknek mily fontos az egészséges testi, elmebeli fejlődés szempontjából.

Meumann az értelemvizsgálat methodikájának jelen állásáról világos és tömör összefoglalást ad a „Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik“ folyóiratbeli cikkében (XI. köt. I. füz. 1910.) különös tekintettel a gyermekpszichológiára.¹⁾

Meumann e cikkben az elmebeli „próbák“ legjobb osztályozását keresi. Négy nagy csoportja van ezeknek. Sorra veszi mindegyiket.

Az első csoport a pszichiatriai. Itt csak az *elmebeli tartalomnak* és a *helyes működésnek* meghatározására törekedtek. Így *Rodenwaldt*, *Ziehen* és tanítványai. Tegyük hozzá, nálunk *Ranschburg*. Meumann szerint az előbbieik kísérletei nyilvánvalóvá tették, hogy az elmebeli tartalom próbái a normális gyermekeknél nagyon is megbízhatatlanok, akár az iskolai anyag emlékezetben tartását, akár az egyéni emlékek megtartását vegyük számba. Tehát óvatosan kell ezeket használnunk. Jobb próbákra van szükségünk Meumann szerint.

A második csoport a *normális és abnormalis gyermekek* értelmi határainak megjelölésére törekszik. Más ez, mint a pszichiatria, mert az elmebajok kezdő jelenségeivel állunk szemben és a gyermeknél a felnőttekre alkalmazott kísérletek nem mindig használhatók, ezek felette bonyolultak a gyermekre nézve. E csoporthoz tartoznak ugyanis a szubnormalitás fokozatára vonatkozó próbák. Meumann véleménye szerint e téren *Binet* és *De Sanctis* próbái a legjobbak, épp úgy *Major* próbái a kezdődő abnormalitásra vonatkozólag.

A harmadik csoportot a normális *felnőtt* értelmének elemzése

¹⁾ E. Meumann, Der gegenwärtige Stand der Methodik der Intelligenzprüfung (mit besonderer Rücksicht auf die Kinderpsychologie).

adja. E téren kutatták a *tehetségek fokait* a normális határok között, mondjuk tehát magyarul: ezek a *tehetségpróbák* s tegyük mindjárt hozzá, hogy nézetünk szerint ezek a legfontosabbak épp az egyéni nevelés szempontjából. Így kutatták a tehetségek minőségi különbségeit, a képzelő és figyelő típusokat, tegyük hozzá: a gondolkodástípusokat (Colvin), továbbá, mondja Meumann, a különféle jellemvonások korrelációját ugyanabban az egyénben, vagyis magyarul: relativ arányát.

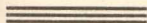
A negyedik csoportot adja a normális *gyermek* értelmének meghatározása. Bizonyos tekintetben tehát ismétlése a harmadik csoportnak, de mindig a *gyermeket* tartva szem előtt. Itt, e téren kiváltak *Binet*, *Simon* és *Goddard* (hazánkban *Ranschburg*).

Meumann szerint mind e vizsgálatokban két főszempont a jövő miszerint az illető értelem tehetségei, működése és e működés mennyire határozza meg adott helyzetben az illető viselkedését? Erre kell törekednünk feleletet adni, ha nem is sikerül mindig. Az erre törekvő próbák csakugyan «*pszicho-analitikusok*» lesznek. Úgy kell tehát a próbákat összeállítanunk, hogy az összes elmebeli működésekről, sőt relativ arányaikról is képet adjanak. Míg ezt el nem értük, addig Meumann szerint kétséges az elmebeli próbák értéke.

Állítsuk össze tehát, folytatja Meumann, egész sorozatban De Sanctis, Binet, Simon, Goddard próbáit s legyen mindig szemünk előtt, hogy nem az egész értelemmel állunk szemben, hanem az egyes tehetségekkel. Gyermekeknél pedig kerüljük az elmebeli tartalom próbáit, melyek oly megbizhatatlanoknak bizonyultak.

Mind ebből, Meumann e cikkéből látható, hogy a kezdő amerikaiak (*Jastrov*) e téren igen is jó irányban indultak el, mert a jövő valóban az *értelemvizsgálaté*. Hisszük, hogy nem messze az idő, amikor iskolánkban elengedhetetlen előzetes eljárás lesz az *értelemvizsgálat*.

Pekri Pekár Károly dr.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK

Binet Alfréd.

Mindenütt az egész világon, hol a modern tudományok sorában már helyet kért magának a kísérleti pszichológia és a gyermektanulmányozás, megdöbbenően fájdalmas érzést keltett a gyászhir: Binet Alfréd, a franciaországi gyermektanulmányozás uttörője és hallhatatlan nevű munkása ez év október 18-án meghalt.

Jelentős és rendkívüli munkás életet szakított meg váratlanul a könyörtelen halál. Alig 54 éves korában meg kellett válnia kedvelt munkakörétől, a pszichológia végtelen birodalmától, a gyermekektől kiket annyira szeretett. Itt kellett hagynia a gyermektanulmányozás fejlődő tudományát, melynek egyik zászlóvivője volt és amelynek oly igen nagy szüksége lett volna még reá a jövőben is . . .

Binet élete a nagyratörő munka szakadatlan láncolata volt. 1857-ben, Nizzában született. Előbb jogi tanulmányokat végzett, majd természettudományokkal foglalkozott. Csakhamar azonban erős hajlam vonzotta a pszichológia felé. Ezen átmeneti hatás érezhető első, jelentősebb tanulmányán: «A mikro-organizmusok lelki életéről.» Ezt követte: «A tudat pszichológiája» és a «Külső észrevételek» c. munkája, melyet az Akadémia megkoszorúzott.

Már ezen utóbbi művében kezdenek érvényesülni azon ragyogó tulajdonságok, melyek Binet későbbi műveinek kiváló értékét adják: eredetisége, éles látása.

Soha ki nem merülő energiájával tanulmányozza a napi kérdéseket, majd Féré Károly társaságában két vaskos kötetet ad ki a hisztériáról és a hipnozisról: «Az állati mágnesség» és «Az egyéniség rendellenességei» címen.

1894-ben a Sorbonne pszichológiai laboratóriumában dolgozik és ugyanezen esztendőben megindítja az «l'Année psychologique» nevű lélektani folyóiratát, mely jelenleg már 17-ik évfolyamát éli. Ezzel Binet új területre lépett és teljesen a kísérleti pszichológia szolgálatába szegődött. Kezdetben érzik e nemű munkáin a német hatás (Wundt és mások). 1895-től azonban Binet egyénisége mindinkább kidomborodik és határozott alakot ölt a kísérleti pszichológia terén.

Ő fedezi fel az «egyen pszichológiáját». A lélek magasabbrendű funkcióit teszi alapos tanulmányozás tárgyává és már ekkor tervezi oly kérdések és kísérleti feladatok megállapítását (tests), melyek segítségével meg lehetne mérni az egyéni intelligencia fokát. 1897-ben az iskolás gyermekek felé fordul a figyelme és kísérleteit kizárólag ezeken végzi. Meghatározza az értelmi típusokat: a megfigyelőt, a képzelődőt, a tudóst, a szórakozottat, az együgyüt stb.

1901-ben megalapítja a francia Gyermektanulmányi Társaságot, melynek mindvégig lelke, vezetője maradt. Megjelenik nagyobb munkája: «Az értelem kísérleti vizsgálatáról.» Binet ujtító, kutató szelleme nem nyugszik. Véglegesen elkészül azon kérdéseivel, melyek segítségével könnyű szerrel megállapíthatjuk a gyermek értelmi fejlettségének fokát. Utolsó éveinek szorgalmas munkáját ezen cél elérésére fordította.

«A gyermek értelmi fejlettségének mérése» c. tanulmányában (Bulletin de la Société libre pour l'Etude psychologique de l'Enfant) közlésezi ezen «test»-eket, melyeket ma már Európának csaknem minden országában alkalmaznak vagy kipróbálnak.

Majd dr. Simonnal együtt megírja «Az *abnormális gyermekekről*» szóló munkáját, önállóan pedig: «Modern eszmék a gyermekekről» (Les idées modernes sur les enfants) című nagyszerű könyvét. Ezen mű nemcsak a Binet nagyratörő eszméinek és mélyreható kutatásainak képezi komplexumát, hanem egyszersmind kifejezője a gyermektanulmányozás eddig elért eredményeinek.

Azonban a nagy kutató elméjét nem csupán a gyermektanulmányozás problémái kötötték le. Kiterjesztette megfigyeléseit sok egyéb kérdésre is. «A szuggesztíó», «Az intellektuális politika». «A grafológia», «Az elmezavar», «Számológóművészek és sakkjátékosok pszichológiája» és még egész sorozata a kisebb-nagyobb tanulmányoknak és értekezéseknek látott tőle napvilágot. Jelentős kötete: «A lélek és a test» c. könyv, mely a fáradhatatlan tudós legutolsó munkája. Ugyancsak 1910-ben jelent meg tőle «A festészet miszteriuma» címen utolsó munkásságának eredménye. (Année psychologique 1910.)

A könyvek, cikkek, tanulmányok és értekezések ezen óriási sokadalmában különösen csodálatos, hogy Binet a legelvontabb tárgynál, a legfinomabb analízisnél is mindvégig meg tudta őrizni stílusának szépségét, könnyedségét és nyelvezetének bájos egyszerűségét.

Nagybecsű műveivel és kutatásaival első helyet foglal el a kísérleti iskola pszichológusai között és neve a pszichológiai tudomány világában nem fog sohasem elhomályosulni, hanem a tudomány fejlődésével párhuzamosan fog mindinkább megnagyobbodni a mi emlékezetünkben.

Martos Ágostné.

Náray-Szabó Sándor. Eme kiváló pedagógusunk és kulturpolitikusunk az 1911. év november havában töltötte be tisztviselői pályájának 25. évét. Ez alkalomból elnökünk, gróf *Teleki Sándor*, a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak decemberi választmányi ülésén lelkesedéssel emlékezett meg Náray-Szabó Sándornak mély humanizmustól, magas szempontoktól s modern felfogástól áthatott köztevékenységéről s a mély tisztelet és a meleg szeretet hangján üdvözölte őt. A választmány elhatározta, hogy lelkes átirattal fogja meleg ragaszkodását és nagyrebecsülését nagyérdemű elnöke iránt kifejezni.

A választmány ezen meleg üdvözlétéhez csatoljuk e közlönyét is. Náray-Szabó Sándor a Gyermektanulmányi Társaság megalapítói közé tartozik s elévülhetetlen érdemei vannak annak szellemi és anyagi fölvirágoztatása körül s folyóiratunk, A Gyermek megalapítása és fejlődése iránt is kezdettől fogva élénk érdeklődést tanusított. A legmaradandóbb emléket azonban Náray-Szabó Sándor a magyar gyógypedagógiai intézetek létesítésével, magas színvonalra emelésével s a gyógypedagógiai tanárok anyagi helyzetének javításával teremtette meg magának. Azonban a gyógypedagógiát is kezdettől fogva gyermektanulmányi alapon igyekezett fejleszteni. Kívánjuk, hogy magas állásában sikerüljön neki magasztos eszméit minél teljesebben megvalósítania.

Választmányi ülés. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmánya december 13-án ülést tartott gróf *Teleki Sándor* elnöklésével a VI. ker. tanítónőképző-intézetben.

Elnök az ülés megnyitása után megemlékezett Náray Szabó Sándor államtitkár, a társaság társelnökének s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság egyik megalapítójának a közpályán eltöltött 25 évi működéséről, s azokról a kiváló érdemekről, melyeket a Társaság fejlesztése és támogatása körül szerzett, amit a választmány a jegyzőkönyvben s az államtitkár úrhoz intézendő átiratban örökít meg. Jelentette továbbá, hogy a közoktatási miniszter a brüsszeli kongresszus költségeinek fedezésére 600 K-t utalt ki.

Azután a fiókkörökről tett *Nagy László* jelentést s ezzel kapcsolatosan főleg a fiókkörök adminisztratív ügyeinek vezetésére a választmány *Gyulai Aladár* dr. középiskolai tanárt a titkári teendők végzésével megbizta. A fiókkörök folyton gyarapodó munkásságát örömmel vette a választmány tudomásul. A pécsi fiókkör előadót kért a közgyűlésre. A választmány *Ballai Károlyt* küldte ki. Szegeden megalakították a jogi szakosztályt, melynek feladata: statisztikai adatok gyűjtése fiatalok bűnösök helyzetéről, életviszonyairól.

Ballai Károly, a Múzeum titkára jelentette, hogy a Múzeum a közeli napokban költözködik a Mária Terézia-téri új helyiségébe. Lelkesedéssel vették tudomásul, hogy *Follért* Károly, a m. kir. posta vezérigazgatója felajánlotta a Gyermektanulmányi Múzeum támogatását oly módon, hogy a postamesterekhez felszólítást intéz a Múzeum anyagának gyűjtése érdekében. Minthogy az országban mintegy 4500 postamesteri hivatal van, etnográfiailag értékes anyag várható. A választmány hálás köszönetet szavazott *Follért* Károly úrnak.

Répay Dániel titkár a külfölddel való újabb összeköttetésünket ismertette. A brüsszeli gyermektanulmányi kongresszus hatása abban a nagy érdeklődésben nyilvánul, amellyel a külföld gyermektanulmányi társaságai irántunk vannak. Belga és orosz gyermektanulmányi folyóiratok kérnek közlést a társaság történetéről és működéséről. Felszólították az elnökséget arra is, hogy a husvétkor Berlinben tartandó lélektani kongresszuson kiállítást rendezzen. A német «Bund für Schulreform» kiadásában megjelent egy füzet, melyben a világ összes gyermektanulmányi társaságai vannak összegyűjtve. Ebből kitűnik, hogy a magyar társaság a legszervezettebb s egyike a legnépesebbeknek. Jelentette végül, hogy a magyar kormány a brüsszeli kongresszuson való képviseltetésével *Lechner* Károly kolozsvári egyetemi tanárt bizta meg; a megbízatás azonban későn érkezett, akkor mikor *Lechner* K. brüsszeli utjából visszatért. A társaság ezen erkölcsi sikereit a választmány örömmel vette tudomásul. Ezután *Perényi* József dr. pénztáros tett jelentést a társaság kiadásairól.

A szeptember 28-iki választmányi ülés megbizta a könyvkiadó vállalat szerkesztőjét *Nógrády* László dr.-t részletes terv kidolgozásával. E terveket ismertette most *Nógrády* dr. A vállalatban hazai és külföldi munkák jelennek meg, olyanok, melyek nemcsak a pedagógusoknak, hanem a nagyközönségnek is szólnak. A vállalat ezen részéhez *Bardócz* Pál sz.-föv. szakfelügyelő azt az ajánlatot fűzte, hogy a társadalom legalsó rétegét is érdeklő fejezetek olcsó füzetekben is adassanak ki. A vállalat anyagi részét illetőleg is részletes tervet dolgozott ki *Nógrády* László. Előfizetés, illetőleg aláírás az alap. Három éves ciklus lesz s minden évben három könyvet adna. Elnök ajánlotta, hogy a választmány bizza meg az elnökséget azzal, hogy a fővárostól és a kormánytól segílyt eszközöljön ki. A részletes költségvetést is jóváhagyta a választmány s egyuttal köszönetet mondott *Nógrády* dr.-nak lelkes fáradságáért.

Jablonyay Géza dr. a társaság füzetes vállalatában megjelenő «*Gyermeknevelés kátéja*» című könyvről tett jelentést. Egyszerű be-

osztású, rövid, világos tartalmú könyv lesz, 16 fejezetre oszolva, amely fejezetek mindegyike gyakorlati pedagógiai kérdést ölel fel. *Bardócz Pál* ajánlotta, hogy a Közművelődési tanács 2 fill. füzetjeihez hasonlóan adassanak ki egyes fejezetek. A választmány az elnökséget bizta meg további intézkedéssel.

Ballai Károly, mint az ügyrendi bizottság előadója, ismertette a bizottság által elfogadott ügyrendet, amelyet a fiókkörök is elfogadtak. A választmány a bemutatott ügyrendet szintén elfogadta.

Az utolsó választmányi ülés óta belépett tagok megválasztottak.

Indítványt terjesztett a választmány elé *Ballai Károly*, egy nemzetközi kisednevelési, gyermektanulmányi és gyermekvédelmi kongresszus és kiállítás szervezése tárgyában. A kongresszusnak három osztálya lenne: 1. A gyermektanulmányi; 2. a pedagógiai; 3. a társadalmi. A kongresszussal kapcsolatos lenne a kiállítás. Az indítványt a választmány tetszéssel fogadta s az eszmét megfontolásra érdemesnek ítélte, azonban nem tartotta magát illetékesnek ez ügyben határozathozatalra. Szükségesnek tartja a többi illetékes társadalmi tényezőknek, a Kisednevelők Egyesületének s a Gyermekvédő Ligának megkérdezését.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Szepesvármegyei Körének I. közgyűlése. Társaságunk legfiatalabb köre a Szepesi Kör, 1911. évi október hó 12-én Igló városában tartotta meg első közgyűlését, megkezdve ezzel egyuttal munkásságát is. Október 12-ike a Szepesség négy kulturális egyesületének együttes ünnepe volt, mert ekkor tartotta ugyancsak Iglón a Szepesvármegyei Óvókör az évi rendes közgyűlését, majd a Szepesi Tanítóegyesület 75 éves fennállásának emlékünnepe, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület Szepesvármegyei Választmánya ünnepi közgyűlését, s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság Szepesvármegyei Köre I. rendes közgyűlését.

Reggel $\frac{1}{2}$ 8 órakor kezdődött a Szepesvármegyei Óvókör közgyűlése, melyet *Csáky Gusztáv* gróf nyitott meg magas szárnyalású beszéddel. *Hajnóczy R. József* dr. kir. tanfelügyelő tolmácsolta azután Gróf Zichy János közokt. miniszter üdvözlését, majd *Halmos Andor* kir. s. tanfelügyelő, titkár számolt be a kör 1910/11. évi működéséről, kiemelve jelentésében azt, hogy az óvókör által az 1910. év nyarán létrehozott első hazai országos kisednevelői kiállítással kapcsolatos közgyűlésen *Ballai Károly* titkárunk által tartott előadás szülte mintegy társaságunk szepesi köre alapításának eszméjét. Majd beszámolt arról, hogy miként készítette elő társaságunk ez új körének létesítését. Az adminisztratív ügyek elintézése után az óvókör közgyűlése véget ért.

A félórás szünet alatt az *Eötvös alap* szepesi helyi bizottsága tartott beszámoló ülést a múlt évi eredményes munkálkodásáról, majd 9 órakor a *Szepesi Tanítóegyesület* jubiláris ülését nyitotta meg *Kintzler Árpád* elnök, válaszva a Szepesi Tanítóegyesület 75 éves multját, s üdvözölve a megjelent egyesületek és hatóságok képviselőit, s a megjelent vendégeket és tagokat. *Kintzler* beszédje után *Wieland Artur* főispán a miniszter és saját maga, *Neogrády Lajos* dr. alispán a vármegye, *Folgens Kornél* polgármester Igló városa, *Rolny Ferenc* dr. a rk. egyház, *Walser Gyula* dr. az ág. ev. egyház és *Kohn Áron* az izr. egyház nevében, gróf *Csáky Gusztáv* dr. a Szepesvármegyei Óvókör, *Nagy László* alelnökünk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, dr. *Hajnóczy R. József* a FMKE és saját maga nevében üdvözölték a tanítóegyesületet 75 éves fennállása alkalmából. Majd *Neupauer Mihály* ismertette az egyesület 75 éves történetét, mire a közgyűlés a Szózat eléneklésével véget ért. A közgyűlés után a FMKE Szepesvármegyei Választmánya tartotta meg *Hajnóczy R. József* dr. elnöklése alatt évi ünnepi ülését, melyben *Halmos Andor* titkár számolt be a választmány eredményes működéséről.

Délben a városi vigadóban bankett volt, melyen számos fölköszöntőben üdvözölték *Nagy Lászlót*, társaságunk tudós alelnökét, aki főként a brüsszeli kongresszuson oly nagy dicsőséget szerzett a magyar névnek. *Nagy László* viszont a Szepesség közönségére üritette poharát.

Ebéd után a vendégek a város nevezetességeit szemlélték meg, míg d. u. 4 órára a tanítóképző intézet disztermében gyűltek össze, hogy részt vegyenek társaságunk szepesi körének első közgyűlésén.

Pontban 4 órakor nyitotta meg *Hajnóczy R. József* dr. kir. tanácsos, tanfelügyelő, szepesi körünk buzgó elnöke a kör közgyűlését, rámutatva beszédjében a kör kiváló fontosságára, s a gyermektanulmányoknak, mint tudománynak nagy és szép vívmányaira, majd lelkes éljenzés közepette üdvözli gróf *Teleki Sándor* elnökünket és *Nagy László* alelnökünket, megköszönve nekik a kör közgyűlésén megjelenésüket, megkérve *Nagy Lászlót* a gyermektanulmányozás föladatainak szakszerű ismertetésére.

A disztermet zsufolásig megtöltő közönség lelkes éljenzése közepette állt föl *Nagy László*, s egy óráig tartó tartalmas és élvezetes előadásban ismertette a gyermektanulmányozás föladatait.

A tanulságos előadás bevégeztével szünni nem akaró tapsvihár és éljenzés jutott *Nagy Lászlónak* osztályrészeül. Majd gróf *Teleki Sándor* elnökünk köszönte meg azt a szives fogadtatást, melyben Szepesvármegye intelligens közönsége társaságunk ez új körének megalakulását fogadta, s gondolatokban gazdag beszéd-

jében méltatta a gyermektanulmányozásnak és a társadalomnak szoros kapcsolatát.

A lelkes beszédet a szép számú intelligens közönség szűnni nem akaró éljenzéssel honorálta.

Majd *Gauzer* Rezső dr. kir. tanf. tollnok, körí titkár, a következő jelentésben számolt be az elnökség működéséről:

«Tisztelt Közgyűlés! Egyesületünk, mely a társadalom védelmének, s így az egyének boldogulásának mondhatni leghatározottabb eszközét karolta föl, mikor működése céljaul a gyermeki lélek és élet tanulmányozását tűzte ki, e nemes működésének még csak kezdetén áll, azért titkári jelentésem csak az egyesület alakulásával kapcsolatos mozzanatokra terjeszkedhetik.

Az egyesület alakításának szerencsés gondolata azon fáradhatatlan működéshez fűződik, mely az 1910. évben a lőcsei országos kisededővi kiállítás alkalmával már magára vonta az ország figyelmét, s ugyancsak e kiállítás június hó 26-i ünnepi ülésén Ballai Károly, a Gyermektanulmányi Társaság titkárának e tárgyról tartott előadása után Halmos Andor kir. s. tanfelügyelő, a kiállításnak is rendezője vette kezébe az ügyet s vitte lankadatlan buzgalommal a megvalósulás felé.

Mint az előkészítő bizottság titkára, tárgyalt a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségével, mely célból két ízben Budapestre is utazott, előkészítette a nevezett társaság szepesvármegyei körének megalakulását, mely ez évnek április hó 2-án megtörtént.

Ez alakuló közgyűlésen, melyet Ranezay József főgimn. tanár, mint az előkészítő bizottság elnöke vezetett, Halmos Andor kir. s. tanfelügyelő ismertette az egyesület célját, az alapszabályok tervezetét, melyet az alakuló közgyűlés egyhangulag elfogadott, mire a tisztikar, a választmány, a szakosztályok és helyi bizottságok megalakítása következett.

A megválasztottak erről értesítést nyertek s tisztöket kevés kivétellel el is fogadták.

Működésünk megkezdése most már ekként lehetséges, mert a középpontból küldött munkaprogrammon kívül Nagy László ur mai előadásával is segítségünkre leend, működésünknek irányt mutatva. Azon reményben zárom jelentésemet, hogy jövő ülésünkön gazdagabb munkásságról fogok beszámolhatni.»

A közgyűlés tudomásul véve a titkári jelentést, Halmos Andor előadásában megállapította a kör jövő évi költségvetését és munkarendjét, s határozattá emelte, hogy a jövő évben Szepesbélán, Poprádon, Késmárkon és Szepesszombaton tart gyermektanulmányi előadásokat, megindítja a taggyűjtést és a szakosztályok működését.

A javaslatok letárgyalása után *Hajnóczy* dr. elnök lelkes és szép beszéddel rekesztette be a majdnem 2 óra hosszat tartó tanulságos közgyűlést, hálás köszönetet mondva gróf Teleki Sándor középponti elnöknek és Nagy László alelnöknek megjelenésükért és lelkesítő, munkára serkentő és tanulságos előadásukért, s fölkerlte a jelenlévőket a gyermektanulmányozás odaadó propagálására.

A pécsi gyermektanulmányi társaság munkássága. Pécsen az idén is élénken indult meg a gyermektanulmányi társaság munkássága. Nagy számmal tartanak nyilvános értekezletet, amelyek nagy népszerűségnek örvendenek. Az első két előadást *Kenessey Aladár dr.* szemorvos, közkórházi főorvos december 2-án és 9-én tartotta a következő címeken: «*Gyermekkori szembetegségek*» és «*A szem fénytörési rendellenességei és az iskola.*» Mindkét magas tudományos színvonalon mozgó előadást nagy közönség hallgatta nagy érdeklődéssel. A harmadik értekezletet december 16-án tartották, amelyen a kiváló író *Szabóné Karay Anna* olvasott föl «*A gyermek szívé*»-ről. Fenkölt lélekkel, nagy lelkesedéssel s a gyermek iránt érzett meleg szeretettel szólt a gyermek őszinte, naiv lelkéről. A gyermeki ártatlanság azonban csak az előtt tárja fel bájait, aki gyengéd szeretettel és megértéssel közeledik hozzá. A szülők, nevelők, tanítók legfontosabb feladatának a gyermek szeretetét s lelkének megértését tartja. A nagy közönség lelkesedéssel fogadta író nő fejtegetéseit.

Megemlítjük még itt, hogy a pécsi fiókkör buzgó és áldozatkész titkára, *Szieberth Róbert*, egy kötetben adja ki a fiókkörben eddig tartott előadásokat. A füzet január hó elején hagyja el a sajtót.

A torontálmezei gyermektanulmányi szakosztály munkaterve. A szakosztály *Grézló János*, kir. tanfelügyelő elnöklete alatt november 19-én a tagok élénk részvétele mellett ülést tartott, melyen megállapította a folyó iskolai évre szóló munkatervét. A program, melynek több pontja már végrehajtás alatt áll, a következő:

1. Folytatja az egyéniségi jellemlapok vezetését az egész megyére kiterjesztve; eddig 5000 elemi iskolai és 2000 óvodai példány van elterjesztve; a szakosztály újabb 5000, ill. 2000 példányt küld szét.

2. Folytatja a gyermekrajzok, gyermekjátékok, fogalmazványok s más enmű munkák gyűjtését, melyeket az itt létesítendő gyermektanulmányi múzeum számára kíván értékesíttetni, *különös tekintettel a nemzetiségi vidékre.*

3. A vármegyében most folyó analfabéta tanfolyamok vezetőit hasonló gyűjtésre szólítja fel a szakosztály a központ néprajzi osztálya számára.

4. Mesedélutánokat rendez a Torontálmegyei Magyar Köz-művelődési Egyesület segítségével.

5. Gyermektanulmányi értekezleteket tart két orvosi és két pedagógiai tételről. Az orvosi tételek: «A gyermekek idegessége», tartja *Fialowsky* Béla dr., trvszéki orvos. «A szemről», tartja *Báthory* Endre dr., közkórházi orvos. A pedagógiai tételek: «A környezet hatása a gyermek életére», tartja *Szegfü* Sándor, áll. tanító és *Messinger* Karolin, leánynevelő-intézeti igazgató előadása később meghatározandó tételről.

6. A szülői értekezleteket állandósítja, még pedig nem intézetenkint, hanem *osztályonkint* és lehetőleg gyakran.

7. Végre *Büchler* Hugó, áll. iskolai tanító, felvetette egy *kisegítő iskola* eszméjét, egyelőre egy osztállyal. Grézló János, kir. tanfelügyelő melegen üdvözölte a határozati javaslatot és ígérte, hogy még ez év folyamán közben jár a miniszteriumban egy osztály létesítése végett.

Ezzel szakosztályunk egy egészen új térre lépett és ha a kisegítő iskola, egyelőre bár egy osztállyal, megnyílik, a gyakorlati élet szükségleteit is szolgálja.

Nyilvános gyermektanulmányi értekezlet. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság dec. 9-én tartotta ez idei második nyilvános értekezletét, tárgya: *Nógrády* László dr. előadása «A gyermek és a játék» volt. Az értekezleten gróf *Teleki* Sándor elnökölt, ki meleghangú szavakkal nyitotta meg az ülést, ismertette a társaság tudományos célját és azt a törekvésünket, hogy a kutatások eredményeit a nagy közönséggel megismertessük. Üdvözölte a felolvasót, továbbá a pécsi fiókkör jelenlevő alelnökét: *German* István igazgató urat, nem különben a Szepesvármegyei Fiókkör egyik szakosztályi elnökét, *Grósz* Lipót gyáros urat s kérte a közönséget, hogy a gyermektanulmányi társaság által indított s az egész országra kiterjedt adatgyűjtés ezen értékes lélektani feldolgozását kísérje figyelemmel. *Nógrády* László dr. felolvasta nagyszabású, egészen új szempontokat föltáró tanulmányát, amelyet a közönség feszült érdeklődéssel hallgatott s lelkesen megéljenzett. Az előadáshoz *Nagy* László fűzött néhány megjegyzést. Tudomása van róla, mondá, hogy a felolvasás csak egy része egy nagy műnek, melyben a felolvasó a régi elméleteket megdöntve egy új teoriának, a játékok ösztön elméletének vetette meg alapját. Kiténik e játékvizsgálatokból, hogy az ember ösztönélete gazdagabb és változatosabb mint az állaté. Előadó e

főolvasásában csak a játék elméletével és fejlődés tanával foglalkozik, a pedagógiai vonatkozásokat idő hiánya miatt nem fejtette ki. Főszóvaló véleménye szerint a játék pedagógiája nem egyéb mint a játéknak és munkának összefüggése, a játéknak munkává való átalakulása. Nógrády László dr. kijelentette, hogy mindez csak az előadásából maradt ki, míg a könyvében részletesen kiterjeszkedik erre. Ezután einők a hallgatók figyelmét megköszönve, az ülést bezárta.

Gyógypedagógiai, gyermektanulmányi tanfolyam. Julius havában a *Szociális Misszió Társulat* meghívására *Vértés O. József dr.* az ideges gyermekek áll. középiskolájának tanügyi vezetője, a társaság szikszói Bethánia szeretetházában alkalmazott pedagógusok részére gyógypedagógiai, gyermektanulmányi tanfolyamot tartott. A tanfolyam elméleti és gyakorlati részből állott. Az elméleti órákon az előadó ismertette a szellemi rendellenességek okait, rámutatott külső jeleikre. Behatóan foglalkozott az ideges gyermekek nevelésével, tanításával, az epilepsia és a vitustánc ismertetésével. Hosszasabban időzött a gyengeelméjű és gyengetehetségű gyermek élet- és lélektanával, az idiotizmus és gyermekkori elmebetegségek leírásánál. Mivel a Szeretetház leginkább erkölcsileg züllött leányok nevelésével foglalkozik, az előadó előadásainak javarészét az erkölcsi gyengeelméjűség ismertetésének szentelte. Tüzetesen megmagyarázta, hogy milyen nehéz ennek a betegségnek a felismerése. Teljes pontossággal nem is tudják meghatározni, mert a tünetei igen tág határok közt mozognak, végtelen sok árnyalatuk van s minden egyes eset más-más mozzanatokot tol előtérbe. A gyermekkori morális inszánia társadalmi okai, lélektana, a morális inszániás gyermekek családi és intézeti nevelése egy-egy fejezete volt *Vértés dr.* előadás sorozatának.

Részletesen ismertette az előadó azokat az eredményeket, melyeket a gyógypedagógia a gyermektanulmányozásnak köszönhet. *Bayernthal* antropometriai vizsgálatait, *Lucy Hoesch-Ernst* hasonlóirányú dolgozatait, *William Sternnek* a felfogás megbízhatóságát szolgáló kísérleteit, *Nagy Lászlónak* az érdeklődés lélektanára vonatkozó kutatásait, *Ranschburg Pál* s az előadó emlékezetvizsgálatait, *Heller Tódor* ezirányu munkáit rövid vázlatukban mind bemutatta hallgatóinak. A tanfolyamon mint vendég *Mázy Engelbert* tankerületi főigazgató is részt vett.

Az egy hétig tartó tanfolyam délutáni óráit a gyakorlati résznek szentelte az előadó. A tanfolyam hallgatói kiképzést nyertek a koponyaméreték felvételében, megtanulták az ötödmásodperces óra kezelését, elsajátították a Ranschburg-féle szópármódszert, végeztek asszociációs kísérleteket stb.

Mindenesetre örvendetes, hogy az állam és a főváros után immár társulatok is érzik, hogy nevelőintézeteik csak akkor végezhetnek eredményes, sikeres munkát, ha a modern gyógypedagógia és a gyermektanulmányozás tudományában a nevelők is teljes jártasságra tesznek szert.

Az előadónak a szeretetház igazgatónője mondott köszönetet a tanfolyam megtartásáért.

Gyermektanulmányi előadások. A tisztviselőtelepen létesült szabad liceum keretében három előadást fog tartani 1912. január 18., 25. s április 4-én Nógrády László dr. a következő témákról: 1. A játék elmélete. 2. A játék pszichológiai tényezői. 3. A játék a nevelés szolgálatában. Az előadásokat a tisztviselőtelepi állami főgimnázium új épületének (Elnök-utca s Hungária-körut sarka) dísztermében tartja az előadó.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztálya. (Felhívás.) A Gyermektanulmányi Múzeum elnöksége a múzeum *pedagógiai osztályának felállítása* alkalmával a következő kérelemmel fordul a magyar pedagógusokhoz:

A Gyermektanulmányi Múzeum szervezésében a kitűzött tudományos cél mellett tekintettel voltunk az ilyen tudományos intézménnyel szemben támasztható gyakorlati követelményekre, mert tudjuk, hogy Múzeumunk hivatását a pedagógiai életben csak akkor fogja megfelelő mértékben betölteni, ha szoros összeköttetést keres és tart fenn a folyton fejlődő pedagógiai élettel. A Gyermektanulmányi Múzeum osztályainak megállapításakor tehát nemcsak a gyermektanulmányi és néprajzi főirányokra voltunk tekintettel, hanem az előbb említett gyakorlati ok készítetett bennünket *önálló pedagógiai osztály létesítésére is.*

Múzeumunk gyermektanulmányi és néprajzi osztályait megalapítván, elérkeztünk látjuk az időt arra, hogy a pedagógiai osztály felállítására, illetőleg fejlesztésére is szélesebb körű intézkedéseket tegyünk. Ez irányban kérő szavunkkal hazai pedagógusainkat bizalommal keressük fel.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztályának főadata mindazon *ujabb* kísérletek és eredmények tanulságos bemutatása, amelyekkel egyes pedagógusok a nevelés és oktatás egyes problémáit gyermektanulmányi alapon óhajtják megoldani. Ilyen például, hogy csak *egy* fontos problémát emeljünk ki, a tanulók alkotó tevékenységének felhasználása az egyes tantárgyak, mint pl. a nyelvtan, a történet, a természetrajz, fizika, számtan, földrajz, mértan stb. keretében. *Szóval, célunk oly pedagógiai múzeum*

szervezése, amelynek feladata nem az oktatástani eszközök, gépek, hanem a gyermeki alkotások összegyűjtése. A tudományos alapon nyugvó újabb eljárások ilyen eredményeinek szemléltetésével a pedagógiai reformtörekvéseket óhajtjuk támogatni és népszerűsíteni.

A Gyermektanulmányi Múzeum pedagógiai osztályának anyaga nem szorítkozik egyes iskolafajokra, hanem felöleli a kisdnedvelő-intézettől a középiskola VIII. osztályával bezárólag az alsó- és középfokú oktatás egész területét.

Mindezek után tisztelettel kérjük pedagógusainkat, a kisdnedvelőket, tanítókat és tanárokat, hogy azok, akiknek akár a nevelés, akár az oktatás terén, akár általános, akár csak egyes problémára, vagy tantárgyra vonatkozó újabb és tudományos alapon nyugvó módszereik vannak, kegyeskedjenek tudomásunkra adni¹⁾ s a mód-

¹⁾ A Gyermektanulmányi Múzeum címe: Budapest, VIII., Mária Terézia-tér 8—9. közs. elemi iskola.

szereikhez tartozó gyermeki alkotásokat (fogalmazványokat, rajzokat, kézimunkákat) Múzeumunk pedagógiai osztályában való elhelyezésre nekünk átengedni.

A beküldött tárgyak múzeumi feldolgozásáról, illetőleg kiállításáról az elnökség dönt.

Ezen anyag a következő két csoport valamelyikébe tartozó lehet

Az *első* csoportba a tanulók azon kézimunkái: így pl. iratai, rajzai és más készítményei tartoznak, amelyek a pedagógus felhívására, utasítására ugyan, de nem másolással készültek.

A *második* csoportba azok az eszközök, vagy készítmények tartoznak, amelyeket a tanulók önmaguk számára terveznek és készítenek abból a célból, hogy azokat az egyes tantárgyak könnyebb megértésére, megtanulására fölhasználhassák.

Minden beküldött tárgyat a következő adatokkal kell ellátni:

1. A tárgy neve, célja, használati módjának leírása;
2. A készítő (tervező) neve, életkora;
3. Milyen iskolafaj hányadik osztályába jár;
4. Kik a szülei?

Ezen adatok nélkül nem fogadunk el semmiféle tárgyat.

Múzeumunk pedagógiai osztályában a gyűjtés korhatára tanulóknál a 18. életév.

Budapest, 1911. év szeptember havában.

Ballai Károly

Nagy László

a Gyermektanulmányi Múzeum
titkára.

a Gyermektanulmányi Múzeum
elnöke.

A jövő iskolája. A berlini Goethebund, tehát nem pedagógiai egyesület, november végén tartotta nyilvános értekezletét, mely egyetlen témának: «a jövő iskolájának» volt szentelve. Az egyesület elnöke, *Fulda Lajos*, többek között ezeket mondta: Reformokban nem szükkölik a közoktatás ügye, melyek azonban csak foltozások. Az akadály a *rendszerben* van, amelyen elvérzik a legtöbb pedagógus. A tanterv molochja uralkodik. Követeljük, hogy az iskola ne silányítsa tönkre az ifjúságot. A jövő iskolájáért való küzdelem egyuttal a nemzedék jövőjéért való küzdelmet jelenti.

Ostwald Vilmos így nyilatkozik: ideálunkat sohasem kereshetjük a múltban, hanem csak a jövőben. A mai iskolai nevelés nem egyéb, mint az erők eltarisznyázása. A pedagógusoknak sejtelmük sincs arról, miként alkalmazzák az energetikus tudományt a gyermekre. Utal a lipcsei tanítói lélektani kísérleti intézetre, melyet mindenütt utánozni kellene. Tagadja, hogy az iskola képes volna a reábizott gyermekek boldogulását előmozdítani. Nem is lehet ez másképp, mikor az iskolai nevelés csak véletlenül használ, nem orvoslás, hanem kuruzslás. Óhajtaná, hogy az ifjúság nevelése ne csak érzelemnek, hanem az észnek is legyen az ügye.

Bölsche Vilmos azt hiszi, hogy a jelenlegi állapotban az iskola automatává alakul. Az *öröklött* anyaggal egyáltalán nem törődik. Ámde minden gyermekben rejlenek veleszületett tehetségek, melyek gyakran feltűnően ötlenek szemünkbe. Ezen talentumokkal szemben tanácstalanul viselkedik a modern pedagógia. A gyermek agya fehér lap, melyre a pedagógus csak normális betűkkel ír. Miért nem képezik ki a tehetségeket? Még mindig csak energiapocsékolás az egész nevelés.

Petzold dr. szintén harcol az individualizáció elveért, mert csak a sajátos tehetséget lehet a kiképzés alapjának elfogadni. S minthogy az iskola nem törődik a tehetségesebbekkel, az életben is leginkább a középszerűek diadalmaskodnak.

Wynecken dr. kutatja az új iskolatípust. A régi iskolát nem szabad többé reformokkal terhelni, nekünk vadonat új forma kell: egész új iskola. Ez szolgáljon valóságos otthonául a gyermeknek, ez ápolja a test kulturáját ép úgy mint a lelket.

Tews általános tantervet és teljes szabadságot kíván. Korlátlanul törtessen elő mindenik talentum, még ha a társadalmi mélységből ered is.

Klaar dr. végre ecseteli a vizsgálatok rémeit. Azok a párbajokhoz hasonlóak. Szüztelenségnek kereszteli az eljárást, mikor a tanulót az osztály színe előtt megalázzák. Az iskolában hiányzik szeretet s bizalom, s ha ezek meglesznek, a vizsgálás is párbeszéd lesz, csak a tanító s tanuló között.

E néhány kivonatolt mondat is bizonyítja, mennyire égetően érzik a szükségét mindenütt a modern pedagógia szabad gondolata megvalósításának. Bárha minél előbb sikerülne ez az üdvös vállalkozás!

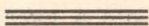
Szidon.

Japán gyermektanulmányi kongresszus. (Jido Kenkyu, 1911. aug. 2. füzet.) A japán gyermektanulmányi társaság márc. 30 és 31-én Tokióban mintegy 400 érdeklődő részvételével kongresszust tartott. A fényes kongresszuson a gyermektanulmányozás minden ágában végzett fontos kutatások eredményeiről számoltak be érdekesen. Az első napon *Koseki* a számtanítás új módszerét ismertette. *Katakiri* az ifjuság lelki állapotáról, *Takahashi* a felfogóképesség fejlődéséről, *Goto* a gyermekek írásáról, különösen az abban előforduló hibákról értekezett. *Hasegawa* az európai gyermekvédelmet ismertette, *Kurahashi* a gyermekirodalmat vizsgálta abból a szempontból, hogy milyen hatással vannak a gyermek fejlődésére. Kutatásaiban az adatgyűjtő módszert használta. A kongresszus tagjai azután a gyermekirodalmi kiállítást tekintették meg, amelynek 6 osztálya felölelte mind a japán és kínai, mind az európai meséket, képeskönyveket, folyóiratokat. Egy másik kiállítás pedig összegyűjtötte a gyermekre vonatkozó tárgyakat. A kongresszus második napján *Sugiye* a fiatalkorú bűnösökről tartott előadást. Különösen a bűnözés okait kutatta s ezt egyrészt a gyermek hajlamaiban, másrészt a környezet hatásában találta. *Ikeda* az agy betegségei következtében föllépő testi és lelki fejlődési zavarokról beszélt, összevetve ezt a születésüktől fogva abnormis gyermekek fejlődésével. *Miyake* és *Hashi* dr. a Wundt- és Hip-féle gépekkel végzett reakcióvizsgálatok eredményeiről számoltak be. *Kasahara* a pillanatnyi visszahatás (reakció) jelentkezésének idejét mintegy 290 csecsemő megfigyelése után a 6–7. hónapra teszi. *Isava* a dadogók neveléséről, *Kure* a gyermekkori abnormitásokról értekezett, megállapítván ennek különböző fajtáit. Ezután a kongresszus, mely a tudományos és gyakorlati pedagógiára nézve fontos eredményeket tüntetett fel, feloszlott.

Bors Jolán.

Gyermektanulmányi előadások a német főiskolákon az 1911/12-ik évben. (Zeitschrift für Pädagogische Psychologie.) Boroszlóban *Stern* William kétféle előadást tart: A gyermekkor és ifjkor lélektanáról. Továbbá heti 2 órában az előrehaladottak számára lélektani gyakorlatokat tart (főleg a tehetség és intelligencia kérdéseiről). Göttingában *Katz* dr. „Általános pedagógia, főtekintettel a kísérleti pedagógiára” címen tart 2 kollégiumot. Jenában *Strohmayer* az ifjkorú gyengetehetség felismeréséről és

kezeléséről tart előadásokat orvosok és pedagógusok számára. Lipcsében *Barth Pál* dr. heti 2 órán értekezik a nevelés és oktatás elemi tanairól a jelenkori lélektanra alapítva. *Brah.* dr. a modern pedagógia reformmozgalmait, *Klemm* pedig a pedagógiai pszichológiát ismerteti (kísérletekkel kapcsolatosan). Münchenben *Fischer* dr. az iskolareformáló mozgalom kérdéseiről tart előadásokat. Straszburgban *Jaensch* a kísérleti lélektant ismerteti. Tübingában *Deuchler* dr. előadást tart „gyermeklélektan“ címmel és szemináriumi előadásokat önálló pedagógiai-pszichológiai munkálatok címmel. Würzburgban *Peters* dr. két előadást tart a következő címmel: Bevezetés a modern pedagógiába.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Összeállította: **Perényi Irén** polg. isk. tanítónő Budapesten.

Az amerikai népnevelésről. A legtöbb folyóiratban egész hasábok jelennek meg az amerikai nevelési rendszer dicsőítéséről. Különösen azok, kik maguk nem gyakorlati pedagógusok, ajánlják a rendszer követését és meghonosítását Európában is. Ezek azonban megfelelnek arról, hogy egy idegen nemzet nevelési rendszerét mindenestül átvenni nem lehet, mert csak az egész nemzet tapasztalatán alapuló, a nép jellemével összhangzó nevelésmód válhat be. Másrészt pedig az amerikai nevelőrendszer nem is egységes, habár a cél mindenütt egy és ugyanaz.

Az amerikai nevelés főjellemvonása a hasznossági szempont erős kidomborítása, amely a nép gyakorlatias életfelfogásával függ össze szorosán. Az amerikai iskola legfőbb feladata, hogy a gyermeket az élet gazdasági küzdelmeire előkészítse, ezért a gyermeket korán kenyérkeresethez szoktatják. Mig az európai iskolákban szigorúan tiltják, hogy a növendékek egymásközt kereskedést üzzenek, addig Amerikában nem ellenzik, sőt felkeltik a gyermek kedvét, úgy hogy az ifjak nagyrészének önálló papirkereskedése, cukorka-, gyümölcsüzlete van. Sok fiu pedig dohány-, szivar-, ujságárulással, cipőtisztítással keresi kenyerét. Nemcsak a fiuk, hanem a leányok is igyekeznek némi keresetre szert tenni. Sokan folyóiratoknak gyűjtenek előfizetőket, mások üzletekben, irodákban foglalkoznak.

E nevelési rendszer Amerikában teljesen jogosult, mert a nép kereskedő, ipart űző s így fontos, hogy a gyakorlatias szellem a gyermekben minél teljesebben fejlődjék ki.

Az amerikai társadalom feladata, hogy az a bevándorolt elemet magába olvassza. Ezt a feladatot az iskola is igyekszik megvalósítani. Ezt a célt szolgálja az ingyenes népoktatás. A felnőttek számára ingyenes esti tanfolyamokat rendeznek, hol a tanulók elsősorban az angol nyelvet s azután gyors- és gépirást s a kereskedelmi életben szükséges egyéb tudnivalót tanulnak.

A társadalom különböző elemeinek összeolvasztása céljából az iskolában főképen a nemzeti érzés felkeltésére törekcszenek Th. Roosewelt egy röpiratában világosan megjelöli az amerikai nevelés irányát: «Az amerikai legyen elsősorban ember s azután jó honpolgár. Ne legyen gyáva, gyenge, tétovázó, szörszálhasogató, hanem józan ítélőképességű és tiszta életű.» Ezeknek az erényeknek az ifjakban való kifejlesztése annál inkább kívánatos, mert az amerikai polgárság jó példája, erkölcsi tulsulya teszi lehetővé, hogy a legkülönbözőbb elemekből alakult államban egészséges társadalmi viszonyok alakulhassanak ki.

Mindezek bizonyítják, hogy ez a nevelési rendszer Amerikában a nép jólétének fenntartása és biztosítása érdekében jogosult. Mi európaiak az amerikaiaktól e tekintetben is tanulhatunk, különösen, ami a gyakorlatias, életre való nevelést illeti. Teljesen azonban át nem vehetjük, mert tekintetbe kell vennünk, hogy a civilizáció életünknek csak egy része, mert nekünk régi kulturánk is van, melyet föntartani és tovább fejleszteni kötelességünk.

Az erdei iskolákról. Charlottenburg közelében Grunerwaldban már évekkel ezelőtt megnyilt az első erdei iskola. Ennek az iskolának a növendékei korántsem abnormisak vagy betegek, hanem gyenge, vérszegény városi gyermekek, kiknek sok mozgásra, szabad levegőre van szükségük. Az erdei iskolában a tanítás anyaga ugyanaz, mint a városi iskolákban, csak a beosztás más s a gyermek testi, szellemi erőihez mért. A gyermekeket a lehetőség szerint a szabadban tanítják, még pedig a tiszta erdei levegőben. A gyermekek az egész napot az iskolában töltik s csak este térnek haza szüleikhez.

Reggel 8 órakor az erdei iskola növendékei tanítóik vezetése alatt vonulnak az erdőbe, hol a tanítás megkezdődik.

A tanítás utáni időt is szabadban töltik a gyermekek, kirándulásokal, társasjátékkal, kerti munkával, tornával, olvasással. Az iskolában a fiukat és leányokat közösen tanítják s ujabban bennlakó növendékek felvételét is tervezik.

A charlottenburgi iskola hire Európa több helyén követésre talált. Igy pl. Sziléziában, hol a nagyvárosi iskolásgyermekek

egészségi viszonyai nagyon kedvezőtlenek. Breslauban a városi tanács elhatározta, hogy Oswitz és Carlovitzban a gyermeküdültelleppel kapcsolatosan állít fel kerti iskolát. Ezt az iskolát azonban csak egy gyermekkertésznő vezeti, azért a rendszeres tanítás lehetetlen. Ezen a hiányon azonban már a közel jövőben segíteni fognak oly módon, hogy a gyermekeket három osztályba sorozzák s a tanítást tanítókra bizzák.

A szabadban való tanítás gondolata nálunk is kezd meghonosodni. Évekkel ezelőtt Szombathelyen nyílt meg hazánkban az első erdei iskola s fővárosunkban is, egyik polgári leányiskolában már ez évben felállítottak egy kerti iskolát, hol a növénydekeket a lehetőség szerint a szabadban tanítják.

Az egyetlen gyermekek idegessége. Friedjung bécsi ideg-orvos éveken át gyűjtött tapasztalatairól számol be. Megfigyeléséből kitűnt, hogy az ideges gyermekek legtöbbször egyetlen gyermek. 100 egyetlen gyermek közül ugyanis 18 súlyos, 69 enyhébb természetű idegbajban szenvedett s csak 13 volt egészséges. Összehasonlítva a többgyermekes családból származottakkal, feltűnő a különbség, mert itt 100 gyermek közül csak 31 volt idegbeteg s 69 egészséges.

Ennek az okát Friedjung orvos abban látja, hogy a szülők egyetlen gyermeküket tulságosan óvják s nagyon elkényeztetik. Már csecsemőkorban idegessé teszik a tulságos óvással s ez a baj később fokozódik. Sok gyermeknek az idegbaja azonban öröklött betegség.

A jó és rossz levegőnek a gyermekekre való hatásáról. A jó és rossz levegőnek a gyermekekre való hatásáról érdekes cikk jelent meg az amerikai Pedagógiai Szemlében (1909 dec.) *Northrup*-tól. A rossz, szénsavas, oxigénben szegény levegő az összezsufolt emberek, gyűlések levegője. Mikor bejutunk ily levegőbe, akkor érezzük kellemetlen, nyomasztó voltát. Színházakban is sokszor így van. Összeszorítja gégénket, izgatja orrunkat. A szénsav nagyobb fokú felgyülemzése szédülést, émelygést, főfájást okozhat.

E jelenséggel állunk szemben a tulszufolt, rosszul szellőzött régi iskolatermekben is. Magamnak is volt része ebben. Főfájást kaptunk. Ki kellett nyitni az ablakot. De nem csoda. Több mint hetven tanuló volt összezsufolva a kis helyiségben.

Sokat tesz a káros hatásokat illetőleg a hőmérséklet emelkedése ily rossz levegőben, ami a tömeg együttlétével velejár, amint újabban *Paul* kimutatta Boroszlóban kísérleti vizsgálatokkal külön kis kamrával s a hőfok emelésével. 70—72°-nál bágyadtság fogta

el, azután főfájás, szédülés és émelygés, majd elveszítette eszméletét. Paul szerint főleg ez árt, nem annyira a «leheletmérgezés.» Ez a melegpangás okozza ugyanis, hogy a test nem párologhat, nem hülhet le, nem evaporálhat, nem szabadulhat meg a felesleges melegtől. Tehát ami árt, az a melegpangás. A jó levegő száraz, mérsékelt, könnyen megy a melegleadás (*Entwarmen*), a párolgás, de a romlott meleg levegőben pang. (*Zeitschrift für Hygiene*. Breslau, 1905.)

Valóságos gőzködmön veszi az ily romlott meleg levegőben körül az embert. E rosszszag, meleg gőzködmön akadályozza meg a test melegleadását, párolgását s hozza létre a melegpangást, amely bódít, szédít, émelyit, főfájást okoz.

Ebbe bele is lehet halni. Így történt Calcuttában a nyári napéjegyén idején egy meleg éjszaka, mikor 146-an egy-két kisablakos helyiségben összezsufolva aludtak. Az ablak mellett levők legkésőbb haltak meg,

A rossz levegő akutmérgezését tehát a melegpangás okozza. De emellett mindenesetre meg van a rossz szagnak, a felgyülemlett szénsavnak is bódító, mérgező hatása.

A new-yorki Szegények Helyzetét Javító Egyesület gyermekmentő munkássága. A new-yorki Szegények Helyzetét Javító Egyesület könnyítve a szegények sorsán s ezzel foglalkozva, önként lett figyelmessé a szegény néposztálynál található óriási gyermekhalandóság arányára, ami pl. New-Yorkban az egyéven aluli gyermekeknél 90%. Az egyesület azután mindent elkövetett ez ijesztő százalék leszorítására. Ezt a gyermekvédő munkásságát ismerteti *Bruère* ily című cikke az amerikai Pedagógiai Szemlében.

Erre nézve a new-yorki egyesület külön intézeteket szervezett a béna gyermekek számára, közfürdőket és szüneti iskolákat (*vacation schools*) nyitott New-Yorkban. Szabadlevegő szakosztályának egész munkássága a gyermekmentésre irányult. Ily vállalat a *Sea Breeze* (Tengeri Szellő), az egyesület szabad levegő otthona Coney-Islandon. Eredetileg kirándulóhely volt, most üdülő-otthon és iskola.

Nyáron több mint 30,000 anya és gyermek keresett ott támogatást a rossz viszonyoktól szorítva és több mint 4000 anya és kisgyermek töltött átlagosan számítva 9 napnyi időt az orvosok és dajkák felügyelete alatt s fáradtságtól, gondtól megkímélve. Az utolsó nyáron az egyesület *Sea-Breeze*-be 599 beteg csecsemőt küldött, akik közül 5 meghalt, ami kisebb, mint egy százaléknyi halandóság, pedig csupa eredetileg beteg gyermek közt. Ime, ennyire lehet leszorítani a gyermekhalandóság magas százalékát.

E gyermekmentő munkásság egyik legfontosabb eredménye az a mindinkább megszilárduló meggyőződés, hogy az anyákat nevelni kell már a gyermek megszületése előtt a gyermeknevelésre, a csecsemőtáplálásra. Hogy mennyi tehető a gyermekhalandósági százalék leszorítására nézve az anyák nevelése, védelme által, arra épp az egyesület utolsó két évi munkássága hozható fel. Dajkákat küldtek az oly anyák otthonába, akik az egyesülethez fordultak támogatásért, hogy az otthon feltételeit az új élet megérkezésére alkalmassá tegyék. Ahol csak akkor jött a dajka, mikor már a csecsemő beteg volt, a halandóság 17⁰/₀; ahol a dajka tanította az anyát s előkészítette a gyermek jövetele előtt, csak 4-9⁰/₀ s pedig a legszegényebbek közt. E dajkarendszer mellett valóságos anyák otthonát, anyák iskoláját szervezték. Nemcsak a beteg anyák üdülése ezeknek a célja, hanem tanításuk főleg a gyermekegészségtanra irányul.

El van látva mindenféle helyiséggel, főzésre, a dajkáknak az anyák oktatására a fürösztésben, öltöztetésben. Három heti oktatás megtanítja a leendő anyákat a fürösztésre, tisztaságra, öltöztetésre, mesterséges táplálásra, a tej tisztántartására a jégszekrényben, az edények sterilizálására, a tejnek árpaléval való keverésére, a szoptatóüveg sterilizálására, kezelésére, az emlők mosására, forralt-víz készítésére a gyermek italául s bőrvizzel a gyermek szemének, szájának mosására, irrigációra.

Sokat tett a new-yorki tej-bizottság hét raktár szervezésével. Tanítja az anyákat a mell-táplálásra, ahol nem lehet, ott tiszta tejet ad s megtanítja az anyákat a tej tisztántartására. Ez nagyban leszorítja a gyermekhalandóság százalékát.

A gyermek vezetéséről és tartásáról. Hogy hogyan kell a gyermeket helyesen fogni és vezetni, erről sokat irnak és beszélnek az orvosok s hozzá értők, mégis számtalanszor tapasztalhatni, hogy a gyermekápolók, sőt a szülők is nagyon könnyelműek e tekintetben. Pedig a legtöbb rendellenes testtartás, a test formai hibája, mind a gyermekkori elhanyagolás következménye, mert aránylag nagyon kevés nyomorék gyermek jön a világra. A kis gyermek csontjai, izmai nagyon hajlékonyak, minden külső hatásra érzékenyek. Épen ezért minden tekintetben óvatosnak kell lenni s a gyermek egyenes testtartására, tagjának helyes használatára nagy gondot kell fordítani. Ha a csecsemőt ápolója karján tartja, akkor lehetőleg változtassa a gyermek helyzetét, úgy hogy mindkét karján egyaránt tartsa a gyermeket, mert az egyoldalú fogás féloldalassá teheti a gyermeket. Az utcán helytelenül vezetett gyermek ferde testtartást szokhat meg, azért változtatva mindkét kezénél

fogva vezessük a gyermeket. A legtöbb baj a gyermek gondatlan felemeléséből származik. Az elesett gyermeket sohasem szabad egyik kezénél megragadva felhuzni, hanem mindkét hóna alatt megfogva lassan kell felemelni. Ugyanigy kell a gyermeket a lépcsőn felvezetni. A gyermeket a felnőtt mindig maga előtt vezesse, sohasem maga mögött, mert így karját könnyen kiránthatja.

Pekri Pekár Károly dr.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL

Miért teremtette az Isten utoljára az embert?

Irta: **Halácsy Endre** szfőv. polgáriskolai tanár.

Nagy probléma! Miért teremtette az Isten utoljára az embert? Miért? A legtökéletesebb teremtményét miért hagyta utoljára. Mert, legalább így tanultuk a bibliából, hogy mikor már mindent megteremtett a hatalmas Alkotó, akkor, utoljára, saját képmására és hasonlatosságára megalkotta az első embert. Vajjon nem lett volna sokkal tökéletesebb az az ember, ha a teremtés munkájában nem szorul az utolsó helyre?

Kérdezzük meg a gyerekeket, mit szólnak ők, mi a véleményük erre vonatkozólag, hogy miért teremtette az Isten utoljára az embert?

Kedvenc témám volt az mindig, hogy a gyermekeknek ebbe az irányba terelt filozofáló képességét, ötletes mondásaikat megfigyeljem. Az vezetett erre, hogy magam is tanítottam valamikor u. n. hittant. És feltűnt, hogy mikor elmeséltem a világ teremtését, mindig akadt egy-két gyerek, aki be sem várva mesém végét, türelmetlenül, szinte idegesen érdeklődött, hogy hát no, mi lesz már, hát már mikor teremti meg a jó Isten az embert!?

— Várjatok csak, nem megy az olyan hamar!

Elmeséltem, hogy mikor a jó Istenke már mindent, mindent megteremtett öt nap alatt, akkor aztán a hatodik napon megalkotta az embert is.

Némelyik nebuló szinte sértődötten sóhajtott fel, mintha azt akarta volna mondani: No, ez mégis csak borzasztó, hogy utoljára!

Aztán faggatni kezdtem őket. Elmondtam, hogy mikor az Isten olyan bölcs, hát mégis csak okának kell annak lennie, hogy utoljára hagyta az embert. Nem ok nélkül, hanem nagyon bölcsen cselekedte ezt a Mindenható. De hát mégis mit gondoltok, hogy miért teremtette az Isten utoljára az embert?

Eleinte multságomra szolgáltak a különböző feleletek. Később azonban gyűjteni kezdettem azokat, most aztán közzé teszem.

Az adatok hitelessége kedvéért néhány nevet is felemlitek.

Igy:

R. I. urnak hat éves Zsófia leánya a nagy kérdésre vonatkozólag következőkép válaszolt: «A fő, hogy megteremtette az Isten az embert. Az már egész' mindegy, hogy utoljára.» (1904.)

F. F. H. ur kis fia, a hét éves Laci gyerek, már ügyvédi szellemben dolgozott, mikor így nyilatkozott: «Azért teremtette az Isten utoljára az embert, hogy ez ne lássa, miképen kell csinálni a világot.» (1905.)

Cs. F. ur Lajos nevű hét éves fiacskája így szólt: «Ezt igazán nem tudom, kedves tanár ur. Nem is tudom elképzelni! Talán már nem volt semmi más dolga...?» (1906.)

Az iskolában elhangzott feleletek közül, eltekintve, hogy némelyik teljesen értelmetlen és értéktelen, 92⁰/₀-nak körülbelül egyező nézete van a nagy kérdés tisztázására vonatkozólag. Eszerint az Isten azért teremtette az embert utoljára, mert ha előbb teremtette volna, a megélhetési feltételek hiányában el is pusztult volna.

Érdekesek azonban ezek a feleletek is:

Sz. J. 10 éves, ezt mondja: «Mert az embernek levegő és étel is kell, hogy megélhessen!»

B. Y. 9 éves: «Hogy az ember dolgozhassék!»

S. J. 9 éves: «Mert az ember csak az Isten szolgája.»

G. I. 8 éves: «Mert az Isten azt akarta tudni, vajjon az embert meg fogja-e lepni a világ!»

H. Á. 12 éves: «Mert az Isten azt akarta, hogy azt a sok jót, amit ő ad, legyen aki megbecsülje és annak hasznát vegye.»

B. J. 10 éves: «Mert az ember a legértelmesebb.»

K. I. 11 éves: «Azért teremtette az Isten utoljára az embert, mert mikor megvolt minden, az állatok, meg a föld, nem tudta, ki viseljen gondot azokra, hát megteremtette az embert.»

K. Ö. 9 éves: «Hogy gondozza a reá bízott teremtményeket!»

R. R. 10 éves: «Hogy mindenen, ami csak van e földön, uralkodjék.»

M. K. 11 éves: «Azért teremtetten Isten utoljára az embert, mert az embernek szüksége volt a többi teremtményre.»

G. N. L. 10 éves: «Mert mindig az utolsóból lesznek az első.»

Hagyjuk meg a gyermekeket az ő szent meggyőződésükben! A gyermekpszichológusok pedig csak törjék a fejüket, hogy mi csoda kapcsolat lehet ezen spontán feleletek és az illető gyermek individualizmusa között.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

V. Jahrgang Nr. 7--8.

Das Kind im ersten Schuljahre.

Von Schulleiterin Irene Szász.

Vom ersten bis zum zweiten Herbste der Schulzeit haben wir fünfmal Längenmessungen und Gewichtswägungen an Kindern veranstaltet.

Die Länge der Knaben betrug zu Beginn der Schulung 116·007 m., die der Mädchen 114·020 m.

Die Knaben waren in jeder Jahreszeit — gelegentlich der fünfmaligen Messungen — höher als die Mädchen.

Die Knaben und Mädchen wuchsen gleichermassen am wenigsten (1·347 cm., bzw. 1·013 cm.), während des Winters (von December bis März) und am meisten (1·690 cm., bzw. 1·878 cm.) im Sommer (von Juni bis September).

Bei den Mädchen war die Zunahme der Länge während des Winters noch geringer als bei den Knaben, hinwieder im Sommer war die ihrige grösser, als die der Knaben. Der Jahreswechsel scheint mithin auf sie von grösserem Einfluss zu sein als auf die Knaben.

Als Zeit des starken Wachstums bei den Knaben lässt sich der Frühling bezeichnen und noch viel mehr der Herbst bei den Mädchen.

In der einen Hälfte des Jahres, im Winter und Frühling, übertrifft die Längenzunahme der Knaben die der Mädchen. In der andern Hälfte des Jahres, im Sommer und Herbst aber ist das Wachstum der Mädchen ausgiebiger, als das der Knaben.

Vom ersten bis zum nächsten Herbste der Schulzeit wuchsen die Knaben 5·910 cm. und die Mädchen 5·729 cm. durchschnittlich.

Die Mehrheit der Knaben wuchs 5, 6 oder 7 cm., die der Mädchen 4, 5, 6 oder 7 cm.

Gleichsam 40⁰/₀ der gesamten Kinder wuchs im Durchschnitt (6 cm.). Das grösste Wachstum der Knaben erstreckt sich auf 9 cm., das der Mädchen auf 8 cm. Sowohl das Wachstum von 9 cm. an Knaben, wie das von 8 cm. an Mädchen ereignete sich nur in einem Falle, ein Wachstum von 8 cm. bei Knaben konnte man in drei Fällen bemerken.

Das kleinste Wachstum war bei Knaben 2 cm. und auch das nur in einem Falle zu gewahren.

Bei Mädchen machte das kleinste Wachstum 4 cm. aus, dies kam bei ihnen nicht spärlich, in zehn Fällen, vor.

Knaben dagegen gibt es nur fünf, deren jährliche Grössenzunahme 4 cm. nicht übersteigt.

Kinder, die während des ganzen Jahres *garnicht* wuchsen, kamen überhaupt nicht vor.

Während der eigentlichen Schulzeit — von September bis Juni — wuchsen die Knaben 4.242 cm., die Mädchen hingegen 3.943 cm. im Durchschnitt.

Dem Alter nach verteilten sich die Knaben in drei Gruppen. In die erste Altersklasse gehören die 5²/₃—6-jährigen, in die zweite die 6—6¹/₃-jährigen und in die dritte die von 6¹/₃—6²/₃ Jahren.

Sowohl unter den Knaben, wie Mädchen wuchsen die der dritten Altersklasse am wenigsten.

In der zweiten Altersklasse begünstigt die entsprechende Lebenszeit bei beiden Geschlechtern gleichmässig den Wuchs.

Einen Gegenstand der Untersuchung bildete fernerhin, ob im ersten Jahre der Schulung das Wachstum der kleineren oder grösseren Kinder sich erhöhte? (Die Attribute «kleineren» oder «grösseren» beziehen sich hier nicht auf die Lebenszeit, sondern die Körpergrösse.)

Ein etwaiges grösseres Wachstum der kleineren Kinder bewiese, dass die Natur die bisherige Verzögerung gleichsam wettzumachen sich beeilt. Ein etwaiges reichlicheres Wachstum grösserer Kinder wiederum würde dartun, dass die Entwicklung in eingesetztem Verhältnis fortschreitet. Im letzteren Falle ist die Ursache einer weitem raschen Entfaltung im individuellen Organismus zu suchen, welcher auch die bisherige grössere Entwicklung bereits hervor gebracht hat.

Die Untersuchungen haben die letztere Voraussetzung erhärtet. Die Kinder nämlich, die zu Beginn der Schulung durchschnittlich kleiner gewesen, haben im Verlaufe des Jahres gleichfalls nur wenig zugenommen. Die Mittelgrossen wuchsen zumeist mittelmässig, ein

durchschnittlich grosses Wachstum aber fand nur bei denen am häufigsten statt, deren Länge auch am Anfange des Jahres schon den Durchschnitt überragte.

Der unter den erstklassigen Kindern bestehende Altersunterschied vermag durchaus nicht auf ihr Wachstum solchergestalt zu wirken, wie die in ihrer Individualität und ihren organischen Eigenschaften anzutreffenden Wuchsanlagen.

Am meisten wuchsen (durchschnittlich 6.583 cm.) die auf zweiter Altersstufe und die zur Zeit der Einschulung die Durchschnittslänge übertroffenen Knaben.

Die Knaben langen Wuchses nahmen in jeder Altersklasse mehr als 6 cm. zu.

Die Knaben kleiner Gestalt wuchsen in jeder Altersklasse — auch in der zweiten — *weniger* als 6 cm.

Die mittelgrossen Knaben konnten *nur in der dritten Altersklasse* weniger als 6 cm. erlangen.

Das eigentliche durchschnittliche Wachstum (5.9 cm.) erreichten unter den Knaben kleiner Gestalt *nur die auf zweiter Altersstufe*, unter den Mittelgrossen *erzielen es* nur die auf der dritten Altersstufe *nicht*, dagegen der Wuchs der Grossen überragt *in jeder Altersklasse* den Durchschnitt.

In der Gruppe der Knaben auf erster Altersstufe vermögen nur die Kleinen das durchschnittliche Wachstum nicht zu erreichen, die Mittelgrossen und Grossen *übertreffen es sogar*; in der Gruppe der zweiten Altersklasse wird es von den Kleinen erreicht, den *übrigen übertroffen*; in der dritten Altersklasse *erreichen es weder die Kleinen, noch die Mittelgrossen*, die Grossen überragen es.

Die Mädchen grosser Figur wuchsen *nur auf dritter Altersstufe* weniger als 6 cm.

Die Mädchen kleiner Figur wuchsen in allen Altersklassen — auch in der zweiten — *weniger* als 6 cm.

Die mittelgrossen Mädchen wuchsen *nur in der zweiten Altersklasse* über 6 cm.

Das eigentliche durchschnittliche Wachstum — 5—7 cm. — wurde von den Kleinen der Mädchen *nicht auf einer einzigen Altersstufe erreicht*, den Mittelgrossen nur auf der *dritten Altersstufe nicht*, auf den übrigen übertreffen sie es. Die Grossen *erzielen es nur mehr in der dritten Altersklasse*, in den übrigen überragen sie *es auch*.

Unter den Mädchen auf erster und zweiter Altersstufe vermögen nur *die Kleinen* ein Wachstum von 5—7 cm. nicht zu erreichen, die übrigen übertreffen es, während unter denen *auf dritter Altersstufe lediglich die Grossen es überragen*.

In den verschiedenen Zeitpunkten gestaltete sich die Längenzunahme nicht gleichförmig. Der Witterungswechsel dürfte die Abweichungen hervorbringen. Gründlich klarlegen liesse sich dies nur vermittels einer eingehenden Aufarbeitung einer jahreszeitgemässen Entfaltung.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Am 30. April hielt die Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung unter zahlreicher Beteiligung von Mitgliedern und Gästen ihre diesjährige Generalversammlung ab. Der Vorsitzende Graf Alexander *Teleki* begrüßte die Anwesenden, und verlieh der Freude Ausdruck, dass die Kinderforschung nunmehr in allen Gegenden und besten Kreisen des Landes Einbürgerung gefunden habe.

Sekretär Dr. Géza *Jablonkay* erstattete ausführlich Bericht, wonach das verflossene Geschäftsjahr von einer geradezu epochemachenden Bedeutung war im Leben der Gesellschaft, indem sie durch Schaffung neuer Institutionen, weiter nebst ihrer innern und äussern Ausgestaltung eine weitaus intensive und wissenschaftlich ernste Tätigkeit zurücklegte. Die Fachabteilungen haben ihre gesteckten Ziele plangemäss erledigt. Die für Sammelforschung gab neuerdings drei Fragebogen heraus bezüglich des *ästhetischen Interesses* und der *Individualität* des Kindes, worüber einige tausend Daten eingelaufen sind. Der letzte behandelt die Organisation des Pädologischen Museums und erteilt die dazu nötigen Anweisungen. Die Experimentalsektion beschäftigte sich mit der Durcharbeitung des bislang gewonnenen Materials. Die Einwirkung der Gesellschaft widerspiegelt sich treu in der Betätigung der immer zahlreicher werdenden Filialen, die unsere fruchtbringenden Gedanken allenthalben verwerten.

In Budapest wurden heuer folgende öffentliche Vorträge gehalten: «Die Tuberkulose des kindlichen Alters» von Dr. Kornel *Preisich*. «Das Schlafen und Träumen der Kinder» von Dr. Ernst *Deutsch*. «Taubstummblinde Kinder» von Direktor Simon *Adler*. «Sonderunterricht der Schwerhörigen» von Siegmund *Szenes*. «Schulung der nervösen Kinder» von Dr. Josef O. *Vértes*.

Unsere Verbindungen mit dem Ausland dauern unablässig an. Vorteilhafte Dienste leisten die deutschen und französischen Beilagen der Zeitschrift der Gesellschaft (Das Kind). Unser Mitglied, Frau Eugen *Dániel* hielt über Einladung des Psychologischen Vereins in Upsala, dortselbst einen Vortrag «Experimentelle Psychologie und Kinderforschung in Ungarn». Auf dem Erziehungskon-

gress zu Brüssel haben im Vorjahre unsere Mitglieder Dr. E. Deutsch, Dr. O. J. Vértes und J. Berkes mit Referaten teilgenommen. Die russische Exp. Päd. Gesellschaft in Petersburg wählte den Dozenten Dr. Paul *Ranschburg* zu ihrem Ehrenmitglied.

Als höchst bedeutsame Schöpfung unserer Gesellschaft können wir das «Museum für Kinderforschung» betrachten, welches ebenfalls am Tage der Hauptversammlung feierlich eröffnet wurde. Vertreter waren u. a. das Unterrichtsministerium, die Kommune der Haupt- und Residenzstadt Budapest, die Pädagog. Gesellschaft, die Kunstgewerbe-gesellschaft, [das Social. Museum, die Ethnografische Gesellschaft, die Pädagog. Bibliothek, der Landesverein der Feministinnen, und auch sonst wohnten der Eröffnung viele Fachmänner und Persönlichkeiten an.

Der Präsident des Museums *Ladislaus Nagy* referierte ausführlich über das Entstehen der neuen Institution, worüber auch eine deutsche Broschüre herausgegeben und versandt wurde.

Sodann schritt man zur Wahl des Beamtenkörpers und Ausschusses. Dem alten Präsidium wurde neuerdings einhellig Vertrauen votiert. Der Ausschus wurde mit etlichen neuen Mitgliedern ergänzt.

Am 28. Sept. hielt die Gesellschaft unter Vorsitz des Grafen *Alex. Teleki* ihre Ausschus-sitzung. Zunächst berichtete der geschäftsführende Vicepräsident *Lad. Nagy* über unsere Teilnahme auf dem Ersten internationalen Kongress für Kinderforschung in Brüssel. Dann wurden die Obmänner der einzelnen Fachsektionen gewählt. *Ladislaus Nagy* zum Präsidenten des Museums für Kinderforschung. *Docent Dr. P. Ranschburg* zum Präsidenten der Experimentalsektion. *Dr. L. Nógrády* zum Leiter der Datensammelabteilung und *Dr. Edm. Weszely* zum Vorstand der Pädagogischen Fachabteilung. Gleichzeitig wurde über zwei neue Unternehmen der Gesellschaft Erwähnung getan: einen *Buchverlag* und den *Katechismus der Kinder-erziehung*.

Grete Jánosi meldete, dass seit März 217 neue Mitglieder der Gesellschaft beigetreten sind, wonach die Zahl auf 1026 gestiegen ist.

Schulung nervöser Kinder.

Von *Josef O. Vértes*, Unterrichtsleiter der Staatsmittelschule nervöser Kinder.

Der hervorstechendste Zug in der Schule nervöser Kinder offenbart sich in der Harmonie, welche zwischen dem Arzt (Fach- und Hausarzt) und dem Pädagogen besteht. Beider Bestreben geht dahin, die körperliche und geistige Gesundheit der Kinder aufrecht

zu erhalten. Der Arzt weist den Weg an, den der Pädagog als faktischer Verbesserer bearbeitet. Der Pädagog lässt die im Kinde verborgene, potente Energie zur Aktivität, betätigenden Arbeitsamkeit sich verwandeln. Der heilpädagogische Unterricht geht mit diesem Institut andere derartige vorwegnehmend, auf das Gebiet der Mittelschule über.

In unserer Schule wird der theoretische Unterricht, so weit wie nur möglich, in den Hintergrund gedrängt. Bloss den aller-nötigsten Stoff teilen wir den Kindern mit. Ein grosses Gewicht legen wir auf Handfertigungs- und gewerbliche Übungen, landwirtschaftliche und Handelskenntnisse.

Wenige besuchen die Anstalt. Der Unterricht geschieht durchweg individuell, zumal ein Lehrer mit höchstens zehn Zöglingen sich befasst. Die Lehrstunden dauern 45 Minuten.

Was die Aufnahme betrifft, können all diejenigen Schüler von 7—15 Jahren angenommen werden, die in öffentlichen Volks- und Mittelschulen¹⁾ ihrer Nervosität halber mit ihren gleichaltrigen Mitschülern nicht vermochten fortzuschreiten. Hieher gehören die disharmonischen, ungleichmässig entwickelten Kinder, und insonderheit diesen Letzteren lassen wir unsere weitausdringliche Fürsorge angedeihen.

In eine zweite Gruppe reihen wir die mit Zwangsvorstellungen und Gedanken belasteten Schüler ein. Die heilpädagogische Erziehung hatte höchst wohltuend auf diese Kranken gewirkt.

In der Gruppe der nervösen Kinder finden sich auch Übergangsformen zu *Schwachbefähigten*. Diese Kinder werden nur nach schrecklicher Pein von einer Klasse in die andere versetzt, gelangen auch in die Mittelschule; sie sind nicht so schwach, dass sie in eine Hilfsschule müssten, deren Wirkungskreis bislang überhaupt nur auf den Unterricht der Volksschule sich erstreckt.

Das sind leichte Fälle von Schwachbefähigung. Die sogenannten schwachen Schüler kommen in diese Kategorie, denen man in der Mittelschule so häufig begegnet.

Unter den uns interessierenden Geisteskrankheiten der Mittelschüler gewahren wir oft psychopathische Minderwertigkeit, hochgradige Neurasthenie und auch Hysterie.

Die an gefährlicheren epileptischen Anfällen leidenden, oder schwachsinnige Schüler, dann auch solche, die zu instinktivem

¹⁾ In der Mittelschule des Instituts wurde bisjetz nur der Lehrstoff für Bürger-, Realschulen und Gymnasien gelehrt, jedoch vom Schuljahre 1911—12 angefangen schaltete man auch die Lehrgegenstände der höheren Handelsschulen ein, indem unser Institut den Zusammenhang mit dem Leben sucht.

Schadenmachen, Gewalttätigkeit oder Flucht hinneigen, finden in der Anstalt keine Aufnahme.

Das Institut will seine Zöglinge zu gesunden und für das praktische Leben brauchbaren Menschen erziehen. Deshalb trachtet es, seine Mittelschule dem Lehrgang von Bürger-, Realschulen und Gymnasien anzupassen.

Die Staatsschule für nervöse Kinder ist eine mit Internat verbundene Erziehungsanstalt, doch kann sie auch von Externisten besucht werden.

Die Klassen werden im neuen Institut, sowohl auf der Elementar- als auch Mittelstufe, nicht so scharf von einander getrennt, wie in den gewöhnlichen Schulen. Insofern ein Schüler aus der Mehrheit der Lehrgegenstände einen entsprechenden Fortschritt bekundet, kann er am Ende des Jahres in die nächste Klasse versetzt werden. Aus jenen Gegenständen aber, wovon ein Kind seiner Nervosität oder eigenartigen Beschaffenheit zufolge zurückbleibt, muss es solange an den entsprechenden Unterrichtsstunden unterer Stufe teilnehmen, als es die Notwendigkeit erheischt.

Als wichtiges und zu beachtendes Prinzip gilt es, dass *statt einer Klasse, lediglich die Lehrgegenstände allein wiederholt* werden.

Mit Schluss des Jahres werden nur jene Schüler zum Ablegen einer öffentlichen Prüfung verpflichtet, deren Eltern es verlangen. Das Institut selbst hält keine öffentlichen Prüfungen ab, sondern lässt seine Zöglinge in anderen Staats- oder Kommunalschulen prüfen.

Mit dem Schuljahr 1909—10 nahm das Institut seinen Anfang. Das neue Heim wurde allen daran geknüpften Erwartungen gerecht. Die einfachen, den ländlichen gleichen Verhältnisse sicherten unseren Schülern eine weite Bewegungsfreiheit und Bequemlichkeit.

Die liebliche Gegend und Ruhe übten eine wohlthätige Wirkung auf ihre Nerven aus, und förderten ihre Heilung, sowie geistigen Fortgang.

In unserem Arbeitsplan wurde jedwede Einseitigkeit umgangen. Die physische Erziehung erfuhr eine solche Wertschätzung, wie die geistige.

Die im Kinde schlummernden Kräfte wollen wir harmonisch entfalten, wobei immerdar die körperlichen, geistigen und moralischen Eigenschaften des Menschen berücksichtigt werden. Nicht der klassische Gesichtspunkt schwebt im Unterricht vor, sondern einerseits die Absicht, das Kind mit dem Wesen der Gegenstände bekannt zu machen, andererseits wieder, dass es seine Kenntnisse mit dem praktischen Leben und der Arbeit in einen engen Zusammenhang bringe.

Diesen Gedanken vermögen wir nur mittels *physischer Erziehung* zu verwirklichen. Die Werkstätteübungen und Gartenbeschäftigungen leiten sachverständige Pädagogen. Wir legten für unsere Zöglinge einen eigenen Gemüsegarten an. Jeder bebaut seine ihm bestimmte Parzelle, und schon zeitlich früh eilen sie dorthin, um das Gedeihen ihres Gartens genau zu beobachten. Ohne jegliche Anspornung und Anregung greifen sie zur Giesskanne, und wenn anfangs die Arbeit ihnen auch schwer fällt, überwinden sie die Ermüdung doch ob der Liebe zu *meinem Garten*.

Die unruhigen Kinder werden durch das Turnen vor dem Schlafengehen so ziemlich erschöpft, es nimmt ihre Muskelkraft in Anspruch und macht ihre Aufmerksamkeit schlaff, wodurch ihr, zumeist unruhiger, Schlaf rascher eintritt und tiefer ist. Aus diesem Grunde eben lautet es in der ärztlichen Anweisung, dass die Zöglinge vor dem Schlafengehen und nach dem Aufstehen, um dem Körper eine wo möglich vollends freie Bewegung zu gönnen, die vorgeschriebenen halbstündigen Turnübungen in den Schlafhemden zu absolvieren haben.

Die *Mittelschule* der nervösen Kinder hat 4, bzw. 8 Stufen.

Auf den ersten 4 Stufen entspricht die Mittelschule der Bürgerschule, oder gegebenen Falls dem Gymnasium und fakultativ der Realschule, auf den weitem 4 Stufen der höheren Klassen des Gymnasiums oder der Realschule (V—VIII).

Auf der mittlern Stufe haben wir die tatsächliche Stundenanzahl aufs Minimum (wöchentlich 16—21 Stunden) reduziert. Die Zahl von Beschäftigungen aber — hierbei darf nicht vergessen werden, dass es sich um eine Internatsschule handelt — macht 19—23 Stunden in der Woche aus.

Eine dritte Abteilung unserer Schule bildet der *Fortbildungs-Lehrkursus*, daran können nur diejenigen teilnehmen:

1. die im Institut die Prüfung der Bürgerschule vorzüglich überstanden haben, und laut des Urteils des Lehrkörpers imstande sind ihre Studien fortzusetzen;
2. die in öffentlichen Gymnasien, höheren Handels- oder Realschulen ihrer Nervosität oder anderer seelischer Abnormität halber nicht verbleiben durften.

Im Freien verbringen wir 25 % der Lehrstunden, da eine unbeirrte Bewegung daselbst den Schüler seinem Erzieher näher bringt.

Das staatliche Erziehungsinstitut für nervöse Kinder ist der Gedanke und die Schöpfung des Heilpädagogen und eines Präsidenten der Ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung, des Staatssekretärs Alexander *Náray-Szabó*.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

V-ème Année, No 7—8.

L'éducation des enfants nerveux.

Dr. J. O. Vértes, Budapest.

Discours tenu à la séance publique de la Société.

Au cours de l'année scolaire 1909—10 l'Etat a fondé une école pour les enfants nerveux, à Budapest. Cette école se compose d'une école primaire et d'une école secondaire. C'est la première école de l'Etat où l'on s'occupe de l'instruction et de l'éducation des enfants nerveux. Le programme en est en tout semblable à celui des écoles primaires et des lycées. Nous mentionnerons ici les principes sur lesquels l'instruction se base. L'éducation et l'instruction sont tout à fait individuelles. On apporte le plus grand soin à l'éducation physique et en même temps aux travaux manuels et de jardinage. Les élèves-sont occupés tous les jours, durant 4 ou 5 heures à un travail corporel. Pour l'enseignement théorique des matières du programme on a grand soin de grouper les sujets ; car il est très nécessaire aux enfants nerveux d'entendre le même sujet d'études éclairci à plusieurs reprises par d'autres. L'orthographe et la composition hongroise sont enseignées selon les différents types mentaux : aux enfants du type visuel on donne des copies ; à ceux du type auditif, des exercices dictés. L'enseignement du calcul est purement intuitif car les notions de nombre sont celles qui se développent le plus difficilement chez les enfants. A l'école secondaire les leçons théoriques sont en nombre minime de 16 à 21 par semaine. Les écoliers apprennent très peu par coeur et le peu qu'ils apprennent comprend des textes choisis par eux-mêmes selon leur goût. Les leçons de géographie, de physique, de géométrie sont très souvent remplacées par la visite de fabriques, d'usines, de musées etc. Parmi 992 leçons aux élèves 238 leur ont été données en plein air. Les enfants sont sincères envers leurs maîtres et ont en eux une entière confiance qui est la conséquence de l'éducation individuelle. Les élèves passent leurs examens dans une école publique à la fin de l'année scolaire. La première année tous les écoliers ont passé leurs examens avec succès. La 3-ème section de cette école est une école de perfectionnement. Elle est destinée aux élèves qui, ayant terminé avec succès les études des quatre classes de l'école moyenne sont, de l'avis des professeurs, dans des dispositions favorables à des études prolongées. On y admet aussi les élèves qui, dans les

lycées, ne pouvaient suivre leurs camarades soit par suite de l'état de leurs nerfs, soit pour quelque autre anomalie.

Le programme de l'école de perfectionnement est le même que celui des lycées. Les élèves doivent passer leurs examens dans les écoles publiques.

L'enfant durant sa première année d'école.

Par : Mlle Szász, Budapest.

Depuis la rentrée des classes jusqu'à l'automne suivant, on a pris cinq fois les mesures relatives à la taille et au poids des enfants.

Au commencement de l'année scolaire la taille des garçons était d'une moyenne de 1 m 16 cm et celle des filles atteignait 1 m 14 cm. En toute saison, et à chaque mensuration, la taille des garçons était supérieure à celle des filles. C'est en hiver, de décembre à mars, que garçons et filles ont le moins grandi (1 cm 347 ou 1 cm 013) et en été de juin à septembre, que la croissance a été la plus grande (1 cm 69 ou 1 cm 87). En hiver, les filles grandissaient moins que les garçons ; en été, au contraire, elles grandissaient plus qu'eux. Il est à croire que les changements de saison agissent davantage sur les filles que sur les garçons. Le printemps est la saison favorable aux garçons et pendant laquelle leur croissance s'accroît ; l'automne l'est aux filles.

D'un automne à l'autre, les garçons ont grandi, en moyenne de 5 cm, 910 ; les filles de 5 cm, 729. La plupart des garçons ont grandi de 5 à 7 cm ; la plupart des filles, de 4 à 7 cm ; 40% des enfants ont grandi, en moyenne de 6 cm. La plus grande croissance des garçons était de 9 cm ; celle des filles de 8 cm. Une croissance de 9 centimètres chez les garçons, ainsi qu'une de 8 cm chez les filles ne s'est produite que dans un seul cas ; chez les garçons, on a trouvé 3 cas de croissance de 8 cm. La moindre croissance chez les garçons était de 2 cm. Cela n'est arrivé que dans un seul cas. La moindre croissance chez les filles était de 4 cm. On en a constaté dix cas ; cette infériorité n'était donc pas très rare. Parmi les garçons, au contraire il n'y en avait que 5, donc la croissance ne dépassait pas 4 cm. Il n'y eut pas un seul enfant n'ayant pas du tout grandi dans le courant de l'année. Pendant l'année scolaire (de septembre à juin) le chiffre moyen de la croissance des garçons était de 4, cm 242 ; celui des filles de 3, cm 943. On a divisé les enfants en trois catégories d'après l'âge qu'ils avaient lors de leur entrée à l'école.

Le premier groupe d'âge est composé d'enfants de 5 ans 8 mois à 6 ans ; le deuxième groupe se compose d'enfants de 6 ans

à 6 ans 4 mois, et la troisième groupe d'enfants de 6 ans 4 mois à 6 ans 8 mois. Les garçons de même que les petites filles faisant partie de la 3-ème catégorie ont le moins grandi. L'âge de la deuxième division est le plus favorable à la croissance. On a aussi voulu résoudre la question suivante: savoir si, dans la première année scolaire, les enfants de petite taille grandissaient davantage que ceux de grande taille? La croissance plus rapide des enfants petits pourrait démontrer que la nature se hâte de réparer son retard. La croissance plus lente des enfants plus grands pourrait nous démontrer que le développement se continue selon la façon dont il a commencé à se manifester. En ce cas, faudrait-il chercher les causes d'un développement rapide dans l'organisme de l'individu ayant atteint jusqu'alors le développement le plus considérable? Les recherches ont justifié cette dernière supposition. Les enfants qui, au commencement de l'année scolaire n'avaient pas la taille moyenne ont aussi le moins grandi pendant toute l'année. Les enfants de taille moyenne ont également grandi dans une mesure moyenne, et les enfants d'une taille au-dessus de la moyenne étaient ceux qui, au commencement de l'année scolaire, étaient les plus grands. Le différence d'âge n'a pas d'importance relativement à la croissance des enfants de la première classe élémentaire. Leur tendance individuelle à la croissance a une influence beaucoup plus grande. Les garçons de la deuxième division d'âge ont le plus grandi; ainsi que ceux qui, à leur entrée à l'école, avaient plus de la grandeur moyenne.

Mouvement de l'Etude de l'Enfant.

La Société Hongroise pour l'Etude de l'Enfant a tenu sa séance de Comité le 28 septembre sous la Présidence de M. le Comte A. Teleki. Il prononça des paroles bien senties sur la mort de M. Pekri-Pekár esthéticien et psychologue distingué et ardent collaborateur de la pédologie, qui eut de grands mérites dans la rédaction de notre Bulletin. M. le Président donne ensuite le parole à M. Nagy qui fait son rapport sur le Congrès International de Pédologie tenu cet été à Bruxelles. Les pédologues hongrois y étaient en nombre.

Le Comité a élu les présidents des différentes sections: M. Nagy est nommé président du Musée Pédologique; M. Nógrády, président de la section des recherches; M. Ranschburg, président de la section expérimentale et M. Weszely, président de la section de pédagogie. M. Ballai montra le plan de l'agencement du Musée

Pédologique dans son nouveau local. Dans la première salle, sera la section ethnographique et pédologique; dans la deuxième salle, la section pédagogique et dans la troisième, le bureau.

M. Nagy fait ensuite son rapport sur la nouvelle entreprise de la Société, savoir, l'édition des livres pédologiques. La pédologie possède déjà une littérature assez importante. Le but de cette entreprise d'édition est de publier les oeuvres pédologiques à un cercle aussi étendu que possible et de soutenir l'intérêt porté à la pédologie. Nous voulons créer des relations étroites entre le public et notre Société; nous voulons faire connaître, par de bonnes traductions, tous les ouvrages relatifs à la pédologie et précieux pour l'enfant, déjà parus à l'étranger. Nous voulons enfin donner la possibilité aux pédologues hongrois, de publier leurs travaux scientifiques. Le Comité chargea *M. Nogrády* des travaux de la rédaction, et le pria de faire un plan détaillé de tout ce qui concerne le côté matériel ou le côté intellectuel de cette entreprise d'édition.

Notre Société a rédigé le „Cathéchisme de l'Education“, petit livre destiné au peuple. Le livre est divisé en plusieurs chapitres, dont chacun est écrit par un pédologue ou un pédagogue. La structure de l'oeuvre est soumise à un Comité de rédaction.

